

אור הגנוז

בקלסתר פניו של הרמח"ל

לדמותו ואשיותו של מרן הגאון המופלא איש האלוקים בוצינא דנהורא
ראש החכמים ועמדת המקובלים קודש הקדשים
מרן

רבינו משה חיים לוצאטו זיע"א

מתוך אגרות ישנות וגם חדשות ומתוך
הספד תלמיד רבינו,
ונוסף עליהם גילויים מאת רבי יעקב חזק
לגאון עולם החיד"א.
דברים נפלאים ע"פ שער הגלגולים
ששולחים אור גדול על אישיותו ושורש
נשמתו של רבינו הקדוש הרמח"ל.

גערך ונסדר
לכבוד קב"ה ושכינתיה
ע"י
ע"ה מרדכי שריקי ס"ט

עיה"ק ירושלים תובכ"א

יוצא לאור ע"י
מכון רמח"ל
ת.ד. 43204
ירושלים 91400
טל: 02-6535101

בסיוע משרד הדתות

Copyright

©

כל הזכויות שמורות

נדפס בישראל

Printed in Israel

מהדורה ראשונה אייר תשנ"ו

מהדורה שניה כסלו תשנ"ח

ואלה יעמדו על הברכה

משה בן לולו בן סימי
שיזכה לזיווג הגון
רפואה שלימה ולפרנסה טובה

אשר בראל ומשפחתו
אבי בראל ומשפחתו

לרפואה שלימה

דוד בן שוליקה
סימי בת מסעודה
מאיר בן סימי
אסתר בת סימי

שירה שולה בת סימי
שתזכה לזיווג הגון

תוכן ענינים

* הסכמות

* זה ספר תולדות האדם

טו ..... * הקדמה

יט ..... א. עדות רבי יקותיאל גורדון.

אגרת הר"י גורדון לר"מ יפה; אגרת רמח"ל לר' עמנואל כלבו; סדר הדברים.

כד ..... ב. אור הגנוז.

בירור המושג "אור הגנוז" בש"ס, במדרש, בזוהר ובאדיר במרום.

כח ..... ג. ניצוץ רבי עקיבא בן יוסף.

כך עלה במחשבה; ו' שערי בינה; הכל לטובה; עין ה'; ההודאה והשבועה; ר"ע חסיד; דרכי חסידות.

נד ..... ד. אבד חסיד.

מתוך הספדו של רבי מיכאל טירני; צדיק חסיד וקדוש.

סג ..... ה. דא שירותא ודא סיומא.

רשב"י ורמח"ל; מעשה בראשית; מעשה מרכבה.

עט ..... ו. זוהר תנינא.

לשון למודים; עדות הר"י בסאן; תיקון לעתיד לבוא; תיקון השכינה; מחצדי חקלא; יחוד רישא וסופא - חיבור הנפרדים בשורש.

צד ..... ז. בסוד ישרים.

הרב"ך (רבי בנימין הכהן - תלמיד הרמ"ז) והרמח"ל; תיקון הזוהר; סוף הארת הרשב"י; אורה חדשה; היחודים; תיקון הפנימיות; משיח בן דוד; משיח בן יוסף.

קו ..... ח. נפש תנא.

עדות החיד"א; רבי יעקב חזק מגדולי החבורה; המגיד שמועיא"ל; גילוי אליהו הנביא; אש זרה; תיבת הספרים - ארון ה'; הרמח"ל גלגול תנא; רמח"ל ור"י באסן משורש רבי עקיבא; זוהר תנינא - זוהר קדמון.

קכ ..... * אחרית דבר

קכג ..... * נספחים

צילום מל"י החיד"א; הספד הר"מ טירני.

בס"ד

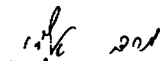
יום ה, כ"ח למ"ט-מונים תשנ"ו
לסדר "אמר ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים" (רש"י)
5-1258.96

המלצה

ראה ראיתי עלים לתרופה מהספר "אור הגנוז" בקלסתר פניו של הרמח"ל אשר ערכו וחברו לקטו וסדרו והוסיף הארות והערות כיד ה' הטובה עליו, הוא הרה"ג מרדכי שריקי שליט"א אשר כבר אתמחי גברא בספרו הראשון ועוסק בתורתו של הרמח"ל יומם ולילה ובקי הוא בחדרי חדרים. ועין הקורא תיחזנה משרים על בקיאותו בתורת הרמח"ל ועל דברים שהם כסולת נקיה להסביר ולהאיר עיני חכמים וכתבם בטוב טעם ודעת וגילה בספר הזה תעלומות שלא ידענום עד עתה.

מי אנו שנעריך את גדלותו של הרמח"ל בעל "מסילת ישרים", אולם מזה נדע כשם שהספר "מסילת ישרים" הוא ספר יסודי במוסר וכולו רצוף אהבת התורה ולימוד יראת שמים שהוא אוצרו. והספר כתוב בצורה עמוקה מאוד וע"כ צריכים לחזור ולשנן אותו מספר פעמים. וידוע מה שאמר הגאון מוילנא שאם היה חי הרמח"ל היה הולך ברגל להקביל את פניו. וכן האגרות שלו ושאר כתביו אין להבין אותם כפשוטם כי עמוקים הם דבריו ויש צורך לחזור ולחזור עד שמבינים, ואם לא מבין יתלה האשמה בעצמו.

ובואו ונתזיק טובה מרובה להרה"ג הנ"ל שליט"א שטרח ויגע והוציא דבר משובח ומנופה ב"י"ג נפה מתחת ידו. ויהי רצון שזכות הרב הרמח"ל זצ"ל תגן עבורו ועבור העוזרים והמסייעים שחפץ ה' בדם יצלח וכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו ונזכה להקים שכינתא מעפרא, ונראה בביאת הגואל ובנין אריאל בעגלא ובזמן קריב, אכ"י"ר.

מרדכי אליהו

ראשון לציון הרב הראשי לישראל לשעבר

הרב אליהו אבירז'ל אב בית הדין הרבני

רב שכונת בקעה וראש ישיבת צוף דב"ש
מחבר שו"ת דברות אליהו ג"ח.
טל. 724822, ירושלים

הסכמה

ב"ה ד' אייר תשנ"ו

הן כל יקר ראתה עיני הספר הבהיר אור הגנוז כולו אומר כבוד וכו' של ידידי
החיה"ש המופלג בתורה וירש"ט דעסיק באורייתא תדירא. מזכה הרבים הוא
ניהו הרה"ג מעו"מ חו"ב הרב מרדכי שריקי שליט"א.
הספר סובב הולך על קלסתר זיו הודו של הגאון הגדול המקובל והחסיד
הגדול בר אלהין **רבינו משה חיים לוצאטו זיע"א**. הרב המחבר מלאכה
גדולה וחשובה עשה לסדר כל האגרות החשובות שהיו להרמח"ל עם רבו ועם
תלמידו רבי יקותיאל גורדון ז"ל וכל הפולמוס שהתהלך בזמנו אז, וטעותם
ברבינו.

לספר הזה נעשו מקורות מש"ס וספרים. דבר דיבור על אופניו. בספר זה
נתגלו הרבה תעלומות חשובות שהיו חסרים לנו בהכרת תוקפו וגבורתו של רבינו
הרמח"ל. זכות גדולה נפלה בחלקו של ידידנו המחבר והמסדר אשר מלמד ומפיץ
בעל פה ובכתב את תורת הרמח"ל ז"ל וכבר יצאו למחבר דידן מוניטין בעולמה
של תורה בספרים שההדיר והגיה מתורתו של הרמח"ל בסולת נקיה עם מקורות
והערות בטוב טעם ודעת.

והנני לברכו שחפץ הי' בידו יצלח להגדיל תורה ולהאדירה ולהוציא לאורה זו
תורה. ברבות טובה וברכה ויפוצו מעיינותיו חוצה. וזכות רבינו תעמוד לו ולבני
ביתו, בבריאות אושר וכל טוב אמן.

ביקרא דאורייתא

ע"ה אליהו אבירז'ל

מוסדות התורה בית איל יבנן
שיבת "מסילת ישרים"

ע"ש רבנו משה חיים לוצאטו זיע"א

דח' מנחם 22 בני ברק טל: 5797491 פקס: 6181692

הסכמה של כמוהר"ר המקובל האלקי כבוד רבנו נסים פרץ שליט"א

אייר תשנ"ו

בס"ד

חמותי ראיתי אור, "אור הגנוז" היוצא לכבוד יומא דהלולא רבא, דאור
שבעת הימים, שנגזז בכ"ו אייר תק"ו יסוד שביסוד למטמוני"ם, מאתיים
וחמשים שנה - נ"ר - להאיר נרו של מלאך אלוקים רבנו אור עולם

רבי משה חיים לוצאטו זיע"א

אשר כתב איש מהיר במלאכתו, מלאכת שמים ומאכלת סופרים אשר מארי
סיעיה הוא ניהו ידיד נפשי ואהובי הרה"ג מעוז ומגדול מזכה הרבים בתורת
הרמח"ל רבי מרדכי שריקי שליט"א

אשריך ידידי רבי מרדכי, כנראה נצנץ בך ניצוץ ואור מרבינו הרמח"ל זיע"א,
אשר הנפת ידך בעוז, ובררת והרמת את כבודו ומקחו של הצדיק מכבר.

ממש עמדתי מרעיד ומתמה, מגודל ועומק גדולתו של רבינו הגדול זיע"א
המשתקפים מתוך דברים שכתבת, נותר לי לברך אותך איזי וחביבי שהי הטוב
יתברך שמו בזכות רבינו הרמח"ל יזכה אותך לדלות מתורתו ולהשקותה
לאחרים עד יתגלו כל הכתבים וה"אור הגנוז" במהרה בביאת גואל צדק אכ"ר

כעתירת

שלך בידידות ובהערכה רבה

פרץ נסים

המלצת הרב הגאון מר"ר רב שריה דבליצקי שליט"א

בס"ד, יום כ"א שבט תשנ"ה

שריה דבליצקי

בני-ברק, רחוב ירושלים 50

טל. 6182649

הסכמה

הנה ידידי הנכ' הרה"ג בנ"נ רבי מרדכי שריקי שליט"א מעיה"ק ירושלים תובב"א הגה ברוחו הטהור לגלות ביתר שאת את מורשתו הרוחנית של רבנו אור עולם איש האלוקים רבי משה חיים לוצאטו זצ"ל, הרמח"ל, לתתות אש מוקד עד היות עומד מולנו עמוד אש קודש תורת רבנו הנ"ל בכל חלקי תורה"ק, ובפרט בחלק הנסתר של תורה"ק שבו הגדיל רבנו הרמח"ל לבנות יסודות והבנות חדשות שלא היו גלויים עד זמנו.

לשם כל זה ולמטרה זאת יסד ידידי הנ"ל את מכון הרמח"ל שבו לומדים בהרחבה ובשום שכל את כתבי הרמח"ל בשיעורים כסדרן הניתנים ע"י ידידי הנ"ל הרה"ג ר' מרדכי שריקי נ"י.

ועכשיו הניף ידו לחבר ולהוציא גם ספר נכבד בשם **רכב ישראל**, שבו מתבארים בהרחבה ובטוב טעם ודעת הרבה יסודות, מערכות ומושגים מתורתו של רבנו זצ"ל, על ידי כינוס הדברים, ועל ידי ביאורים בטוב טעם ודעת.

כמו כן נמצא בספר נפלא זה מדור מיוחד לתולדות הרמח"ל, מצעירותו עד סוף ימיו, עם כל מה שעבר עליו, עלייתו הרוחנית וכו' וכו'. גם מדור זה שהוא כולו בהשקפת קדש מפרי עטו של מתעסק בקדשים, מחברנו הנ', חשוב מאד, אחרי שכמה יכמה מכותבי תולדות הרמח"ל לא דייקו בדברים, העלימו פרטים, כתבו ושרטטו את דמותו של הרמח"ל כפי הגות ליבם שלא תמיד היה לב חכם לימינו, ולכן גם מדור זה חשוב מאד, וממנו נקח ללמוד, שכל עובד ה' אם יתאמץ ביגיעות ולא ירפה, לעלות בהר' ה' יכול להגיע למדרגות גבוהות ונשגבות, בעזה"ת.

לכן חשוב מאד להוציא ולפרסם ספר חשוב זה, שיהיה לעזר ולתועלת גדולה לכל

ההוגים בחלק הנסתר של תורה"ק סתרי תורה ורזיה, היושבים לפני ה', השרידים אשר ה' קורא. וכיון שספר חשוב זה עוסק בתורת רבינו חסיד עולם הרמח"ל זצ"ל כדאי מאד לציין כאן, כי בכדי להבין ולקבל מושג נכון מתורתו של רבנו בחלק הנסתר, צריך כל הקרב הקרב להיות בקיא מקודם בקיאות טובה ועל"פ בינונית בדברי הרב רבינו הארי"ל בעץ חיים ובחלק מח' שערים, בקיאות טובה ומסודרת על דרך הפשט הפשוט, ולזה בכדי להסיר כל טעות ושמן טעות של הגשמה, די שמקודם גישתו אל הקדש יקבע בדעתו יסוד מוסד, שאין הדברים כפשוטם ח"ו, אלא הכל רוחניות שברוחניות, וקביעות דעת זאת בהתחלה דייה לכל תקופות הלימודים ועל דעת זאת נלמד הכל. ורק אח"כ, אחר שרכש לו ידיעה טובה ומסודרת בפשטן של דברים, אז יגש לעסוק בתורתו ובהסבריו וביאוריו הנפלאים הנאדרים בקדש של רבנו הרמח"ל, ואז ישכיל יבין שכל דברי הרמח"ל הם הסברים וביאורים, בכדי שיתיישבו בדעתנו קרוצי חומר גולמי גוש, כל המציאות הרוחניות הקיימות. אבל אם יתחיל מיד בתורתו של הרמח"ל מבלי ידיעה מוקדמת והשקפה לטובה בפשט הפשוט של הסוד, יוכל לבוא לידי כמה וכמה טעויות, בין בבחינת סידורם של העולמות הספירות והפרצופים הקדושים, ובין בהבנת מהות ותוכן הדברים.

ואסיים בדבריו הקדושים והחשובים מאד של רבנו ציס"ע רבי יעקב משה חרל"פ זצ"ל מספרו מי מרום מסביב לשמונה פרקים להרמב"ם ע' קצ"ג, וז"ל: ויש כאן מקום להעיר ע"ד אמת במה שנמצאים כאלה הרוצים לתת הסברים על בחינות הנאצלים ומסלקים מהם מציאות אמת, והם תועים מדרך בינה, מהפכים דברי אלקים חיים לעשות מקבלה פילוספיה, ואפילו הרמ"ח לוצאטו ז"ל וזיע"א, שמכנה את כל המידות בשם הנהגות, ח"ו להוציא לעז על צדיק עתק שסילק את המציאות מהספירות חלילה, אלא שכמו שהמקובלים הקודמים כשרצו להחליף מציורים גשמיים כינו אותם בשם אורות, וראה (הרמח"ל זצ"ל) שנמצאו עוד סכלים כאלה אשר דימו שהכונה על האש והשלהבת, ותעו בדרך תועים, על כן ראה הוא לכנות אותם בשם הנהגה שזה ודאי לא יגשמו, אבל ודאי שלא שלל המציאות האמיתית שלהם, וכן מבואר מדברי קדשו בספר פתחי חכמה ודעת, והוא חלק שני מהספר קל"ח והיה גנוז באוצר כת"י של מרן הגר"א ז"ע, וחי' לטעות בזה. עכ"ד אות באות.

ואסיים בברכה נאמנה לידידיהרה"ג המחבר שליט"א שעוד יוסיף לזכות את הכלל בכל מילי דמיטב בנ"נ, ובמהרה נזכה לביאת מ"צ ולבנין ב"מ ותפארתנו אס"ו.

ובאתי עה"ח יום הנ"ל לכבוד כל בני עליה
ולכבוד כל ישראל עם קדשו ותפארתו ית"ש.
שריה דבליצקי

גאישור הרב להדפיס שוב ההסכמה לספר רכב ישראל
* אייר התשנ"ו *

אור הגנוז

כל מי שמספר
במעשה לדיקים כאילו
עוסק במעשה מרכזה
(הבעש"ט)

**זה תולדות האדם
רבינו משה חיים לונאטו**

תק"ז - תק"ו

שנים	בן	מאורעות הזמן	ספרים
תק"ז		רבינו טולד בפאלובה לאביו רבי יעקב חי לונאטו, לא ידוע חודש לידתו.	
תק"ח	14	הרמח"ל הוא בן 14 שנה והוא כבר בקי בכל חדרי התורה: ש"ס, זוהר, כתבי האר"י.	
תק"ט	15	רבו, הר"י באסן עזב את עיר פאלובה לריגיו.	
תק"י	16	בערב חג השבועות נפטר רבי יצחק חיים הכהן, רבו של רמח"ל בדקדוק ובחכמת הלשון.	* מעשה שמשון
תק"י	17	הרמח"ל הצטרף לחבורת מבקשי ה', עד שנת תפ"ו.	* לשון למודים
תק"י	19	הרמח"ל הוסמך לרבנות ביי"ג תשרי יחד עם הרמ"ד וואלי.	
תק"י	20	צרי"ם סיון התגלה לרבינו המגיד - מלאך שמועיה"ל, ובחודש אלול, אליהו הנביא והנשמות הקדושות	* קן מזמורי תהילים * מגדל עז
תק"ט	22	הר"י גורדון שולח אגרת לר"מ יפה (תמו-אב); רמח"ל היה אלל רבו בריגיו בסוף השנה	* זוהר קוהלת; * שבעים תיקונים; * זוהר תניינא; * כללות האילן (י' כללים)
ת"ך	23	- בן ר"ה ליוה"ב, ר' רפאל ישראל קמחי, שליח מנפת שוהה בפאלובה אלל אביו של הרמח"ל. - י"ב חשון: הר"מ האגוז מכריז מלחמת חרמה נגד הרמח"ל וחבורתו. - הרבה רבנים (הר"י לאמפורנטי, הר"י מינדולא ועוד) מבקרים אלל רמח"ל. - הרב"ך, רבו של הר"י באסן נפטר בסוף שנת הת"ך - ג' אב הת"ך: שבועת רמח"ל לחדול מחיבורים ע"פ מגיד.	* מאמרים: מ' השם; מ' המרכבה; מ' שם מ"ב; מ' הדין; מ' החכמה; מ' הגאולה; משכני עליון; מ' הנבואה; * עין ישראל; * תפלות נוראות; * מלחמות ה'; * קנאת ה' צבאות;
תל"א	24	- י"ז שבט: יום משתה ושמתה להיווסדה של החבורה הקדושה. - י"א אייר: רבינו שהה במנוחה אלל הרה"ג רבי דוד פיננץ. - כ"ז אב: תמותת רמח"ל עם צפורה בתו של רבי דוד פיננץ.	* פירוש על אדרת רבא. * אגרות פתחי חכמה ועת. * ספר דנים (תל"ב)

ספרים	מאורעות הזמן	בן	שנים
* חקט"ו חפלות * קיצור הכונות	- י"ז שבט: יום משחה ושמחה להיווסדה של החבורה. -הר"י גורדון חזר לפולין	26	תל"ג
* מאמר היכוח (חוקר ומקובל) * קל"ח פחמי חכמה; * עריכת כללוח האילן; * כללים (תל"ד); * דעה חבונות (ויכוח השכל והנשמה); * פירוש על מדרש רבה, ועוד כ-40 ספרים שלא ידוע שם.	- אחיו של הרמח"ל נסע לאמסטרדם. - ג' אדר: הר"י גורדון נמצא בזולקוה וקבל שם בקשה מהאב"ד שהרמח"ל יכתוב פירוש על הזוהר. - הרב היה בוויניציה. - בכ"ח סיון, הר"י באסן כותב הסכמה למאמר היכוח (חוקר ומקובל).	27	תל"ד
	- סוף חשון: הרמח"ל עוזב את העיר פאדובה. - י' כסלו: הרב נמצא בצולזאן, ומשם כותב לחלמידיו. - י"ז טבת תל"ה: הסוד"ה של הרמח"ל לפני צים דין של פרנקפורט - י"ט טבת: מעשה צים דין של פרנקפורט בענין חיבת הספרים. - שבט-אלול: החרמה ספרי הרמח"ל. - בערב שבועות: הרמח"ל נמצא כבר באמסטרדם.	28	תל"ה
* דרך ה' (אחרי שנת תל"ה) * מ' על ההגדות (אחרי תל"ה) * מ' על העיקרים (אחרי תל"ה)	- תחילת השנה: הוריו אשפו וצנו מגיעים לאמסטרדם. - כ"ז אייר: נשלחה חיבת הספרים מפאדובה, עברה בדרך העיר פירדה לפרנקפורט.	29	תל"ו
* דרך חכמה	- שבט תל"ו: חיבת הספרים: מועטים בשריפה ורובן בקבורה בפרנקפורט.	30	תל"ז
* ויכוח החכם והחסיד	- חשון: פטירת מהר"י באסן.	32	תל"ט
* מסילת ישרים; * ס' הדקדוק; * ספר ההיגיון (תק"ב) * מ' על הדרשה; * על המליצה (תק"ב) * דרך חבונות (תק"ב)	- חשון: פטירת רבי יעקב פאפירש אב"ד פראנקפורט.	33	ת"ק
* לישרים תהילה	- עלייה לארץ ישראל. - תמוז, הרב שולח מכתב לחלמידיו מעכו.	36	תק"ג
	- הרב נפטר בעכו ונקבר בטבריה ע"י רבי עקיבא ביום כו אייר תק"ו או תק"ז.	39	תק"ו

הקדמה

"דבי נתן שאל ליה לרבי יוסי ברבי חנינא
יומא חד ואמר ליה, אליהו הוה ליה ברא או
לאו (האם אליהו הנביא היה לו בן או לא)?
אמר ליה מלתא אחרא הוה ביה וכתביב: אל
תגענו במשיחי ובנביאי אל תרעו (ד"ה א, טו-
כב), מאי אל תרעו, אל תעשו עצמכם רעים
וחברים לנביאי, והקב"ה בחר בהם והבדילם
מישראל לעבודתו, והכניסם בהיכלו. קל
וחומר מי שהוא מלאך בשמים אתה שואל
עליו"

זהר חדש, ריח, פ"ד ע"ג.

בחסדי ה' עלי לפני כעשר שנים, הוצאתי לאור, את הספר יסוד עולם,
על תולדות איש האלוקים רבינו הרמח"ל. אולם, אני מודה היום, שאין
הקומץ משביע את הארי, ורחוק הוא הספר הנ"ל לגלות קלסתר פניו של
האיש משה אשר הרעיש עולמות והרגיז ממלכות. לאחר עשר שנים של
הסתכלות והתבוננות בקצת מכתבי רמח"ל ותולדותיו, ועוד לא מספיק,
אמרתי לעצמי כי הגיע הזמן לעלות בכתב את גדולת איש האלוקים, מלאך
ה' צבאות הוא, אשר האיר ומאיר יושבי מרום ושוכני ארץ. אולם זחלתי
ואירא, והרי הזוהר אומר: "אל תרעו" - אל תעשו עצמכם רעים וחברים
לנביאי". ובספר רב פעלים של מרן הרי"ח (ח"ג, בסוד ישרים סימן ז),
בנידון דידן הוא כותב: "ואשר שאלת ששמעת שהיה לרבינו הרש"ש ז"ל
גילוי אליהו זכור לטוב ובקשת להגיד לך השערת שכלי בדבר זה איך הוא,
דע כי יש אזהרה לנו מדברי הקבלה אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו,
על כן אין לנו לדבר באנשים גדולים ועצומים בהשערת השכל שלנו..."
ואם כן פחד לבי לגשת אל מקום שלהבת - י'ה, ואולי לו דומיה תהלה. מי
אני ומה אני לבוא אל שער המלך בלבוש שק, ומי אנוכי כי אבוא עד
הלום, לדבר דבר לפני גדולים וטובים ממני. בפרט שהדברים נאמרים בחד
מתקיפי קדמאה, שאילו היה דורו ראוי, כבר מזמנו היה בא העולם על
תיקונו.

והגם שזכה הדור שלנו (וכבר דור הקודם) לשים את רבינו משה חיים
לוצאטו כראש וראשון בהיכל המוסר והאמונה, אמנם עוד לא השכלנו
לקבוע את רבינו בהיכל הקבלה למרות חידושי הנפלאים והגדרותיו
המדדהימות בתחום הזה.

והנה כל משכיל ומבין בכתבי רמח"ל יודע על פלאי פלאות שמתגלים
בספר **אדיר במרום**, פירושו על האדרא רבא, ועל הגילויים הנוראים
בשבעים תיקונים, על החידושים בכללים וכו'. ואם כן למה עוד לא זכינו
להעלות נזר הקדוש הזה על ראשינו? עד מתי אור הגנוז הזה יהיה
במסתרים? הערכות הגר"א והמגיד ממזריטש לרמח"ל לא הספיקו לחולל

מהפכה בתחום הקבלה. שומעים אנו כמה טענות מצד כמה לומדים ומתלמדים בתורת הח"ן שתורת הרמח"ל, "זה לא הקבלה"; מכיון שהוא מדבר על הנמשל, החקירה וכו'. והגם שכל הטענות האלה טעונים בעצמם חקירה ובראש ובראשונה צריך לברר מה מהותה והגדרתה של הקבלה בכלל, ואצל האר"י בפרט. אולם לענ"ד נראה לי שההסתייגות אצל כמה אנשים נובעת מהתייחסותם לאישיותו של הרמח"ל בעצמו. נכון שסגנון הכתיבה של הרמח"ל, ובמיוחד בקל"ת, בדרך ה' ובדעת תבונות, הוא לא פשוט, ולצורך זה כתב המחבר את ספר ההגיון, המליצה ועוד. אמנם הבעיה העיקרית אצלם היא בהסתכלות האיך רואים את הרמח"ל, ואיך מחשיבים אותו אחרי כל הלישנא בישא והמעשה שטן שבלבל את בני דורו והראה להם דמות אחרת של משה איש האלוקים. בחייו היה רמח"ל מודח ונרדף, אולם אחר פטירתו כתיבות ידו הגיעו לידינו טיפין טיפין שסועים וקרועים, אוי לעינינו שראינום בכך. בין כך ובין כך לפני שהתגלו כתבי רמח"ל בעולם, התגלו בעוונות הרבים, דברי הסתה הבל ותעתועים על האילן הגדול הזה אשר כולם לפניו כקליפת השום, אשר אין בה טעם של ממש. אמת הוא שבדורינו אין איש שיוכל להרים ראשו ולדבר במשה, אמנם, כמו שאמרתי כבר, יש מניעה אצל כמה מלומדי הקבלה להחשיב תורת רמח"ל כתורה למשה מסיני.

ולכן באתי אני הדל בעזרת צור שוכן מעונה לדבר בעד מלכים - מאן מלכי? רבנן - ולא אבוש, כי תורה היא וללמוד אנו צריכים, לעשות נחת רוח ליוצרנו. ובפרט שכל כוונתי בע"ה להצדיק הצדיק, ולהוציא אבני נגף כדי לסלול דרך ישרה אשר יבור לו האדם הרוצה להסתכל בקלסתר פניו של רבינו הרמח"ל.

לפני כחמישים שנה התגלו אוצר אגרות רמח"ל ובני דורו, ורובם חדשים לבקרים שלחו אור חדש על אישיותו הזכה והטהורה כבדולח, תמימות וצדקות, חסידות וקדושה ומעל הכל ישרות, כי איש ישר היה האיש מפאדובה. אגרות אלו שינו באופן מוחלט את התמונה שנצטיירה במוחם של אלו שעסקו בתולדות הרמח"ל וגם באלו שלא עסקו ושמעו קול ענות חלושה מתוך ספרים של מתנגדיו כאילו רבינו לא היה נשוי בזמן הגילויים, לא היה לו זקן, ענין התהלים והזוהר החדש ועוד כהנה וכהנה. במשך השנים צוירה דמותו של הרמח"ל אצל הרוב (חוץ מכמה גדולי ישראל) כדמות של חוקר ומשורר גדול, בעל מליצה מתוחכמת וברוך כשרונות, ואין הוא בא לחדש דבר בתוכן אלא בצורה. הבסיס של עיוות הדמות הנפלאה הזאת נובע מכך שכל ידיעותינו על רמח"ל (לפני כחמישים שנה) היתה מהביוגרפיה של יוסף אלמנצי, מכמה אגרות שהדפיס הרב מרדכי שמואל ג'רונדי מהספר גלגול מחלו"ת (קובץ של אגרות ממתנגדי רמח"ל, חירופים, גידופים וחרמים ר"ל), ומכמה קטעים של הספר תורת הקנאות (ר"י עמדין).

אמנם מיום שנתפרסמו אגרות חדשות מרמח"ל ובני דורו (גינצבורג תרצ"ז), מתנוצצת אז הארת פניו של המקובל האמיתי, ובמיוחד עכשיו

שזכינו לגילוי רשימות של החיד"א (קונטרס מסעות [השלם]), עדותו של תלמידו של הרמח"ל הר"י חזק, שקרא לו החיד"א מופת הדור. זאת ועוד זכינו לגילוי הספדו של רבי מיכאל טירני, תלמידו של רמח"ל, על רבו. רעיונות חדשים אלה ועוד כאלה: תקנות הישיבה של הרמח"ל, תפילות החבורה, היחודים, שבעים תיקונים, תובעים שינוי מוחלט בהערכת אישיותו של הרמח"ל, ועלינו לתת את הדעת עליהם. אין ספק שחזות הרמח"ל שמדמים המוני העם מתוך מסילת ישרים איננה רחוקה כל כך מן האמת, אולם אם מעונינים אנו בציור נאמן של מהותו האמיתית של רמח"ל אז חובה עלינו לשים לב בראש ובראשונה לחיבוריו בקבלה ובעדות תלמידיו אשר חזו מנפלאות ה' - ומי יכול להיות יותר קרוב לרב אם לא תלמידיו? ורק בציור זה יתפסו החקירה, המוסר וגם השירה מקומם הראוי להם.

ובכן, זאת הדרך אשר לקחתי כדי ללבן ולברר מקחו של צדיק, עדות תלמידיו סביב תנובות רוחו, ומכאן תסתייע מילתא ותתברר לנו דמותו, ואישיותו של איש האלוקים קדוש הוא: **רבינו משה חיים לוצאטו**.

העדות הראשונה היא אגרתו של רבי יקותיאל גורדון, השניה היא הספדו של הרב מיכאל טירני, השלישית היא העדות שרשם החיד"א מפי הרב יעקב חזק, כולם תלמידיו של הרמח"ל.

"ולד"י [ולדבי יקותיאל] תימר דלא ידחל
דקבלה בעית לגלגלא זכותא על ידוי ויחמי
לפיכך יסתלקון מילין".
כשם המגיד, אגרות עמ' לא.

א. עדות רבי יקותיאל גורדון

היות שאגרת רבי יקותיאל היתה לכאורה סיבה לפרסום רמח"ל ותורתו
ברבים, חשבנו להביא אותה ראשונה כדי להבין ענינו של איש האלוקים.
וזאת האגרת ששלח הר"י גורדון לכמוהר"ר מרדכי יפה מווינה בכ"ג אב
התפ"ט¹.

ב"ה מופם לק"ק וויז יום ה' פ' ראה תפ"ט מק"ק פאדובה.
אל האדון הגדול, מעוז ומגדול, שמו הולך וגדול, ה"ה אהובי אדוני, עסיס רמוני,
זיה שפכתי, יושב בשבה תחכמוני, הרבני ומופלג ומופלא ראש ונגיד הנדיב הק'
המפורסם כ"ש [כבוד שם] תפארתו וכן תהלתו כמוהר"ר מרדכי גר"ו יפה.
אדעוהו אכנהו ולא ידעתיהו, אך כשם הכרתיהו, כי שמן תורק שמו נודע בשעריים
שער בית רבים ולו נאה ולו יפה לגלות סוד ה' ליראיו דבר או חצי דבר, כי אמרתי
אם אספרה לא תכלה היריעה מהכיל ובפרט כי העזתי מצח כזונה לגשת אל
הקדש לאשתעי מילין בהדיה, אשר לא ישוערו מתמול שלשום, ומי אנכי כי באתי
עד הלום? ובכן א"א [אי אפשר] להקריב המנחה הזאת כסדרן וכהלכתן. אך
נימא ליה לאדוני אפס קצהו ובקיצור נמרץ.
והנה עתה באתי על דברי תורה להודיע לאדוני איך שמתנה טובה נתן לנו הקב"ה
מבית גניז, והוא כי יש כאן בחור א' רך בשנים בן כ"ג שנים קדוש יאמר לו ה"ה
מורי ורבי בוצינא קדישא איש אלדים כ"ש כה"ר משה חיים לוצאטו, והנה ב' שנים
וחצי שנתגלה לו מגיד, מלאך קדוש וגורא, והיה מצלה לו סודות נפלאות. אף גם
קודם כשהיה בן י"ד שנים היה יודע כל כתבי האר"י בע"פ והיה נחבא אחורי
הכלים ולא הגיד זה הדבר אף לאביו ופשיטא לשום אדם, והנה עצת ה' היתה זאת
שנתגלה לי על ידי סיבה ואין כאן מקומו לכתוב הענין. והנה זה חדש ימים שאני
משמש אותו ודולה מים חיים מבארנו - אשרי עין שראתה ואשרי און ששומע כל
זה, והוא ניצוץ מ"ר עקיבא בן יוסף. והרי שמונה חדשים שנתגלה לו מלאך קדוש
וגורא, ומסר לו הרבה סודות וכמה דברים להוריד הישיבה של מעלה בכחם, וציוה
לו בהסכמת הקב"ה ושכינתא לחבר ס' הזוהר שקראוהו מן שמיא "זוהר תניינא"

לחקן גדול הידוע אצלנו. וכך הוא הסדר: זה המלאך מדבר מתוך פיו, אבל אנחנו תלמידיו שלו איננו שומעים שום דבר. והמלאך מתחיל לגלות לו סודות נפלאים, ואח"כ מצוה מ"ו לאלוהו שיבא מיד, והוא בא ואומר סודות שלו, ולפעמים שבא ממ' שר הגדול, גם רעי' מהימנא אברהם סבא ורב המנונא סבא וההוא סבא, ולפעמים מלכא משיחא ואדם קדמא. והנה כבר השלים חבור א' על קהלת הפלא ונורא מאד, ועכשיו ציוו עליו לחבר שבעים תקונים על פ' "ולכל היד התוקה" סוף התורה, והוא ג"כ ע"ד הנ"ל; וגם כתב ג' ספרים על התורה, וכל הנ' ספרים רק עד פ' ויצא, והכל ע"פ הסוד הנורא מאוד, והכל בלשון הזוהר. והוא יודע על הגלגולים והתיקונים של כל אדם, חכמת יד ופרצוף; כלל הענין, אין דבר נלעם ממנו. בתחילה לא נתנה רשות לגלות לו רק סתרי תורה; ועכשיו מגלה לו דברים - ואין איש יודע, רק אנחנו חבורה שלו. וגם לי אמר סוד גדול לזה שנחלגלחי לכאן ללמוד עמו, כי אין דבר בלחי סיבה. וגם הגיד לי מנשמחי ותקוני לחקן. ורגיל הוא כפי רעי' מהימנא וכפי ממ' שר הפנים לדרוש פסוקים עליו ועל הרשב"י ב' הזוהר, ומדמה אותו בכל העניינים להרשב"י ז"ל; כאשר לפי האמת הראה לכל, אשר לא זכה שום אדם לדבר זה מימות רשב"י עד עתה. והנה גם אנכי מרוב אהבת התורה אמרתי לעזוב את חכמת התיצוניות עד שהגיד והגיד לי עפ"י המגיד: "אחו בזה וגם מזה אל תנת ירך מטעם הכמוס עמרי". והנה כל הנ"ל נסתר ונעלם מעין כל חי רק מחבורה שלנו. ואם אמרתי לגלות הענין של מ"ו הנ"ל - יכלה הזמן והם לא יכלו (...)

יקוחיאל בן התמיד מהר"ר ליב מוילנא.

האגרת הזאת אשר היתה מיועדת לרב מרדכי יפה מווינה, נעשתה אגרת סיבובית, עד שהגיעה לרב משה חגיז שהיה אז באלטונה. ומשם הלכה לרבני וויניציה עם בקשה של הר"מ חגיז, "לדרוש לחקור ולעקור מן השורש חברה רעה זו"². ההמשך ידוע, רבני וויניציה כתבו לרבו של רמח"ל הרב ישעיה באסן, מ"ץ בריגיו, והמלחמה הקנאית ברמח"ל התחילה. הר"י גורדון כתב אגרתו הנ"ל בכ"ג אב תפ"ט, הר"מ חגיז שלח בקשתו לוויניציה בי"ג חשוון ת"ץ, ובי"א כסליו הגיעה האגרת למהר"י באסן. משנודעה הבשורה לחוץ, לא עברו כמה חדשים, וגבורות שמים נפלו על המקובל האלקי הצעיר שהיה אז בן עשרים ושלוש שנים. לכאורה, נראה שהאגרת הנ"ל היתה הסיבה הקרובה לכל המאורע הזה: חשד איש האלוקים וחבורתו.

אולם בקראי אגרות רמח"ל התברר לי שאגרת הר"י גורדון אינה הסיבה הקרובה לפולמוס, ישנו עוד שלב ביניים, שאולי הוא שגרם לפרסום רמח"ל ותורתו.

בראש חודש אדר ת"ץ כתב רמח"ל לידידו הרופא עמנואל כלבו, אחד מרבני ליוורנו, איך השתלשלו הדברים כסדרן וכהוייתן. הגם שאנו רוצים

להתרכז בעדותו של הר"י גורדון, אבל היות שאגרתו, כמו שהוא טוען אינה ערוכה "כסדרן וכהלכתן", אז חשבתי להביא מהמקור את סדר והשתלשלות הדברים:

זה דודי וזה רעי, אלופי ומיודעי.

מימים רבים לא הקבלתי פניך, אך עתה באתי כי עשה ה' חדשה בארץ. ובאמת מטריחך אני, למען תחנני למסור הכתב הכלול פה לרכני ישיבת עירך יר"ה אך במשפט אהבה אמרתי להגיד לך דברים כהוייתן מראשית דבר עד היום הזה.

אמת הדבר, כי משנת תפ"ז חנני אלהים לשלוח לי אחד קדוש, מן שמיא נחית, והגד יגיד לי יום יום סודות גדולים, הכל בכתב לסדר הימים כתבתי באר היטב; ואחר רוב תיקונים שנתן לי לעשות אמר, שאזכה לשמוע מפי אליהו ז"ל גם דברי אלהים חיים. ויהי כאשר אמר כן היה לי: למועד אשר דבר נגלה לי אליהו ז"ל, ואחריו נשמות קדושים אשר בארץ המה העומדים לשליחותו של מקום להודיע סוד ה' ליראיו, וכבר אמרו חז"ל: נשמתם של צדיקים מסייעים אותן; וזה ברור, כי לא היום החל ה' לברך את עמו ישראל בכמה מעלות טובות, והרבה דרכים למקום. וחיברתי על פיהם חיבורים רבים וגדולים, ת"ל: הראשיים: על הפסוק 'ולכל היד החזקה' כמאתים דפים, וחיבור על התורה - מבראשית החילותי ואני היום מגיע לפרשת מקץ - הוא עתה כשש מאות דפים, כולם בל' זוהר ממש, ואח"כ הרבה חבורים שונים על הרכה ענינים, יהיו כמו מ"ו ספרים; ובפרט כללים לחכמת האמת, מבארים את הכל באר היטב כתיורן הספקות אשר נתפקו על דברי האר"י זלה"ה. וכל זה הענין לא הגדתי בראשונה אל אח ורע, כי אם אח"כ אשר צויתי הגדתי למשכיל ונבון כמה"ר יצחק מאריני נר"ו והבחור משכיל כמה"ר ישראל טריים נר"ו, והם קבעו עמי לימוד יום-יום. אשתקד הלוך הלכתי לעיר ריגיו להקביל פני מ"ו כמוהר"ר ישעיה באסן נר"ו; ואז עכר חכם ירושלמי פה פאדוכה, וראה איזה כתב מכין החרכים ולא אמר פה לשום אדם, אלא כויניציאה דיכר. ובשובי לביתי נתגלגל דבר מדבר, עד שנודע לת"ח אשכנזי העומד פה לקבל כתר הרפואה, שמו כמוהר"ר יקותיאל; והוא כבר היה פה ד' חדשים ולא ידע דבר. וכאשר ידע - אז נרבק אחרי הרבה, כי חשקה נפשו ללמוד חכמת האמת; וגם קבעתי לו לימוד. והוא מרוב להבת תאותו כתב לקצין א' נכבד בעבור זה הענין כדי לכושרו בשורה טובה, ובאמת לא ראיתי אני אגרתו מרם לכתה; מאז הגיעו הדברים לחכם חגיו נר"ו והרעיש את כל העולם כלו ביום הזה, כי מה שהיה צפון בין מצער חברים נתפרסם בכל ויניציאה ה"י ואח"כ בכל פאדוכה. וכאן עשה פרי טוב, כי כנגע א' נתהפך כל הקהל לתשובה, ומדי יום ביום באים לשמוע חידושי תורה אשר אני משים לפניהם לפי שכלם; והרכה באו לקבל תיקוני התשובה ועזבו עבירות גדולות, ת"ל. ורכני ויניציאה ה"י כתבו לכמוהר"ר בנימין הכהן נ"ע ולחתנו מ"ו כמוהר"ר ישעיה באסן, והם בקשו ממני חשבונות רבים וחקירות גדולות חקרו וגם רצו ממני ספרים וכדקו אחריהם וחפשו כל חיפוש; וכאשר מצאו כנים כל דברי - כתבו לרכני ויניציאה דעתם באמת היות הדבר נכון מאת אלהים חיים, באמת ובאמונה, ושאלו זה נבואה כאשר חשבו שלא

תשרה בח"ל, ודברים רבים ונכבדים ככל אשר שח' אלהים בפיהם. וגם ממני שאל מ"ו אחרי כן באגרת פרטית שאשאל אל המגיד אם חפץ ה' באגרת ההיא אשר כתב; ואשר שמעתי הגדתי לו.

כל הדברים האלה הגדתי לך להודיעך קושט אמרי אמת, מעשה שהיה אך היה³.

ולפי דרכנו למדנו שהר"י גורדון הוא לא היה הסיבה הקרובה, אלא כמו שכותב רמח"ל בעצמו: ואז עבר חכם ירושלמי פה פאדובה, וראה איזה כתב מבין החרכים ולא אמר פה לשום אדם, אלא בויניציאה דיבר. ובשובי לביתי נתגלגל דבר מדבר⁴, עד שנודע לת"ח אשכנזי העומד פה לקבל כתב הרפואה, שמו כמהר"ר יקותיאל⁵.

החכם הירושלמי דידן הוא כידוע הרב רפאל ישראל קמחי, שליח צפת, שעשה בביתו של אביו של הרמח"ל בסוף שנת תפ"ט ותחילת ת"ץ. הדברים נתגלגלו "מדבר לדבר" עד שנודע לרבי יקותיאל מה שלא ידעו, במשך שנתיים וחצי, הוריו ורבו.

לפני שנכנס לפני ולפנים בתוכן האגרת של הר"י גורדון, עלינו לבדוק מה היה יחסו של רמח"ל לאגרת הנ"ל. הרי בסוף האגרת לרב עמנואל כלבו כותב רבינו: "וגם ממני שאל מ"ו [מורי ורבי] אחרי כן באגרת פרטית שאשאל אל המגיד, אם חפץ ה' באגרת ההיא אשר כתב [הר"י גורדון], ואשר שמעתי הגדתי לו". תשובת המגיד נמצאת באגרת רמח"ל לרבו בתחילת חודש כסליו הת"ץ וז"ל⁶: "ואני לא מהרתי - כי באמת אחרתי מאוד. וגם לא הגדתי לר"י זה, אשר בזה עומד עמדי, גם כי טוב וישר הוא, כי ד' חדשים ישב מבלי דעת מן הדבר הזה מאומה... והיה בשמעו דברי כ"ת⁶ - ירא מאוד, גם כי כמה פעמים אמר לי המגיד שלא יירא מזה. ואני שבתו ושאלתי מדי שאלי דברים אחריו⁷, כה בלשון הזה אמר לי: "ולר"י תימר דלא ידחל דקבלה בעית לגלגלא זכותא על ידו⁸ ויחמי לפיכך יסתלקון מילין". תרגום דברי המגיד: "ולרבי יקותיאל תאמר שלא יפחד כי הקבלה דורשת שתתגלגל זכות על ידו ויראה, לפיכך המילים יעלו". זאת ועוד, רמח"ל אמת את אגרת רבי יקותיאל במכתב לר"מ חגיז, וז"ל: "ככל האמת אשר כתב באגרתו הח"ר יקותיאל אשר עמדי⁹. מעמד רבי יקותיאל בחבורת רמח"ל היה חשוב מאוד. התנהגותו, פרישותו

3. אגרות סט-עא.

4. ראה עוד אגרת רמח"ל לרבי ליורנו וז"ל: "כי בהיותי שנה שעברה אצל מ"ו הגאון מוהר"ר ישעיה באסאן בריגיו אשר הלכתי להקביל פניו, נתגל דבר ע"י חכם א' ירושלמי אשר עבר עלינו ונתאכסן פה בבתינו... ומאז יצאו הדברים" עמ' קט.

5. אגרות עמ' לא.

6. דברי מהר"י באסן על הר"י גורדון נמצאים באגרות עמ' כט.

7. דהיינו אחרי המגיד, כנראה שרמח"ל היה שואל אותו בדברים הלא מובנים.

8. באמת אנו רואים שרוב כתבי רמח"ל שנתפרסמו במדינות פולניא רוסיה וכ"ו היו בהשתדלותו של הר"י גורדון.

9. אגרות עמ' כד, פה.

וחסידותו¹⁰, קנו לו מקום מכובד בחבורה. בתקנות הישיבה, לומדים אנו שרבי יקותיאל היה ממונה להכריז בעת האסיפה: "שימו לבבכם להיות מקוים ומצפים לישועת ה' ציפוי שלם, וקיווי חזק"¹¹. רבי יקותיאל מופיע תמיד בחתומים הראשונים של תקנות הישיבה, המקום שהוקבע לו בבית מדרש הקדוש הוא לצד שמאלו של רמח"ל¹². נבוא כעת לאגרת המופרסמת של הר"י גורדון שעשתה רעש גדול בעולם, ובכל זאת ראה בה רמח"ל, כדרכו בקודש, "פרי טוב"¹³.

---

10. שם עמ' לא, ראה גם עמ' רמא: "ר' יקותיאל אשר עמדי... ואני בתום לבבי לא אוכל לומר

אלא שהוא חסיד גמור."

11. אגרות עמ' תנה, הדרוש על הקיווי שנדפס בספר אוצרות רמח"ל, בני ברק תשמ"ו, נמצא בכ"י הר"י גורדון, ולא עוד אלא שגם התקט"ו תפילות שמסתיימין בפסוק "לישועתך קויתי ה'" היה ברשות הר"י גורדון ושמו מופיע הרבה פעמים על הספר. גם הוא חיבר תפילות המיוסדים על הקיווי, ראה בניהו, עמ' 280-288.

12. ראה אגרות שם.

13. שם עמ' ע.

ב. אור הגנוז

"והנה באתי על דברי תורה להודיע לאדוני איך שמתנה טובה נתן לנו הקב"ה מבית גניזו".

רבינו מתואר כאן על ידי תלמידו, נאמן ביתו, כאור הגנוז, אור שגנוז הקב"ה לצדיקים לעתיד לבוא. חשב הר"י גורדון בתומתו שהגיע הזמן לגלות את האבן היקרה הזאת, טלא דבדלוחא, שמחיה המתים. עד עתה החכמה היתה סתומה, מכאן והלאה שלח הקב"ה נשמה קדושה המפענחת נעלמים בלשון צחה וברורה.

אור הגנוז, הוא האור שברא הקב"ה ביום ראשון¹⁴ - תחילת המחשבה - בחינת הכתר, ולדעת הרמח"ל זהו "כח ההטיבו"¹⁵, שתכלית כל הבריאה הוא רק להיטיב.¹⁶ רבינו הרמח"ל גילה לנו שהכל מבוסס אך ורק על הטוב, הטוב הוא ההתחלה והוא הסוף, נעוץ סופו בראשו, תחילת המחשבה, סוף המעשה¹⁷. "אור שברא הקב"ה ביום ראשון, צופה בו מסוף העולם ועד סופו"¹⁸. ביום הראשון נקבע כבר "הסוף", סופא דיומיא,¹⁹ רמז למה שנאמר על משה רבינו, "ותשם בסוף" (שמות ב,ג). אליהו הנביא אמר לרמח"ל "שהוא הסיומא"²⁰, שעל ידו נשלמין כל הסדרים הצריכים לגאולה, ואין גאולה אלא גילוי יחודו בעולם, דהיינו האור שנגנוז ביום הראשון. "וירא ה' את האור כי טוב" (בראשית א,ד). האור בעצמו הוא טוב²¹ הוא הקו שבוקע כל המסכים וכל החושך, הוא רומז להנהגת היחוד שנעלמת בהנהגת המשפט - הנהגת העולם הזה. אמנם בסוף יומיא,

-
14. חגיגה יב, ע"א; בראשית רבה, יב, תולדות.
  15. אדיר במרום ח"יב עמי עה.
  16. קל"ח פתח ג, עמי' י, שם פתח נב, עמי' ר, כללים ראשונים עמי' רצב, דרך ה' ח"א, פ"ב, עיין רכב ישראל עמי' 173-182.
  17. קל"ח פתח מז.
  18. חגיגה יב, ע"א בראשית רבא, יב תולדות.
  19. אדיר במרום עמי' מג; אוצרות רמח"ל, ליקוטי תורה, בשלח נט, "סוד קריעת ים סוף - סופו דכל דרגין".
  20. אוצרות רמח"ל עמי' רסא.
  21. לפי פשט הפסוק, "האור כי טוב", האור הוא בעצמו טוב; עיין סוטה ב ע"א, "בשעה שנולד משה..."

באחרית הימים עם ביאת המשיח, יתחיל להתנוצץ גילוי יחודו בעולם,²² והרמח"ל הוא שבא לקראת הסוף לגלות לנו ביתר שאת וביתר עוז הסיומא.

על אור הגנוז, כתוב בזוהר הקדוש (ח"א לא): "והוא נהורא דאחזי קב"ה לדוד והוה משבח ואומר: מה רב טובך אשר צפנת ליראיך"; ובמקום אחר הוא אומר (ח"א מו): "מה רב טובך - דא אור קדאמה דגניז קב"ה, ליראיך - לאינון דחלי חטאה". על פי הזוהר, הטוב הוא בעצמו האור הקדום²³ המיועד לצדיקים דהיינו היראים, רק היראים יכולים לזכות למעלות גבוהות - יראה מביאה לידי קדושה²⁴. קדושה, פירוש, דבקות עם הא-ל יתברך, רוח הקודש זהו הטוב, האור הגנוז, ובשעה שכל הבריאה תגיע לסוף הגלגל²⁵, אז תהיה מוכשרת גם היא לדבקות, וממילא יתגלה יחודו בעולם הטוב השלם. אולם כבר בתחילה הכין הקב"ה את הטוב הזה, וזהו רצונו האמיתי, ובלשון רבינו בספרו האדיר²⁶: "השורש של הבריאה הוא כח ההטבה שברצון העליון", ובמקום אחר הוא אומר²⁷: "כי באמת כחו הוא הבלתי תכלית, ורק כח אחד מן כוחותיו הבלתי תכליתיות] הוא זה שגלה מן הכח אל הפועל, ואינו אלא ענין אחד לבד, דהיינו ענין הטיבו אל הנבראים, שהרי רק זה ענין כל הבריאה כולה... זה מה שנתעורר ראשונה כדי לגלות אל הפועל".

כללו של דבר אור הגנוז, הוא בעצמו הטוב אשר גנז הקב"ה לצדיקים. אור הגנוז, הוא גילוי יחודו יתברך כנגד הדבור הראשון "אנוכי ה' אלוקיך"²⁸. כל תורת הרמח"ל סובבת אחר היחוד, מהיחוד עשה רבינו יתד ופינה לכל תורתו. נמצאת למד שתורת הרמח"ל היא גילוי אור הגנוז - מה שהיה עד כה גנוז אך ורק לצדיקים וליודעי שמו, מרמח"ל והלאה מתגלים מעינות הסתומות, מתגלה הנמשל²⁹, מתגלה סוד הגן³⁰, מתגלה סוד עולם הבא³¹, ועוד. אין קץ לחקר תבונתו, ולא השאיר רבינו ענין אחד או מושג אחד שלא פיענח בעומק וברוחב, והכל הולך ליחוד. מי שמעיין במושג הזה של אור הגנוז מתוך מאמרי חז"ל³² והזוהר³³ נתקל בשאלה: "איפה נגנז

22. קל"ח פתח מט ע"מ קפח: "והנה ביאת המשיח הוא ראשית גילוי היחוד".

23. עיין קל"ח ל ע"מ קא: "שורש הטוב הוא שורש קדום".

24. סוף סוטה, מסילת ישרים סוף הקדמה.

25. קל"ח פתח ל ע"מ צד.

26. אדיר ח"יב ע"מ עב.

27. שם, שם.

28. ראה פסיקתא רבתי פכ"א, וגם פסיקתא חדתא הנדפס בבהמ"ד: "בעשרה מאמרות נברא העולם, ולא ביי"א נגד עשרה דברים שבהם ניתנה תורה לישראל, הא כיצד? ביום הראשון ויאמר אלוקים יהי אור - כנגד אנוכי ה' אלקיך".

29. על הנמשל בתורת הרמח"ל קל"ח פתח ז, ראה רכב ישראל ע"מ 312-303.

30. ראה אדיר במרום ע"מ מג-סב.

31. לדעת רמח"ל עולם הבא הוא סוד הנהגת א"ק, עיין רכב ישראל ע"מ 128-136.

32. מקור הדברים בשי"ס הוא במסכת חגיגה, יב, ד"ה: "ואור ביום הראשון איברי", עיין ג"כ יומא לח, ע"ב. סוטה יב, ע"א; עיין ירושלמי ברכות פ"ח ה"ו: "אין מברכין על הנר עד ...

אור הגנוז? ועד שלא מצאתי את שאהבה נפשי באדיר במרום³⁴, לא שקטתי, כי נראה לענ"ד שאין תשובה מספקת לשאלתנו במקום אחר. ואלו דברי הרב:³⁵

"[ענין שבירת הכלים]³⁶... והנה כשנכנסו האורות מתחילה, נכנסו בכח"ב [בכתר חכמה בינה] ושם נתקיימו. ואחר כך יצאו לחסד והוא לא עמד באורו, ונשבר, ואז נפל וירד לבריאה, וכן כל הז' [תחתונות]. אך כיון שכל אחד מאלה כוללים כל הראוי לימצא בכל הפרצופים, נמצא שנשבר חסד דא"א, וחסד דאבא ודאימא ודיו"ן, וגם דעתיק, כי הכל היו נבלל שם. ואף על פי שלא היו פרצופים באותן הספירות [של השבירה] אבל היו הספירות כוללות כל מה שעתיד להיות בפרצופים... והנה כשנפלו הכלים האלו נתחלקו לג' חלקים. כי החלק המעולה שבהם הלך לבריאה, והחלק הפחות ביצירה והיותר פחות בעשיה. אך צריך שתבין, כי הענין הזה אנו מוכירים בשם נפילה וירידה, ולא בשם התפשטות, והלא היה נראה ליקרא בשם התפשטות, כי ידענו שהבריאה היא התפשטות האצילות, והיצירה של הבריאה, והעשיה של יצירה. אבל הענין הוא, כי כאן לא היה כל כך, כי לא נשאה אצילות ובא אחריו ב"ע, אלא נחסד בחינת האצילות³⁷ ולא נשאר אלא מדרגת ב"ע. וזהו שאנו אומרים: שנפלו כי חסדה הבחינה הראשונה המעולה שבהם, וירדו ממדרגת האצילות לבי"ע. וזה החלק המעולה נתעלם לפנים בא"ק, והבן היטב זה הענין. והנה זה סוד האור שנכרא כיום ראשון שגנוז הקב"ה לצדיקים (חגיגה יב.) וכמו שאפרש לך אחר כך בס"ד.

והנה אחר שירדו אלה המלכים מבחינה לבחינה, פירוש - מאצילות לבי"ע, הנה אחר כך בומן התיקון נעשה מהם אבי"ע. כי אעפ"י שחסד האצילות, הנה מה שנשאר הוצרך שישלים בעד הכל. כי זהו כלל גדול שחלק א' מן האור העליון ויכל

ארי"י הוא שאמר הקב"ה לאיוב המימין ציוית בקר ידעת שחר מקומו ידעת איזה מקומו של אור ששת ימי בראשית איכן נגנז?"; ב"ר, יב, תולדות; ב"ר, ג, "ויקרא אלוקים; יא, "ויברך אלוקים"; מא, "ויהי בימי אמרפלי"; שמות רבא לה: "ועשית את" ...היכן גנוז בגן עדן..."; ויקרא רבא, יא, "רי' תנחומא", במדבר רבא יג, ה, "ויהי אור"; רות רבא, פתיחה; אסתר רבא, פתיחה "היכן גנוז - בגן עדן"; פסיקתא רבתי ה, ד"א, פסיקתא רבתי לו, "זה שנאמר... שגנוז תחת כסא הכבוד".

33. זוהר ח"א, לא, ע"ב; ח"א מו ע"ב; ח"א ר, ע"א, כט, ע"ב, מה, עב; מו, ע"ב; קלא ע"א; ח"ב, לה ע"א; קסו, ע"ה ועוד.

34. אדיר במרום עמי קג-קד.

35. עיין הערה מס' 34.

36. עיין הגדרת שבירת הכלים בקלי"ח פתחים מג-מו; ושם פתח מו: "כשהוצרך לתת שליטה ללבושים [דהיינו בי"ע] בפני עצמם, נתעלם החלק העליון שהיה בנקודים, והוא ענין האצילות שלהם ואז היו שולטים הלבושים בפני עצמם. וזה נקרא להם נפילה, כי היו נופלים ממה שהיו נכללים באצילות בסוד לבושו, ושולטים בפני עצמם, ולא בסידור ותיקון, אלא בקלקול...". אצל הרמח"ל השבירה היא שליטה של המייק (וימלוד), אבל דא עקא שליטתם היא מיתתם (וימלך-וימת); עיי' שליטתם הרע יוצא, וזהו תחילת התיקון.

37. עיין קלי"ח פתח מו.

להשלים בעד הכל, במקום התחתון ממנו. ונמצא שעתה יש אבי"ע, אבל כולם אינם אלא ביי"ע מן הבחינה הראשונה שקודם השבירה. והאצילות מן הבחינה הזאת נעלם.

והנה צריך שתדע כי יש ג' ימים, בסוד: יחינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו (הושע ו,ב). והם זמן השבירה דהיינו עולם התהו הנקרא אתמול, בסוד: כי ערך מאתמול תפתה (ישעיה ל, לג), כי משם ניתן מציאות לקליפות. ויש היום ויש מחר, והוא סוד: היום לעשותם ומחר לקבל שכרם (עירובין כב.). והיום, הוא אחר התיקון, כל זמן העוה"ז שהוא זמן הבחירה והתיקון. ויש מחר, שהוא הנצחיות והוא יום שכולו ארוך. ונמצא שיום א' הוא קודם השבירה, דהיינו עולם הנקודים, ואור שנברא אז שהוא אצילות נעלם, ונגנו לצדיקים לעתיד לבא. והענין, כי כאשר יצאו הנקודים אז היו בבחינת ס"ג, וכאשר נעלם האצילות שבהם, אז ירדו ממדרגותם ונשארו בהם במדרגת ב"ן. אבל לעתיד לבוא יתקנו הדברים, ויחזרו העולמות כקודם השבירה, ואז יחזרו במדרגת ס"ג כבראשונה, ואז יתגלה זה האור שהיה גנוז, והבן היטב".

נמצאנו למדים שאור הגנוז הוא אצילות הראשונה שנעלמת בזמן השבירה ונגנזה "לפנים באדם קדמון". א"ק הוא סדר הראשון, מעין תכנית ראשונה של הבריאה ושל ההנהגה. לדעת רמח"ל א"ק רומז על הנהגת הנצחיות, לעומתו אצילות ולבושיו (בי"ע) מתיחסים להנהגת הזמן - שית אלפין. החל מאלף השביעי והלאה מתחילה הנהגת הנצחיות, דהיינו ענפי א"ק שמתגלים, עד לנצח נצחים שהוא אלף העשירי.³⁸

כללו של דבר הנהגת א"ק, היא הנהגה של "מחר", עולם השכר, והוא ראוי אך ורק לצדיקים לעתיד לבוא. זהו סוד אור הגנוז לפי רמח"ל, דהיינו ההטבה, תענוגן של הנשמות. נראה לי שמתברר לנו כאן קשר נפלא בין אור הגנוז לבין א"ק - הנהגת הנצחיות. מפורסם הדבר שדרושי א"ק הם הדרושים שגילה האר"י באחרית ימיו, ויותר גדול המכוסה בהם מהנגלה. ובכל זאת כשבא הרמח"ל גילה דברים עתיקים על א"ק ועל ענפיו בספריו הקדושים, בפרט בקל"ח³⁹ ובאדיר במרום⁴⁰.

השגת הרמח"ל בקבלה אין לה קץ, כשקוראים חידושי משתוממים לראות איך הוא מעמיק כל ענין עד הסוף, דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות ברורות בכל עניני הנסתר, ובפרט בהנהגת היחוד (א"א) והנהגת הנצחיות (א"ק) אשר עליה כתיב: "עין לא ראתה", אין ספק ששורש נשמתו הוא גבוה מאוד, ועלינו לבררו בס"ד לפי היסודות והנתונים שיש לנו.

38. כללים ראשונים עמי רנד-רנה; פתח צח עמי רצה, אגרות פחו"ד עמי שפה; רכב ישראל עמי 162-165

39. פתחים לא-לג.

40. אדיר במרום ח"ב עמי סב - סו

ג. ניצוץ רבי עקיבא בן יוסף

בהמשך האגרת של הר"י גורדון, קוראים אנו⁴¹: "אשרי עין שראתה ואשרי אוזן ששומע כל זה, והוא ניצוץ מרבי עקיבא בן יוסף".

בשורה מאלפת כזאת עשויה להאיר לנו את אישיותו ואת קלסתר פניו של איש האלוקים. במדרש רבא⁴² מובא: "דברים שלא נגלו למשה נגלו לרבי עקיבא וחביריו. "וכל יקר ראתה עינו" (איוב כח, ט) - זה רבי עקיבא". מהו היקר הזה שראתה עינו של רבי עקיבא, שזכה להיכנס לפרדס בשלום ויצא בשלום. אם נתבונן במדרשים ובאגדות על כניסתו של רבי עקיבא לפרדס⁴³, לא מוצאים אנו מספיק פרטים בדבר, ובכלל השאלה, מה המהות של הידיעות שאותם השיגה דעתו של רבי עקיבא ולא השיג משה רבינו. במילים אחרות מה הם הדברים שנגלו לרבי עקיבא ולא נגלו למשה?

המהרח"ו בשער הגלגולים⁴⁴ מסביר לנו שר"ע תיקן משה ויוסף, כך לשונו בנידון דידן: "...אם כן היות שתיקן שני בחינות הרע, א' של משה שהיה בקורח⁴⁵, והב' של יוסף שהיה בזמרי, ולזה מיתתו קשה מכולם כדי לצרף כל כך סיגים, ובזה תבין סוד גדול שנאמר על ר"ע שנכנס בשלום, ויצא בשלום שהם שלום של משה ושלום של יוסף... נמצא שמשה ויוסף⁴⁶ דבר אחד הם, ולכן רבי עקיבא צירף הרע של שניהם ביחד, וזהו הרמז כי ב' פעמים עקיבא עם הב' כוללים גי' שלום וזה סוד שנכנס בשלום ויצא בשלום, נכנס בשלום עם משה ויצא בשלום עם יוסף. וזה סוד המראה הגדול⁴⁷ שהראה הקב"ה למשה דור דור ופרנסיו דור דור ומנהגיו, ואז ראה

41. בכוונה דולג כמה שורות של האגרת ואחזור לפענחם אח"כ.

42. במדבר רבא, פר' חוקת פי"ט; עיין גם פסיקתא רבתי, פיסקה יד.

43. חגיגה יד ע"ב; תוספתא חגיגה פ"ב; ירושלמי חגיגה פ"ב עז ע"ב; שה"ש רבה פ"א.

44. פרק מב.

45. שר"ע היה קרח, כמאמר בן זומא: "חוץ מן הקרח הזה", בכורות נח ע"א.

46. ראה בספרי יסוד עולם על הרמח"ל, שהעלתי שתי דמויות אלה משה ויוסף באישיותו של רבי משה חיים לוצאטו, עמ' יא-יב; עיין גם כן זוהר חדש נח, דף כא, ע"ב "חיים" זה היסוד והוא הצדיק.

47. ראה ע"ז, ה ע"א: "והאמר ריש לקיש מאי דכתיב: "זה ספר תולדות אדם" - מלמד שהראה לו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו, דור דור ופרנסיו. כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא, שמח בתורתו ונתעצב במיתתו. אמר: "ולי מה יקרו רעיד אל"; סנהדרין לח ע"ב.

תורתו של רבי עקיבא שהיה מבחינתו, אמר: וכי אדם כזה יש בעולמך ואתה נותן התורה על ידי, שהיה רבי עקיבא דורש **כתרי אותיות** אמר הראני מתן שכרו וראה שהיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל לצרף נשמתו באלו העונשים קשים, אמר לה משה רע"ה להקב"ה זו תורה וזו שכרה, אמר לו שתוק כך **עלה במחשבה**⁴⁸, ר"ל שבזה נשמתו נצטרף ויעלה למקום עליון במחשבה, וזה שאמרו בזוהר כולוהו במחשבה אתברירו, ודי בזה".

נמצאנו למדים שכחו של רבי עקיבא מתבטא בכך שהוא דורש כתרי אותיות. ידוע ומפורסם שישנם שבעה אותיות שצריך לתייג והמה שעטנ"ז ג"ץ. לפי האר"י ז"ל: "שעטנז ג"ץ רומזים לז' מלכים דמיתו [בשבירת הכלים] כנזכר בס' הדרושים בדרוש אדם קדמון (שער ח פ"ו) **רבי עקיבה היה דורשן והשיג מקום המחשבה לשער החמישים מה שלא השיג משה רבינו ע"ה**"⁴⁹.

השגתו של ר"ע היתה במחשבה, ומחשבה זו היא חכמה⁵⁰, לעומתו משה רבינו ע"ה לא השיג שער החמישים⁵¹, השגתו בבונה, עד מ"ט שערי בינה. רבי עקיבא השיג שער החמישים⁵², כתרי אותיות, מקום שאין הרע שולט כלל. זהו הסוד שרבי עקיבא עלה במחשבה⁵³, עלה במקום שאין רע כלל.

אפשר כעת להבין הסתכלותו של רבי עקיבא, או יותר נכון תורתו, שמכח תורתו עלה במחשבה. והנה בתורת רבי עקיבא הכל טוב, הכל הוא לטובה. רבי עקיבא תמיד מצחק, לעולם הוא מתמיה את חבריו וזה לשון הספרי:⁵⁴

"שוב פעם היו [רבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא] עולים לירושלים. הגיעו לצופים וקרעו בגדיהם, הגיעו לחר הבית וראו שועל אחד יוצא מבית קודש הקדשים, התחילו הם בוכים ורבי עקיבא מצחק. אמרו לו: עקיבא,

-
48. ראה מסכת מנחות כט, ע"ב, עיין זוהר א', כו, ב: "רבי עקיבא דעאל במוחא...".
49. ספר הליקוטים פרי ויחי דף כו ע"א; עיין מנחות כט, ע"ב - ושם, אחרי הסיפור של מיתת רבי עקיבא, "אמר רבא שבעה אותיות צריכות שלשה זיונין ואלו הן שעטנ"ז ג"ץ".
50. שעה"כ כוונת ק"ש דרוש ב' דף כא, ע"ב; "רבי עקיבא עלה אל המחשבה שהיא חכמה בסוד מסירת נפש להריגה".
51. ספר הגלגולים פרק מא, עיין תקט"ו, תפילות.
52. עיין ספר הגלגולים פרק מ"א ושם: "ר' עקיבא השיג נ' שערי בינה, ומשה רבינו ע"ה ותחסרהו מעט, שהשיג מ"ט, וכי ולזה אמר יש לך אדם כזה ואתה נותן התורה וכו'". ועוד שם ומ"ש שר' עקיבא השיג מה שלא השיג משה רבינו ע"ה, הכוונה כי מרע"ה השיג מ"ט שערי בינה וא' שהוא "עין לא ראתה אלוקים זולתך" - השיג אותו רבי עקיבא".
53. עיין שם פרק מ': "והנה נפש רבי עקיבא היה בעקב עשו, וז"ש ביעקב, וידו אוחזת בעקב עשו, ומשם העלה אותו יעקב עד הידים וזהו וידו אוחזת בעקב עשו, ור"ע ע"י תורתו ומיתתו עלה למעלה במקומו, וזהו כך עלה במחשבה שטאמר עליו".
54. ספרי, דברים פיסקה מג, עיין גם סוף מסכת מכות.

לעולם אתה מתמיה, שאתה מצחק ואנו בוכים⁵⁵. אמר להם: ואתם למה בוכים? אמרו לו: ולמה לא נבכה על מקום שכתוב בו: "והזר הקרב יומת" (במדבר א, כא), והרי שועל יוצא מתוכו, עלינו מתקיים: "על זה היה דוה לבנו, על אלה חשכו עינינו, על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו". (איכה ה, ז-יח). אמר להם: אף לכך צחקתי, שכך הוא אומר: ואעידה לי עדים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן ברכיהו" (ישעיה ח, ב), וכי מה ענין אוריה אצל זכריה? מה אמר זכריה: "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענהו בידו מרוב ימים" (זכריה ח, ד), ומה אמר אוריה: "לכן בגללכם ציון שדה תחרש, וירושלים עיין תהיה והר הבית לכמות יער" (מיכה ג, יב), אמר להם הקב"ה: הרי לי שני עדים האלו: אם קיימים דברי אוריה, קיימים דברי זכריה, ואם בטלים דברי אוריה, בטלים דברי זכריה. שמחתי שנתקיימו דברי אוריה, לסוף עתידים דברי זכריה להתקיים. ובלשון הזה אמרו לו עקיבא, עקיבא נחמתנו".

כל חייו ראה רבי עקיבא את הצד הטוב שבכל דבר ובכל מאורע, כל דעביד רחמנא לטב עביד⁵⁶, גם ביום מיתתו הוא צוחק, כדי לקיים הפסוק: ותשחק ליום אחרון. ואלו דברי הירושלמי:⁵⁷

רבי עקיבא היה עומד ונידון לפני טורנוסרופוס הרשע והגיע זמן קריאת שמע, התחיל קורא וצוחק. אמר לו: זקן, או מכשף אתה או מבעט ביסורים. אמר לו תיפח רוחו של אותו האיש לא מכשף אני ולא מבעט ביסורים אני, אלא כל ימי קריתי פסוק זה והייתי מצטער ואומר: אימתי יבוא שלשתן לידי: וארבת את ה' אלהיך

55. ראה ספרי עקב, שם: "וכבר היה רבן גמליאל ור"י ורבי אלעזר ורבי עקיבא ונכסים לרומי, שמעו קול המיה של מדינה מפיטוליס עד מאה ועשרים מיל. הם בוכים ורבי עקיבא מצחק... אמרו לו: ואתה למה מצחק? אמר להם: ואתם למה בכיתם? אמרו לו: לא נבכה שהגויים עובדי עבודה זרה מזבחים לאיליהם... יושבים בשלוה, ובית הדום רגליו של אלקינז יהיה לשריפת אש... אמר להם: אף אני לכך צחקתי. אם כן עשה למכעיסיו, קל וחומר לעושי רצונו". עיין עוד על הצחוק של ר"ע בסנהדרין קא ע"א, "כשחלה רבי אלעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להן חמה עזה יש בעולם, התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק. אמר להן וכי מפני מה אתם בוכים? אמרו לו אפשר ספר תורה שחי בצער ולא נבכה? אמר להן לכך אני משחק. כל זמן שאני רואה רבי, שאין יינו מתמיץ... אמרתי שמא ח"ו קיבל רבי עולמו, ועכשיו שאני רואה רבי בצער - אני שמח...". ראה עוד מכות כד, ע"א; איכה רבה פ"ה, יח; ראה עוד מדרש תהלים, מזמור טו, ז.

56. ראה ברכות ס ע"ב: "כי הא דרבי עקיבא דהוא קאזיל באורחא מטא לההיא מתא... (הגיע לעיר אחת ובקש אכסניה ולא נתנו לו) אמר כל דעביד רחמנא לטב יאזל ובת בדברא... (הלך ולן בשדה והיה עמו תרנגול חמור ונר) זיקא רביא לשרגא... (באה הרוח כיבתה את הנר, בא החתול אכלו לתרנגול, בא אריה אכלו לחמור) אמר כל דעביד רחמנא לטב. ביה בליליא אתא גייסא: (באותו לילה בא גייס ושבה את העיר אמר להם: לא אמרתי לכם): כל מה שעושה הקב"ה הכל לטובה.

57. ירושלמי ברכות פט יד ע"ב; ראה גם ברכות סא, ב.

בכל לבבך ובכל נפשך אהבתיו בכל לבי ואהבתיו בכל ממוני, ובכל נפשי לא היה בדוק לי, ועכשיו שהגיע בכל נפשי והגיע זמן קריאת שמע ולא הפלגתי דעתי, לפיכך אני קורא וצוחק, ולא הספיק לומר עד שפרחה נשמתו".

השגה גדולה השיג רבי עקיבא, אין ספק "שכל יקר ראתה עינינו", עין הבודלח עינא פקיחא. "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין", כך מפרש רבינו הרמח"ל בספרו אדיר במרום, את הפסוק הנ"ל:⁵⁸

"כתיב: הגה עין ה' אל יראיו (תהלים לג, יח), וכתיב: עיני ה' המה משוטטים וכו' (זכריה ד, י). וזה פשוט כי עיני האריך אנפין הם עין א' [חת] לבד. ובאומרו: עין ה' אל יראיו, נדע שהוא עין הא"א. והו בן פורת יוסף בן פורת עלי עין (בראשית מט, כב), משמע שהוא העין העליון, והוא עצמו נקרא טוב עין. וזה סוד: טוב עין הוא יבורך (משלי כב, ט). וכבר פירשתי למעלה⁵⁹, אך סוד עיני היסוד יוצאין מבחינת העין דא"א. והוא מקבל הברכה, לפי שהוא מתקן הנוקבא בכל מיני תיקונים. והם אותם התיקונים שזכרתי למעלה בסוד: פקח עיניך שבע לחם (משלי כ, יג)..."

ישנם צדיקים שמקבלים שפע מהעין הזאת ואלו הם המיחלים לחסדו. המיחלים רק לה', דהיינו אלו המקוים בו זוכים לשפע של אריך אנפין, עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו. רבי עקיבא בן יוסף זכה להיות בין אלו הצדיקים שהתקשרו לבחינה של עינא פקיחא כמו יוסף הצדיק. הסתכלות העולם של יוסף היתה מיוחדת במינה⁶⁰, בכל מצב ובכל מאורע היה רואה רק הטוב, חסד ה' כל היום, ועליו אמר יעקב, בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. גם אצלו יש רק עין אחת כמו בא"א - הנהגת היחוד. אולם בז"א, הנהגת המשפט, הנהגת שכר ועונש, ישנם שתי עיניים⁶¹, עיני ה' המה משוטטים. מה שאין כן בא"א הגבורה עצמה חוזרת להיות חסד⁶², שני עיניים חוזרים להיות אחד. גם אצל רבי עקיבא, אין שתי ראיות, ראייה אחת יש, והוא שחייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה⁶³, כי הכל לטובה⁶⁴. בשעה שכולם בוכים רבי עקיבא מצחק, ובשעה שחותכים את

58. אדיר במרום ח"א, עמי של- שלא.

59. ראה שם עמי רצז-רצח ושם פירוש על הפסוק: "עיני ה' אל צדיקים" וכו'.

60. ראה הפסוקים (בראשית נ, כ): "ואתם תשבתם עלי רעה אלקים חשבה לטובה"; (שם מה, ח): "ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלוקים"; (שם מא, טז): "אלקים יענה את שלום פרעה".

61. עיין אדרא רבא קכט, ב.

62. אדיר במרום עמי ש.

63. ברכות ס', ע"ב.

64. שם סא ע"א.

בשרו, מצחק. לא רק בחייו הפרטיים שהיה רואה רק את הטוב אלא גם אצל אחרים, בירושלמי מובא מעשה עם תלמידו:⁶⁵

"חד תלמיד מן דר' עקיבה הוה יתיב ואפוי משניין אמר ליה מהו כן אמר ליה חמות בחלמאי תלת מילין קשיין. באדר את מיית וניסן לית את חמי ומה את זרע לית את כנש. [אמר לו ראיתי בחלומי שלשה דברים קשים: באדר אתה מת, ואת ניסן אין אתה רואה, ומה שאתה זורע אינך כונס]. אמר ליה תליתיהון טבא אינון בהדרא דאורייתא את מתרוממא וניסין לית את חמי ומה דאת זרע לית את כנש מה דאם מוליד לית את קבר. [אמר לו שלשתם טובים הם: בהדר התורה אתה מתרומם, וניסין אינך רואה, ומה שאתה זורע אינך כונס - מה שהנך מוליד אינך קובר]."

כך היתה ראייתו של רבי עקיבא, מנענע ראשו לכל גל⁶⁶, לכל מצב רע, הסתכלות זאת הביאתו להעביר על מדותיו כלשון הגמרא:⁶⁷

"שוב מעשה ברכי אליעזר שירד לפני התיבה [מחמת עצירת גשמים] ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה. ירד רבי עקיבא אחריו, ואמר אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, אבינו מלכנו למענך רחם עלינו, וירדו גשמים. הווי מרגני רבנן, יצתה בת קול ואמרה: לא מפני שזה גדול מזה, אלא שזה מעביר על מדותיו, וזה אינו מעביר על מדותיו."

גם אצל רבינו הרמח"ל ניצוץ רבי עקיבא אנו מוצאים אותם תכונות נפשיות. גם הוא ידע לנענע ראשו לכל גל ולכל מאורע קשה. וזה לשונו באגרת לרבו מהר"י באסן אחרי התלאות של חרם פרנקפורט:⁶⁸

"כמדומה לי שלא עשיתי דבר יפה מימי אשר הנחתי למתרגזים להתעשש בקנאתם ויהי אשם ללככם וזיקות בערו לחטאת נפשותם, אכן כ"ת [כבוד תורתו] יודעני מאז [מכיר אותי מאז], כי זה הדרך אלך בה, להיות מנענע ראשי לכל גל

65. ירושלמי מעשר שני סוף פ"ד דף נה ע"ג.

66. ראה יבמות קכא, א.

67. תענית כה, ע"ב.

68. אגרות, עמי שנח מתאריך כה טבת התצ"ו, אמשטרדם; ראה עוד האגרת לרבו מיום ב' סיון התצ"ו אחרי החתימה של כתב ההודאה שחתם הרמח"ל בפרנקפורט כדי להתפטר מאנשי ריב וז"ל: "והנה אמת יהגה חיכי ולכ"ת לא אכחש, ועיני כ"ת תחזינה מישרים, כי את אשר אחרור נסוגתי עד היום הזה - לא במרד ולא במנעל בכבוד הכ"ת עשיתי, וכי אם באשר בצפיתי ציפיתי לצאת מצרה לרנחה. הנה החבאתי את נפשי עד עבר זעם, ואל כל גל נענעתי לו ראשי, מבלתי הַכָּאוֹת אל הכ"ת בעידן רתחא, כי אם בהיטיב לי ה' והניח לי מסביב כאשר עשה לי ברחמים גדולים כיום הזה". שם עמי ש.

וגל; וכל אשר ידברו עלי אנשי רשע לא חשוב הוא בעיני אפילו כקליפת השום, ולא נופל לבי עלי, כאלו לא היה...".

מתוך אגרותיו ותשובותיו לאנשי דורו בולטת אישיות כבירה, כדוגמת רבי עקיבא: גם רמח"ל ידע לעבור על מדותיו, והסיבה: שניהם ידעו לראות הטוב בכל מצב שיהיה אצלם, הכל לטובה. היות שהקב"ה אדון הכל ומנהיג הכל, אם כן כל מה שיוצא ממנו הוא רק טוב, גם כשהרע בולט, כלשון רבינו בדעת תבונות:⁶⁹

"אמר השכל: שתיים אומר לך: א' - שאין הקב"ה משפיע רעה ח"ו, כי הוא מקור הטוב, וממקור הטוב לא יצא רע. אמרה הנשמה: ואם כן הרע איך בא? והרי כתיב: עושה שלום ובורא רע (ישעיה מה, ז).

אמר השכל: בורא רע כתי', ולא עושה רע, לפי שהוא ברא הרע במציאות, אם לא היה בורא אותו לא היה נמצא, אך אינו עושה אותו בקום ועשה".

הרבה רבינו הרמח"ל לפרש מציאות הרע⁷⁰ בעולם בכל מיני פנים, וכל ענינו של הרע אינו אלא לשמש את הטוב, המטרה הכללית. יתירה מזו כלפי הקב"ה יתברך שמו, הרע לא היה ולא נמצא כלל, ובלשון רבינו במאמר רישא וסיפא:⁷¹

"וס" כי על בן יודע בסוף שאין הרע רע אלא לכאורה, והוא מפני שאין נראה ענינו הפנימי. כי הלא אם הסוף מחזיר הרע לטוב, אם כן כל רע - תשלומו הוא טוב. אלא שעד שאינו נגלה זה התשלום, נראה שהוא רע, ומצד הא"ס ית"ש בבחינת הראש, הלא גם עתה הרע הוא טוב, כי מה שיש בסוף כבר ישנו בראש".

ולא רק בתורתו שפירש רבינו שהכל לטובה, והכל משמש לגילוי יחודו, גם בחייו הפרטיים השכיל רבינו לראות בעינו הבדולח שהכל הוא לטובה. בספרי רכב ישראל פענחתי בס"ד את מושג הרע, מציאותו, ביטולו והחזרתו לטוב ע"פ הרמח"ל, ואין כאן מקום להאריך. נבוא עתה לשער המלך בתוך אגרותיו הקדושות והתשובות אשר נתן לרבו (ולכל עם ישראל) בעת הסערה הגדולה. בר"ח ניסן הת"ץ - דהיינו לפני חתימת

69. דעת תבונות ח"א ע"מ פח.

70. ראה מה שכתבנו על מציאות הרע ע"פ רמח"ל, רכב ישראל, קבלת רמח"ל עמ' 275-229. עיין גם קל"ח פתח ב', עמ' ה': "וכל מה שהוא רע בתחילה... סופו הוא טוב ודאי".

71. אדיר במרום ח"ב עמ' לט, ראה מה שכתבנו באריכות ברכב ישראל עמ' 276.

ההודאה הראשונה⁷², באב הת"ץ - בעידנא דרתחא כותב רבינו רבנו המהר"י באסן:⁷³

"...אומנם אם גם עתה לא ירצה [הרב באסן] לכתוב - יעשה מה שלכו חפץ, כי באמת ובתמים אינני חושש על הדבר הזה מאומה, ובאמת, את אשר יקרה ה' לפני בענין הזה - אינני שת לבי לחשוב מחשבות כלל. כי רק בעת להשיב [תשובה למתנגדים] - אשמעה מה ידבר האל ה' בחסדו עלי, וכאשר צוני כן אעשה. ואני ידעתי, כי הוא מסיבות מתהפך בתחבולותיו, וכל מעשהו טוב עלי... ולא זו בלבד, כי באמת כל הדברים אשר ידברו וכל אשר נכתב בספרים עלי - על שום דבר לא יפול לכבי, כאשר אינני אלא שומר משמרת עבודת ה'; אשר יצוה עלי אעשה, ואין עוד. יהי מה! זה ת"ל [תהלה לאל] חלקי מה'; כעיר מבצר וכחומת ברזל הקים את לכבי וישם פני כחלמיש ולמשבחים ולמחרפים, למכבדים ולכוזים לא שנית".

כיוסף אשר עמד על איתנו עד שצדקה דרכו, כך רבינו הרמח"ל בחר לו דרך ישרה, דרך ישרים, בבטחון מלא בקב"ה אשר לא יבושו קווי. יודעים אנו שהאגרת הראשונה שפתחה פרץ לכל המחלוקות נגד רמח"ל זאת היא אגרתו של הר"מ חאגיז⁷⁴, ובכל זאת ראה הרמח"ל שהכל לטובה. נתבונן קימעא בתשובתו הרמתה לרבי שמשון מורפורגו:⁷⁵

"והחכם כמוהר"ר משה חאגיז"ש כי קם היום לשמן להעלות חמה ולהבעיר אף, לא ידעתי מה חרה לו? כי לולא כהמולתו היתה שתיקתו - עתה לא נודע מזה לעם הארץ דבר [אלמלי הרב חגיז לא היה עושה רעש, אף אחד לא היה יודע על הרמח"ל ועניניו], אשר בבוא ספרו [ר"ל:אגרתו] לרכבי ויניציאה ה"י - מאז היה ההמון הולך וגדל, ומהתם להכא הגיע, כי גם פה לא נשמע ממני מאומה. אף כי הרב חאגיז חשבה לרעה ואלוקים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב, החיל אשר נגע אלוקים בלכם לבקש את פני ה', כאשר מהיום ההוא והלאה רבים שבו מעוון ת"ל והתורה חזרת לאכסניה שלה".

72. האוסרת עליו שלא לכתוב בלשון הזוהר (ארמית) בשם מגידים ומלאכים, עיין אגרות קעו-קעז.

73. אגרות עמי קז.

74. אגרת ששלח לרבני וויניציה בי"ב מרחשון הת"ץ, כתגובה לאגרת שבחין של הר"י גורדון, אגרות עמי כ וז"ל: "אתם הרי ישראל מורי ורבותי, אל חכמי ורבי ומנהיגי הק"ק שבגולה מוטל הדבר לקרוע על כתב זה ולדרוש ולחקור ולעקור מן השורש חברה רעה זו, קודם שתתפשט ברעתה בין ההמונים, ולדון את כל בני חברה זו כרודפים את ישראל, ואני את נפשי הצלתי...".

75. שם עמי קלד.

בפגישת יוסף עם אחיו, אומר יוסף: "אתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב" (בראשית נ, כ). זאת היתה ראיתו של הרמח"ל, זאת ראיתם של הצדיקים והחסידים⁷⁶ שזכו לבחינת "טוב עין" (משלי כב, ט). בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, זה יוסף "שנפקח עליו עין העליון"⁷⁷ - עין דא"א.

באמצע הסערה הגדולה, עוד לפני חתימת ההודאה בפאדובה, בשעה שהגלגל עומד להתהפך על רבינו, הוא כותב לרבו בל"ג לעומר הת"ץ:⁷⁸

"וזאת לא חשבתי כי יתהפך הדבר כיום הזה, יהי מה, כל מאן דעברין מן שמיא למב. ידעתי כי כך צריך לסבול עד תקח הס"א את שלה, ועד ארגיעה לשון שקר. הנה דיו לעבר שיהיה כרבו, ירצה אלק ותהיה זאת לטוב לישראל, ויברל אלקים בין האור והחושך; כי עוד תשועת ה' כהרף עין, וזרח בחושך אור לישירים".

ובמ"ז לעומר הת"ץ הוא כותב לרבו:⁷⁹

"כי הנני היום רך ויחיד: מה אני ומה כוחי להתיצב בתוך עולם מלא, אשר רבים קמים עלי וסביב שתו כל מיני מצור בוני דייק ושופכי סוללה? ה' אלקים אל אמת, עד בשחק נאמן עלי ודיין אמת כי כגמול עליו נפשי ואשר שלוח אלי מלפניו קבלתי בשמחה. ואני לא עלתה על לבי לגלות זה חסדו [על ענין המגיד והגילויים]

76. עיין במדבר רבא כא, טו; דברים רבא, וזאת הברכה, א; פסיקתא דרב כהנא, וזאת הברכה, א; נדרים לח, א; סוטה לח, ב; אוצר המדרשים (אייזנשטיין עמי שיט, וז"ל: "מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל ליתן צדקה, והיה עושה טובות הרבה וג"ח עם בעלי תורה וכל אדם, והיתה אשתו צרת עין, והיו לו שלשה אוצרות, אחד של דינרי זהב, ואחד של כספים, ואחד של פרוטות. כשבא אצל תלמידיו היה נותן להם מדינרי זהב, וליתומים ולאמנות משל כספים, וליתומים שאינם הולכים ללמוד היה מפרנס בפרוטות. ואיך היה מפרנסם? כל אחד שהיו לו חמש נפשות בתוך ביתו היה נותן לו ה' דינרי זהב דינר לכל אחד ואחד מהם, וכן היה רגיל לעשות בכל יום. פעם אחת הלך למקום אחד ובאו אלמנות ויתומים וחכמים ולא מצאוהו שם, מה עשתה אשתו? נכנסה לבית האוצרות כדי ליתן לחכמים דינרי זהב ומצאה שם עקרבים. הלכה לאוצרות של כסף ומצאה שם נמלים, לאוצר של פרוטות ומצאה שם פרעושים. כיון שראתה כך היתה מתביישת לצאת, והם יושבין בחוץ ומתעכבין, עד שבא בעלה ומצאן כשהן עומדין. אמר להם רבותי, מה אתם עושים כאן, מפני מה לא נכנסתם לבית? אמר לו, לא כך דרך ארץ שיכנסו בני אדם בבית שאין בעל הבית בתוכו. נכנס הוא לביתו ומצא אשתו בוכה, ואמרה לו למה הנחתני בלא כסף? אמר לה והלא כל אוצרותי בידך, אמרה לו לא מסרת לי אלא אוצרות של עקרבים נמלים ופרעושים. נכנס הוא והביא מלא חפניו דינרי זהב ונתן לחכמים, ומלא חפניו כסף ונתן ליתומים ולאמנות והפרוטות ליתומים שאינם הולכים ללמוד. לפיכך כותב אל תלחם לחם רע עין (משלי כג, ו), אמר הקב"ה טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל (שם, משלי, כב ט).

77. אדיר במרום ח"י עמי רפה, עיין עוד שם עמי' ש' על הפסוק "טהור עיניים מראות רע" (חבקוק א ג). כשיש פקחת עיניים, ראייה שלמה, אז אין מקום לסי"א להאחז.

78. אגרות ע' קמא

79. שם עמי' קמט-קג.

אשר עשה עמדי, כי יראתי מאוד יגורתי מפני האף והחיימה קנאת חמת גבר; והיא מסיבות מתהפך גם שלא ברצוני רצה לגלות מסתריו, ויהן בלב אשר נתן להעיק דברים עד אפסי ארץ, וגם אשר שאלתי מלפניו: האניח אגרות ללכת אם לא? אמר לי: הניחה. ואני אפוא מה אעשה, כי לעמוד על משמרתי לשמוע קול דברו לעשותו? זה ודאי ידעתי כי אלקים לי, זה ראו עיני, לא אסתפק בו, כי בכל המקום אשר עלה שם רוח המקטרג לקטרג - המציא ה' לי עזר כנגדו להעמיד רוח והצלחה. אך מחשבת ה' עמוקה משאול וחקור אלקים הבין דרכה; והוא ידע מעמקי מעשהו. ואנחנו לא נדע מה נעשה, כי אם לשמור מצות פיהו לעולם, כי טוב לנו. הן הוא אסר ידי מתתי אותות ומופתים, כי מי יודע: אז רבים היו סרים לאמונתו. ובחוקת ה' יום ליום מיסרני, לעמוד בחזק לבב אל כל משפטי צדקו - ולא אמרה. וכאשר חפץ בי, כן אהיה לפניו, נכון לבי לכל אשר יעבר עלי כי כל מרור ימתק לי, וכל לענה בצוף מתוק. זכותי לעבוד עבודה אשר רבים לא עבדו - ומה אשאל מה? עוד? לו דמי כמים הנגרים ירוץ ארצה, או כי באש אוכלה אשיב פקדוני לבעליו - אז תנוח נפשי כי תגיל באלקי. ואם פניו יסתיר ממני, ואם כמות נבל יאספני - עם לבבי אשיחה, והגיתי בכל מעשי אשר לה' לבדו, והיה לי כמשוש [כמצוא] שלל רב. כי אשר לא ידעו אנשים - תהי נפשי יודעת מאד, ידעו שרפי קודש, ידעו כל קדושים עמו, ידע אל; ורב לי כי עשיתי נחת-רוח לפניו!

אני ידעתי נפשי: שמני אלקים לאשר חפץ בחמלתו, ופני לא הסתיר מכלמות ורוק, ודבת רבים לא השתיק מדבר עלי כל תועה; רק את נפשי ישמור, ומאויי רשע לא יתן, ונפשי לפניו לא מטומאה, - כי מי טהרתו זרק עלי ויחטאני כאזוב ואתהר, ויבינני ללכת דרך קדש יקרא לה, אשר לא ידעו ולא יבינו אנשים רבים ענין-לב. 'הוי דן את כל האדם לכף זכות' שנינו במשנתנו, ו'אל הדין את חברך עד שתגיע למקומו' - כי זה משפט לאיש הם וישר. אך באמת לא אוכל אני לחייב: מי עלי לא יעשה כן, כי לא בידם מעשיהם; והוא מסיבות מתהפך ברצון קדשו נורא עלילה על בני אדם. אדוני החכם כמלאך האלקים ישים אל לבו ויבן את זאת, ואל יפטר בפתע כעסו; כי עוד יום וירים אלוך ראשי וידעו בניו כי אב רחמן הוא וכל מעשיו: אך טוב לישראל...".

מסירות נפש כזו רואים אנו רק אצל גדולי ישראל, בעלי הדעה העמוקה. נתבונן בדבריו המאלפים של האור הגדול: "לו דמי כמים הנגרים ירוץ ארצה, או כי באש אוכלה אשיב פקדוני⁸⁰ לבעליו - אז תנוח נפשי כי תגיל באלוקי".

ידועים דברי קדשו של האריז"ל על מי שמוסר נפשו על קידוש השם גורם עליית המיין נוקבין ועושה זווגים למעלה; זה לשונו בשער הכוונות:⁸¹

80. ר"ל נשמתי, ע"ד בידך אפקיד רוחי.

81. שעח"כ, נפילת אפיים דרוש א' דף מח ע"ב; עיי"ש דרוש ה' דף מח, ע"ב.

"ולפי שהמוסר עצמו על קידוש השם הוא עושה שני זווים אלו שהם כ' כפופה וך' פשוטה, ולפיכך נאמר למשה רבינו ע"ה על רבי עקיבא שנהרג על קידוש ה' כך עלה במחשבה, וז"ס שאמרו על ר"ע נכנס בשלום, ויצא בשלום תרי שלומות לעילא ורתא".

גם הרמח"ל מסר את נפשו פעמיים, בכתב ההודאה של פאדובה והשבועה של פרנקפורט. קבל עליו את הדין הגם שאיננו כן, "והוא מסיבות מתהפך כרצון קדשו". ובכל זאת מלת הסיום של האגרת הנ"ל: "וכל מעשיו אך טוב לישראל" - הכל חוזר לטוב, גם המרור ימתק.

בחודש אב הת"ץ קיבל רמח"ל אימת ועצת רבו ונשבע לבל יוסיף לכתוב "עוד שום חיבור בלשון הזוהר או באיזה לשון שיהיה בשם מגיד או נשמות קדושים"⁸², ולגנוז את כל ספריו שנתחברו בדרך זו. פירש רבינו, שלא קיבל עליו הגבלות אלו אלא כדי שלא "לגרום ח"ו מחלוקת בין קהל ה'" ומשום "שכך הורני לעשות מורי ורבי". רוצה לומר לא שכך היה צריך להיות הדין אלא שכך גזרה ההשגחה, והעת צריכה, ואלו דברי רבינו אחרי ההודאה ביום ה' לחודש חשון התצ"א:⁸³

"... רק אל כ"ת [לר"י באסן] אביז אשר תבונתו נודעת אלי כמראה ולא בחידות ואל עצתו אתבונן לעשות, כי עתה לחלוטין בלכבי עצה להסתיר הסתר הצנע, ועל משמרת נדרי עלי רוצה אני להוסיף משמרת למשמרת עד עת לה', כי ה' יתן חכמה והיתה לי ולחברי כולם קדושים ואין לזר איתנו, כי את הכל עשה יפה בעתו. ולא די שאין אני רוצה שיצאו חיבורי החוצה, אלא כי אפילו לאוהבים ורעים אינני רוצה עמהם פרסום גדול, לבד שנים ושלושה אשר נאמנו לי. לא שהדין כך, אלא שהשעה צריכה לכך".⁸⁴

"את הכל עשה יפה בעתו" (קהלת ג, יא) אמר החכם, וגם רבינו הרמח"ל הלך בעקבותיו, ובעקבות בעלי הדעה האמיתית⁸⁵. "היודעים דבר בעתו"⁸⁶ אלו הם הצופין באור הראשון של הבריאה, באור הגנוז שכולו טוב, כדברי רשב"י בבראשית רבא:⁸⁷

82. אגרות עמי קעו-קעז.

83. שם עמי ריט.

84. עיין עוד שם עמי רלב, אגרת לרבו בלי"ג לעמר התצ"א; "כי הרב נתקע כ"ת לאסור אסרים בזמן ההוא. ואני חי נפשי ולא היית מקבלם אם לא שהשעה היתה צריכה לכך, וכיבוד הדרת כ"ת שהייתי חייב לשמוע אליו כדברי רבי מובהק, אך עיני כ"ת תחזינה מישרים, כי לא הדין כך".

85. ראה מסילת ישרים, פי"ט.

86. ראה במדבר רבא, ח, ט, ד"א "ואיש..."

87. ב"ר פרשה ג' ד"ה ג'.

"רשב"י פתח: "שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב" (משלי טו). "שמחה לאיש" - זה הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה ה' שמו, "במענה פיו" - ויאמר אלקים יהי אור. "ודבר בעתו מה טוב" - וירא אלהים את האור כי טוב".

"אלא שהשעה צריכה לכך", כל שהאדם חי בעולם הזה, יש לו אפשרות לתקן מדרגה אחת לצורך העולם הבא⁸⁸. אולם ישנם כ"ח עתים העושים בחינת זמן בעולם הזה. כ"ח עתים אלו מתחלקים לצד החסד ולצד הדין, ובלשון רבינו:⁸⁹

"לכל זמן ועת לכל חפץ (קהלת ג, א) ואלה הם הכ"ח עתים המזכרים בספר קהלת והם סוד מילוי הלבנה וחסרונה. והעיתים האלה גורמין לכל הדברים בעולם אם לחסד אם לדין. אך בהגלות הרצון [מצחא דרעוא], אז הכל חוזר לחסד, ואין קמרוז יכול למנוע הטוב, ואז נקרא עת רצון. כי כל העתים נקראים בכלל אחד עת רצון. וזהו ממש כוח סוף הרצון [שמהגלה בסוף אלף השישי], המחזיר כל הרע לטוב כל דין לחסד".

השכיל רבינו הרמח"ל להפוך המצב הקשה של השבועה למצב טוב הודות לכח ה"עת רצון" שהתגלה עליו⁹⁰.

גם אחרי השבועה בעת החשדות ובהישמע שמועות כאילו רבו הניח לו "מפתח לפתוח את התיבה"⁹¹. תגובתו של רמח"ל היתה ברורה: "חשבתו שלא להיות חשוד על השבועה - גם זו לטובה"⁹².

זאת היתה דרכו הסלולה של האור הגדול - הכל לטובה. בעת ביקורו בפרנקפורט, כמה ימים לפני שנפלה עליו הסערה השניה, רמח"ל כותב לתלמידיו, כמי שמרגיש את הרוח מגיעה, והוא מרוחק מתלמידיו הנחמדים:

"כי מעת נשארתי לבדי - מצאתי את עצמי כלב באין אברים, כצפור משולחת מאפרוחיה ומה נאמר ומה נדבר? והוא מסיבות מתהפך בתחבולותיו. בהדי כבשי דרמנא אין לנו אלא שתיקה. וכל מה דעכרין מן שמיא טוב"⁹³.

88. עיין אדיר במרום עמ' קז.

89. שם עמ' רכו.

90. שם עמ' רכד: "כי הלא בפרט לכל אדם יכול להגלות העת רצון לפי הצורך שלו". העת רצון הכללי הוא בשעת המנחה של שבת, עיי"ש.

91. אגרות עמ' ריט.

92. שם עמ' רלז.

93. שם עמ' רפב, אגרת מבולואן ב'י לחודש כסלו התצ"ה.

בי"ז בטבת תצ"ה נועדו יחדיו רבי יעקב הכהן ובית דינו בפרנקפורט ובאותו מעמד משפיל חתם רמח"ל על שבועה שניה האוסרת עליו (לבד מהסייגים שקבל עליו בפאדובה):

- שמהיום עוד והלאה לא אלמוד עם שום אדם בעולם... חכמת הקבלה לא מתוך שום ספר בעולם או בע"פ, אפילו מה שנמצא בשם חכמי האמת בכתבי האר"י ז"ל וספר הזוהר... ומכ"ש מה שחלקי אמרה נפשי.
- שלא להראות שום כתב או חבור... מכל מה שלמדתי בלימוד הנ"ל... וגם כל מה שאלמוד.
- ולא אכתוב לעצמי ולא לאחרים... וכ"ש לא להדפיס.

לא כאן המקום לדון על שבועת פרנקפורט, על ערכה ההלכתי והמוסרי, לא ניתן רק לומר מה שהרמח"ל כתב לרבו בענין זה.

"ועם כל זה ועם כל הדבה הרעה אשר הוציאו עלי, הגביר האל ית' את חסדו עלי ויתן בלבם [של חכמי אמשטרדם] לחבבני חיבה יתרה כיום הזה, עד שהגיעו לשים אותי בראש ישיבתם ה"י, ושיחתי חולין בעיניהם כדברי שלמה, והנה כל התלמידים חכמים [של אמשטרדם] ת"ל, מתקבצים ובאים אלי בכל עת אשר פנאי להם, וכבר קשה להם מאוד שאינני רוצה ללמד להם חכמת האמת. ולא משום איסור פרנקפורט, אני עושה זה, כי כל המעשה ההוא אצלי כחרם הנשכר, אך כי אינני רוצה בעת הזאת ללמד לשום א' [חד] אפילו דיבור א' [חד], וע"כ אפילו דיבור קטן לא הוצאתי ואינני מוציא מפי בזה"⁹⁴.

הגם שכל מעשה פרנקפורט, היה בעיניו "כחרס הנשבר" שאין בו ממש, אולם בכל זאת הקפיד רבינו הרמח"ל וקבל עליו הגזרה, הגם שבדין איננו כן. רבינו הנהיג עצמו במידת הותרנות, נענע ראשו לכל גל וגל עד שיעבור זעם, ויצא מאפלה לאור גדול. משנת תצ"ה עד אחרית ימיו לא חיבר רבינו כתבים בקבלה באופן מובהק, ספריו שכתב באמשטרדם הם: דרך ה', מסילת ישרים, דרך תבונות, ס' ההגיון, ס' המליצה... לישרים תהילה. כל תורת הקבלה אצל הרמח"ל "אינה אלא חכמה מראה אמיתת האמונה להבין כל מה שנברא או שנעשה בעולם, איך יוצא מן הרצון העליון, ואיך מתנהג הכל בדרך נכון מן האל האחד ב"ה, לגלגל הכל, להביאו אל השלמות הגמור באחרונה"⁹⁵.

94. שם עמי' שה. גם אחרי חתימת השבועה, המשיך רמח"ל בדרכו הישרה, דרך טובים. באגרת לרבו מערב חג השבועות התצ"ה הוא כותב: "צלולה היתה החבית ועכרוה. גם זו לטובה מאת ה'! בה' אהלל דבר, באלהים אהלל דבר, והוא מסיבות מתהפך בתחבולותיו. בהדי כבשי דרחמנא לא אשאל ולא אנסה, אם חסד אשר לשבטו צדיק וישר הוא".

95. קל"ח פתח א, עמי' א, ראה עוד רכב ישראל עמי' 83.

תורת הקבלה אינה סניף אחד במגמות התורה, אלא היא פנימיות התורה "אמיתת האמונה", לחזק אמונתנו להבין ולדעת שהכל יוצא ומתנהג מן האל האחד ומיוחד. אם כן, כל הדרכים טובים, ואם הגבילו רבינו הגדול לכתוב בחכמת האמת, לא הגבילו אותו לפרסם יחודו יתברך בעולם. וזאת היתה משאת נפשו של הרב הקדוש: גילוי יחודו יתברך. אם כן כל הספרים טובים לגלות ענין זה, גם לישרים תהילה⁹⁶ (תק"ג) משמש לתכלית זו - תכלית הבריאה - גילוי יחודו.

טהור עיניים מראות רע (חבקוק א, יג), אדם שהצליח לחדור לפני ולפנים בהנהגת ה' יודע ומבין שהכל טוב במקור והכל טוב בסוף, אלא שישנה דרך האמצע - דרך עקלקלות שמטה האדם ליאוש ולמוות. אולם "טהור עיניים", אין הס"א ואין הרע אוחזים בו. והסיבה פשוטה עוצם עיניו מראות רע (ישעיה לג, טו), הצדיק לא מסתכל על הרע אלא בבחינה הקטנה של עצמת עיניים⁹⁷, ואם כן אין הרע מתקיים, אלא אדרבא הוא חוזר לטוב.

טהור עיניים - זה רבי עקיבא, שגם ביום מיתתו היתה שמחת לבו. הגמרא מספרת כי בעת פטירתו:⁹⁸

"היה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו באחד. יצתה בת קול ואמרה אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד".

בנידון דידן כותב האריז"ל בשער הגלגולים:⁹⁹

"אשריך ר"ע שיצתה נשמתך באחד", כי הנה ר"ע אותיות יעקב והנה יעקב חטא על ששלח יוסף הצדיק יסוד עולם בלא ליה וגרם על ידי זה שכמעט ח"ו הפריד היחוד, לכן אמרו רז"ל כשראה את יוסף במצרים היה קורא קריאת שמע ומיוחד ה' לחזור ולזווג מה שהפריד על ידי שליחת יוסף בלא ליה ועם כל זה לא הספיק זה וחזר ונהגלגל כרבי עקיבא, וזה סוד כל ימי נצמערתי על פסוק זה [שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד], שהוא מסירוה נפש על קידוש ה' עכשיו שבא לידי לא אקימנו זה אשריך ר"ע שיצתה נשמתך באחד - פירוש ביחוד, כי חזרת וגרמת היחוד של זווג העליון במיתהך בסוד מיין נוקבין [לאו"א יחוד קריאת שמע]."

נמצאנו למדים שכל חייו רבי עקיבא ציפה למעמד הנורא הזה, לגרום יחוד למעלה על ידי מיתתו. נשמתו יצתה באחד, מסר את נפשו עבור

96. לישרים תהילה, מחזה משלי שכתב רבינו באמשטרדם, גם כאן נזכרים המושגים שלו, ההנהגה, הקיווי, החזרת הרע לטוב, והיחוד, עיין רכב ישראל עמ' 46.

97. עיין אדיר במרום עמ' שי.

98. ברכות סא, ע"ב, עיין גם אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמ' תלט.

99. שער הגלגולים פרק מא; ראה גם ליקוטי הש"ס ברכות עמ' יב.

האחד, בכל הזמנים ה' אחד, תמיד הוא אחד, אפילו בשעה שנוטל נשמתך. בתורתו של רבי עקיבא, אין צער ואין יגון, הכל בא מהאחד, ה' יתברך שמו. בגמרא מובא עוד מעשה:¹⁰⁰

"שוב מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה. ירד רבי עקיבא אחריו, ואמר: אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, אבינו מלכנו למענך רחם עלינו, וירדו נשמים".

"אין לנו מלך אלא אתה" - אין עוד מלבדו - זאת היא עיקר תורת היחוד אליבא דרמח"ל, וזה לשונו הטהור:¹⁰¹

יחוד האין סוף ב"ה - שרק רצונו יתברך הוא הנמצא, ואין שום רצון אחר נמצא אלא ממנו, על כן הוא לבדו שולט. ועל יסוד זה בנוי כל הבנין.

גם אצל רבינו הגדול, כל נשמתו היתה לאחד, לברר ענין גילוי יחודו בעולם הזה ובעולם הבא. במאמר הויכוח מה הוא אומר:¹⁰² יסוד כל החכמה הזאת הוא יחוד המאציל ית"ש; ובדעת תבונות הוא אומר:¹⁰³ יחוד ר"ל [רצונו לומר] שהקב"ה הוא אחד ודאי, ואין זולתו... שאין שום שליט ומושל אלא הוא, ואין מנהיג לעולמו או לשום בריה בעולמו אלא הוא, ואין מעבד על ידו, ואין מונע לרצונו, וזהו ששליטתו יחודית וגמורה".

גדר היחוד לפי הרמח"ל - שלילת כל מה שהוא זולתו¹⁰⁴. וכל מה שנעשה בעולם אינו אלא לברר ולהודיע יחודו, ולא זו אלא שגם "הרע שברא הוא ית"ש להודיע אמיתת יחודו"¹⁰⁵.

כמעט בכל כתביו מופיע ענין היחוד ובירורו לדורות הבאים, אפשר לומר גם על הרמח"ל שהוציא נשמתו באחד, לא הניח דרך או פינה כדי ללבן ולצרף הפסוק "למען דעת כל עמי הארץ כי ה' הוא האלקים אין עוד" לא להפריד ביחוד העליון, בין הוי"ה לבין אלוקים, והיו לאחדים בידך.

100. תענית כה, ב.

101. קלח פתח א, עמ' א; עיין שם בפירוש: "יסוד האמונה ועיקר החכמה הוא יחודו העליון ית"ש, לפיכך זה מה שצריך לבאר ראשונה...".

102. שערי רמח"ל, עמ' מה.

103. דעת תבונות עמ' יב.

104. שם עמ' כא, עיי"ש עמ' יז, כו: "כי הממשלה הוא לבדו, והוא עשה והוא סובל, והוא מחץ, והוא ירפא ואין עוד מלבדו. עמ' תל"א: "שאיין שום יכולת נגד יכלתו כלל, עיקר תלז: "והוא יכול לעשות מה שהוא רוצה, שאין שום חוק שיעכבהו, ושום משפט וגבול שימנעוהו" עיין רכב ישראל עמ' 167-172.

105. שם עמ' כח.

אצל רבי עקיבא אין שאלה בסוג זה: "למה צדיק ורע לו או רשע וטוב לו", שאלה שמצאנו אצל משה רבינו ע"ה אחרי חטא העגל, אחרי שהקב"ה ביקש להתנהג במידת הדין הקשה עם ישראל¹⁰⁶. ואולי על זה רומזת הפסיקתא: "דברים שלא נגלה למשה נגלו לרבי עקיבא, שנאמר: וכל יקר ראתה עינו (איוב כח) - זה רבי עקיבא"¹⁰⁷. רבי עקיבא זכה לידיעה עמוקה בבחינת החכמה עילאה¹⁰⁸, משה לא השיג שער החמישים. למשה רבינו ע"ה היתה לו שאלה על הנהגת ה', על הנהגת המשפט, אמנם ישנם דברים שקשורים לתיקון הכלל¹⁰⁹, לרדל"א - רישא דלא אתידע, הנהגה הנעלמת. כאן שורש הדברים שאי אפשר לעמוד עליהם אלא לעתיד לבוא ביום הדין הגדול, אחר תחיית המתים, בעת בירור המשפט.

השאלה הגדולה בהנהגת המשפט היא למה צדיק ורע לו? שאלה זו ששאל משה רבינו אחרי עגל הזהב, שאל אותה, בצורה אחרת¹¹⁰, כשראה מיתתו של רבי עקיבא. ותשובת ה' היתה "שתוק, כך עלה במחשבה לפני". ישנם דברים מעל להנהגת המשפט, ושרשם ברדל"א, בהנהגה הנעלמת. הנהגה הנעלמת היא הנותנת מקום לבחירה, למעשה בני אדם. אם היתה גלויה, בני אדם היו מונעים עצמם מההשתדלות, והתיקון היה חסר בענין זה, ובלשון רבינו בקל"ח¹¹¹:

"כל העבודה של בני אדם הלוי במה שהידיעה העליונה נעלם מהם. אם היו יודעים - לא היתה העבודה על פי בחירה, לא היה להם שכר ועונש. וכיון שכוונת הנהגה היא לתת מקום לעבודה ולשכר ועונש, צריך שזה השורש יהיה נעלם. שאז בני אדם פועלים לפי ענינם - לפי הבחירה שלהם, כי בהתעלם הידיעה, אם יעשו דבר ויתקיים, הרי לא נודע להם שכך כבר היה ידוע שיעשו מפני זה נחשב להם מעשיהם, ואם השתדלו לעשות ולא יכלו, עדיין ניתן להם שכר טוב בעולם. ואילו ידעו שלא היה עתיד לעלות בידם - לא היו עושים".

נמצאת למד שידיעת העתיד לא מאפשרת לאדם להיות בעל בחירה חפשית, ורק העלם ידיעת השורש מאפשרת הנהגתה משפט - השכר

106. עיין ברכות ז, ע"א; ישנה מחלוקת בגמרא האם הקב"ה נתן לו טעם למה צדיק ורע לו ורשע וטוב לו, לפי ר"מ לא נתן לו; תנא דבי אליה זוטא, ו.

107. פסיקתא דרב כהנא, ד.

108. עיין ספר הליקוטים פרי ויחי דף כו, ע"א; שה"כ ק"ש, דרוש ה' דף כא, ע"ב.

109. עיין דעת תבונות עמי קצד - קצה.

110. עיין מנחות כט, ע"ב: כשראה משה ששוקלין בשרו של ר"ע במיקולין אמר לפניו: "זו תורה וזו שכרה".

111. קלח, פתח פא, עמי רסב.

והעונש. אם כן ההעלם עצמו גורם התיקון,¹¹² והתיקון עצמו הוא "החזרת הרע לטוב", דהיינו גילוי יחודו. ובכללים הוא אומר:¹¹³

והנה יש שלפעמים שיגיע לצדיקים רע ברשעים, לא לפי מעשיהם, כי אם לפי דרך ההנהגה הזאת [הנעלמת], שכך הגיע להם לתקן בדרך הצידוק. ואמנם עדיף כוחם של אלו המתקנים בדרך זה, שכמו שמה שקורה אותם אינו לפי מעשיהם כי אם לפי מציאות ההנהגה הקבועה ככלל, כך השכר לא יהיה לתת להם לכר טוב, אלא לתקן מציאות ההנהגה הכללית. ואז יהיה להם שכר כפול ומכופל שגרמו תיקון כללי להנהגה, ותועלת לעולם כולו מכוח מעשיהם, שהנהגה הכללית נתקנת. ואמנם לא תמיד ישחמש הארון ב"ה מהנהגה אחת, אלא לפעמים ישחמש מן השכר ועונש, ולפעמים מן ההנהגה שזכרנו והיא נקראת מזל, שהיא בדרך גזרה, ולא לפי המעשים".

לענ"ד בא הרמח"ל וחידש כאן חידוש עצום למה צדיק ורע לו, דהיינו "שיגיע לצדיקים רע כרשעים". התשובה נראית פשוטה: "תיקון כללי להנהגה ותועלת לעולם כולו", כלומר שכאן הרע, דהיינו העונש שמקבל הצדיק (כגון רבי עקיבא), איננו נובע מהנהגת המשפט, אלא הוא מהנהגה הנעלמת - הרדל"א, האם יכולים אנו לומר שרבינו הגדול נתן טעם למה צדיק ורע לו? בקל"ח הוא כותב:¹¹⁴

"התיקון המגיע לכל נשמה בפני עצמה, נולד מסדרי החיבור הזה [של מ"ה וב"ן] ומשם נמשך ענין צדיק וטוב לו, צדיק ורע לו: פירוש - יש טעם מיושב על זה הענין, למה צדיק אחד טוב לו, ולצדיק אחר רע לו, והוא ענין מזל שעה גורם, כי הוא לפי שורש הפרטי [של כל נשמה ונשמה] אך לא באצילות".¹¹⁵

בעת הסערה שנפלה עליו, ידע רבינו הרמח"ל להבחין בהנהגה העליונה, כמו שראינו לעיל בתשובתו לרבו: "לא שהדין כך, אלא שהשעה

112. שם עמ' רס; רכב ישראל עמ' 127-122.

113. כללים ראשונים רפג; עיין דעת תבונות עמ' קל: "ואמנם לכלל ההנהגה הזאת שאינה פונה אל הזכות והחובה, אלא פנייתה למה שמצטרך להשלמת הבריאה לפי מהותה, קראוה חכמים ז"ל: "מזל".

114. פתח סב.

115. עיין שם פתח פא, עמ' רס: "ענין החיבורים האלה שנתחבר מ"ה עם ב"ן הוא שורש כל ההנהגה באמת. וזה אי אפשר להתגלות, כי אדרבא, כל ההנהגה תלויה בהעלם השורש הזה, שאז בני אדם פועלים לפי ענינם - לפי הבחירה שלהם, והקב"ה מקיים עצתו, שהעלם עצמו גורם התיקון. לפיכך יש הסדר שהקב"ה מראה עיניו, והוא סדר האצילות בפרצופיו, ויש השורש הנעלם שהוא איך שנתחבר מ"ה עם ב"ן, וזה איננו נודע.

צריכה לכך"¹¹⁶ "מזל שעה גורם"¹¹⁷ דהיינו ההנהגה לא הולכת לפי מעשה התחתונים גרידא¹¹⁸ אלא לפי העת ההיא, בכללים הוא מוסיף:¹¹⁹

"והנה זאת ההנהגה היא הנודעת בסוד הכ"ח עתים, כי על כל פנים שורש הנהגת התחתונים הוא מלכות, ובכחינת השכר והעונש המוטבע בתחתונים יש לה הכ"ח עתים, והמקרים תלויים בעת, לא כמעשה התחתונים, וזה ענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו".

כבר ביארנו שהכ"ח עתים מתחברים כולם כאחד ב"עת רצון" - סוף הרצון, ובינתיים בתקופת "האמצע" יש מקום לתהפוכות ולמהפכות. אולם בעלי הדעה אמיתית מבחינים שכל מה שנעשה בעולם הזה הוא לתיקון הנצחיות, ולכן, לעולם לא יצטער לבם כשהדין איננו כך. רדל"א, הראש של עתיק, הוא "המעביר הנהגת עולם הזה להנהגת הנצחיות"¹²⁰. הגם שהנצחיות נבנית על פי הכנות של כל הזמנים,¹²¹ אולם בכל זאת "הנהגת הנצחיות גורמת ההתחלפות בהנהגת הזמן"¹²², וזהו מזל שעה גורם. אולם יודעים אנחנו שהכל בעבור התיקון הכללי של המציאות, ואולי זהו הפשט: "הכל לטובה" - כשאתה מחבר כל ההנהגות, אז הכל לטובה.

תורת הרמח"ל - תורת היחוד, והוא להבין ההנהגה שמוליכה ליחוד, זאת היא התורה המשמחת את האדם, גם תורת רבי עקיבא משמחת כדברי הגמרא:¹²³

"זה ספר תולדות אדם (בדאשית ה, א)? וכי ספר היה לו לאדם הראשון? מלמד שהראה לו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו, דור דור ותכמו, דור דור ופרנסיו. כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמח בתורתו, ונתעצב כמיתה, אמר [אדם הראשון]: "ולי מה יקרי רעך אל" (תהלים קלט, יז).

116. אגרות ריט; רלט; הערה 84.

117. ע"פ שבת קנו, ע"א; פסיקתא רבתי, הוספה ב, פרשה א (ויהי ערב ויהי).

118. כללים ראשונים עמי' רפד: "ואמנם עוד רצה הקב"ה והרכיב שתי ההנהגות, עד שאפילו מה שיבוא לפי הגזרה העליונה (הנעלמת), הנה הקב"ה יסבב לתלות הגזירה ההיא באיזה מעשה של אדם, שאביו יגלגל כל הנגזר עליו כענין יסורין דרבי, שעל ידי מעשה באו, ועל ידי מעשה הלכו". עיין גם דעת תבונות עמי' קצג-קצה.

119. שם, שם עיין עוד אדיר במרום עמי' קט: "העת, הוא המלכות המגלה כל אור בפני עצמו" - דהיינו הזמן.

120. קלח פתח צו, עמי' רצא-רצב, רצג: "הרישא הוא המעבר האמיתי לנצחיות", מאמר העיקרים, פרק בגאולה.

121. אדיר במרום עמי' קפח.

122. שם, ואלה הם הספיקות של הרדלי"א, עיין עוד רכב ישראל 151-152.

123. עבודה זרה ה, ע"א, ראה עוד סנהדרין לח, ע"ב.

גם אדם הראשון (שורש כל האנושות) שמח מתורתו של רבי עקיבא - הכל לטובה, כל רע יחזור לטוב, גילוי יחודו. "וכל יקר ראתה עינו" - זה רבי עקיבא¹²⁴. רבי עקיבא ראה את היקר והגדולה שתמיד הכל טוב, והכל שמחה. האר"י אומר שעל ידי תורתו ומיתתו עלה רבי עקיבא למעלה במחשבה¹²⁵.

מה מיוחד בתורתו של רבי עקיבא?

מרובים דבריו של רבי עקיבא בכל התורה שבעל פה, וכמאמר רבי יוחנן במסכת סנהדרין¹²⁶:

ואמר רבי יוחנן: סתם מהניחין רבי מאיר, סתם תוספתא רבי נחמיה, סתם ספרא רבי יהודה, סתם ספרי רבי שמעון, וכולהו אליבא דרבי עקיבא.

רובה של התורה שבעל פה שיש בידינו מקורה ברבי עקיבא ותלמידיו, אפשר לומר שר"ע עיצב במידה מרובה קווי המחשבה של עם ישראל. בהליכותיו ובתורתו בולטות ביותר החשק לדבקות עם הקב"ה, ואהבת הזולת.

"כך היה מנהגו של רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הציבור - היה מקצר ועולה, מפני טורח הציבור, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו - אדם מניח בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת, וכל כך למה - מפני כריעות והשתחויות"¹²⁷.

אהבת ה' ואהבת הריע היו לו ליסוד ולפינה במחשבתו הטהורה. "ואהבת לרעך כמוך" - רבי עקיבא אומר: "זה כלל גדול בתורה"¹²⁸.

אין כאן שני דברים: אהבת ה' ואהבת הבריות, יש כאן יסוד אחד. ר"ע אומר: "כל שרוח הבריות נוחה הימנו - רוח המקום נוחה הימנו. וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו? - אין רוח המקום נוחה הימנו"¹²⁹. ידועה המחלוקת בסנהדרין¹³⁰ אם דור המדבר יש לו חלק לעולם הבא או לא? רבי עקיבא מתמיה אותנו כאן ואומר: "שדור המדבר אין להן חלק לעולם הבא, שנאמר במדבר הזה יתמו ושם ימותו. יתמו - בעולם הזה, ושם ימותו בעולם הבא". על התופעה המיוחדת הזאת אמר רבי יוחנן: "שבקה

124. פסיקתא רבתי, יד.

125. עיין ספר הגלגולים פרק מ'.

126. סנהדרין פו ע"א; עיין רש"י, בבא קמא סט, ע"ב.

127. ברכות לא, ע"א.

128. ספרא קדושים פ"ד, פט, ע"ב.

129. תוספתא ברכות פ"ג ה"ד, עיין גם אבות פ"ג מ"ד: "חביב אדם שנברא בצלם" וגם מימרה זו של ר"ע.

130. סנהדרין קי, ע"ב.

רבי עקיבא לחסודתיה" - עזב רבי עקיבא את חסידותו. ולפי דרכינו למדנו שרבי עקיבא היה חסיד.

אהבת ישראל של רבי עקיבא, אין לה אח וריע, בסוף מסכת יומא מלמדנו רבי עקיבא שאביהם של ישראל הוא שמטהרם ומשמש הקב"ה מעין "מקוה ישראל". לדעתו של רבי עקיבא אין הכוהנים העושים עבודה בבית המקדש שלוחיו של המקום אלא שלוחי ישראל, העם הוא אשר חייב בקרבנות והכהנים המקריבים בשם העם הם עושים את שליחותם¹³¹.

יחסו של רבי עקיבא לזולת מגיע לשיא עם הויכוח שהיה לו עם חבירו רבי יוחנן בן נורי המחמיר בהלכה בהלכות בכורות, וכך התבטא: "עד מתי אתה מכלה ממון של ישראל"¹³². לא נוכל כאן לצטט כל מאמריו של רבי עקיבא באגדה ובהלכה בנידון דידן, ונסתפק במה שהעלינו כדי לסכם. רבי עקיבא היה חסיד, שכן היה מעביר על מדותיו, אוהב את ישראל, ועל הכל התיחד בו דבקות עם ה'.
האר"י ז"ל אומר¹³³:

"כי הרי רבי עקיבא נקרא חסיד כי נתבסם גבורות נשמתו עם החסדים כרדתם ביסוד, והחסדים היו תחלה גבורות דאבא, אלא שאחר כן נתחלפו וניתנו באימא, לכן לבושו משם מאבא מצד הגבורות, מצד שמאל שבו".

כשאנחנו מתבוננים במסילת ישרים בפרק על החסידות (יט) רואים אנו שעל פי שתי תכונות ניכר החסיד: דבקות עם ה' ואהבת ישראל:

"איזהו חסיד המתחסד עם קונו", והנה תכלית המדה הזאת (דבקות) הוא להיות האדם מתדבק כל כך אל בוראו בכל עת וכל שעה... ויהיה חומד ומתאוה אל הגדלת כבודו...".
"מתאנח על כבודו של הקב"ה, ועל כבודן של ישראל כל ימיו... יתאוה לגאולה, לפי שבה יהיה עליו לכבוד שמו יתברך".

העקרון השני בכוונת החסידות, "הוא טובת הדור שהנה ראוי לכל חסיד שיתכוון במעשיו לטובת דורו כולו לזכות אותם ולהגן עליהם... כי אין הקב"ה אוהב אלא מי שאוהב את ישראל".

כללו של דבר החסיד, הוא האדם שמתאוה להתדבק בה', לעשות נחת רוח ליוצרו ע"י עבודת ה' (תפילה ומצוות) ואהבת ישראל, וכל עיסוקו זה הקב"ה, ובלשון רבינו:

131. ספרי זוטא, ראש פרשת שלח; שם פי"ד.

132. בכורות מ, א.

133. עץ חיים היכל ה, היכל ז"א, שער ד, שער כ, שער כ.

"יודיה חומד ומהאוהו אל הגדלת כבודו, ומצמער על כל שימעט ממנו, כי או יעבוד עבודתו לתכלית זה".

זאת היתה עבודתו של רבי עקיבא, אהבת ה' "בכל לבבך ובכל נפשך", ואהבת ישראל "ואהבת לרעך כמוך"¹³⁴ - מתאוה לגאולה וכן "נושא כליו של בן כוזיבא המלך"¹³⁵ - מתאוה לגאולה.

רבינו הרמח"ל, האור הגדול בוצינא דנהורא, גם הוא היה חסיד גמור. כבר מגיל צעיר גבר על אחיו וחיבר ק"ן מזמורי תהילים, כדוגמת דוד המלך, אשר תלקם שרו ביום הקים ארון הקדש בבית כנסת הספרדים בפאדובה¹³⁶. יתירה מזו, בהליכותיו ומאגרותיו מתגלה הרמח"ל במדה הנפלאה הזאת.

בעת שהתחילו אגרות הפולמוס לעוף בכל צד, שלח חכם אחד מכתב למהר"י באסן¹³⁷, ובידו שמועות זרות על איש האלוקים. דרך אגב, הרבי מקוצק היה אומר: "אחד הפלאים הגדולים הוא, שכל החולקים על הצדיקים בודים עליהם מלבם דברים כאלה שהם ממש ההיפך הגמור מטיבם ומהותם. גם נגד משה רבינו ע"ה אשר התורה העידה עליו כי הוא "עניו מאוד מכל האדם" לא מצאו קובלנה אחרת אלא דווקא שהוא בעל גאווה, והיה גדול אחד שאמר למשה רבינו ע"ה "מדוע תתנשא".

גם על רמח"ל דברו, אולם לא מעניננו לחזור ולהזכיר כאן מהדברים שנאמרו כנגד האיש משה למעט הדברים הצריכים להבין הרקע. ובכן החכם הכותב למהר"י באסן מסיח על רבינו:

"כתוב לי, מה טיבו של זה האיש כמה"ר משה חיים לוצאטו מעיר פאדובה? כי שמעתי עליו שיש לו מגיד ונגלים לו נשמות צדיקים וידיו עסקניות כחבור אחד פי' על התורה מהדברים שאמר לו המגיד, וכבר כתב עד פ' וישב. וגם חיבור אחר, לפרש פ' ולכל יד החזקה וכו' בע' פנים. ושמעלת כ"ת ראה אותם, וישרו בעיניו מאוד. וגם אומרים עליו שהוא מודיע לכל אדם שורש נשמתו ומאזהר לגלול הוא בא... ואשר אני אחזה לי מענין האיש הזה וספריו - אנידנו למעכ"ת כלחישא, כי

134. אהבת הזולת מתבטאת בהרבה פנים אצל ר"ע, בהלכות גזלה לעולם היה מחמיר (ניבמות פט"ו מ"ז בבא קמא קג (ב) אף בדין גזל מן הגוי, כשרבן גמליאל גזר על גזילו שיהא אסור מפני חילול ה', רואה רבי עקיבא איסור מוחלט (ירושלמי בבא קמא פ"ד, ד ע"ב). לגבי דיני בושת, המבייש חייב לשלם לחבירו הכל לפי כבודו רבי עקיבא סובר "אפילו עניים שבישראל רואים אותם כאילו הם בני חורין, ומגיע להם דמי נזיקין (בבא קמא פ"ח מ"ו); רבי עקיבא כשהיה בבית אסורין אמר: מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דעת חברי (עירובין כא ב).

135. עיין רמב"ם, יד החזקה, שופטים ה"מ פ"א, ירושלמי, תענית פ"ד סח.

136. ראה ירים משה עמי רעא.

137. אגרות עמי ק-קא; ראה גם כן שם עמי קד, "תמיהת רבו: "ואם רשבי" והאר"י זלה"ה לא יסתפק אדם בהם ח"ו - הלא גדולי ישראל היו כל אחד בדורו ומפלאים בחסידות ופרשות, וחזר הדין לקושיא הראשונה, כי אתה לא הוחזקת בכך".

אין כוונת לבזות את החכם הנ"ל ח"ו. ידוע להוי למעכ"ת כי הנר הוגר לי מפי אנשים המכירים אותו שהיו עמו במחיצתו, כי האיש הזה הוא חכם; חריף כנגלה ובנסתר - אבל ריח של חסידות לא עבר בו כלל".

וזאת תשובתו הרמה של "האיש משה":¹³⁸

ואם הם אומרים, שריח חסידות אין בי - מה אני יכול לעשות? כי כל אדם הן כרצונו זה יראה ללבב.

ובאותה אגרת:¹³⁹

"ועתה אומר לכ"ת ראשונה, כי לא אומר אני על נפשי, חסיד אני¹⁴⁰. אך גם להצדיק אלוך עושי אני צריך ולפועלי אתן צדק. כי רבים בנו החסידות על פי רצונם, והיה כאשר לא יתן הפרי אשר קוו ממנו - כמה הנחות בזכות יניחו, ועל כיוצא בזה נאמר "אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו". ואשר הוא חסידות לרצון לפני ה' - לא ידעו ולא יבינו. כי חכמים הגידו, "איזהו חסיד? המתחסד עם קונו" (זוהר משפטים, קיד, ב),¹⁴¹ ואמרם ז"ל: "רחמנא ליבא בעי", לא להקל כאו אלא להחמיר מאוד מאוד. ומי יסתכל בשבחים הניתנים לרבן של נביאים כרעיא מהימנא וכתיקונים, ידע מהו חסידות ע"כ אומר באמת וכאמונה: הסוד הזה הלוי בענין פנימיות וחיצוניות...".¹⁴²

כבר הזהיר אותנו רבינו במסלת ישרים:¹⁴³ "אין לדון דברי חסידות על מראיהן הראשון, אלא צריך לעיין ולהתבונן עד היכן תולדות המעשה מגיעות, כי לפעמים המעשה בעצמו יראה טוב, ולפי שהתולדות רעות - יתחייב להניחו, ולו יעשה אותו יהיה חוטא ולא חסיד".

"כי רבים בנו החסידות על פי רצונם" - מה שכתב רבינו כאן לרבו בשנת הת"ץ, והוא בן עשרים ושלוש, חזר ופענח הדברים בעומק וברוחב בספרו הקדוש מסילת ישרים, בגיל שלושים ושלוש, בשנת הת"ק. ואלו דבריו:¹⁴⁴

138. אגרות עמי קיד.

139. שם קיב.

140. על דרך מה שאמר דוד המלך ע"ה "שמרה נפשי כי חסיד אני, הושע עבדך אתה אלוהי הבוטח אליך" (תהלים פו, ב).

141. השווה עם מסילת ישרים סוף פי"ט; רעיא מהימנא, פנחס, רכב, ע"ב, רעיא מהימנא, כי תצא רפא, ע"א והכוונה שם, החסיד הוא המתקן השכינה; תיקוני זוהר דף א, ב.

142. על ענין פנימיות וחיצוניות, ותיקון הרמח"ל הוא בפנימיות עיין מה שכתבנו ברכב ישראל עמי 225.

143. שם פרק כ, עמי קלב (הוצאת מישור).

144. שם תחילת פי"ט.

"מדת החסידות צריכה היא באמת לכאור גדול, כי מנהגים רבים ודרכים רבים עוברים בין רבים מבני האדם בשם חסידות ואינם אלא גלמו חסידות בלי תאר וכלי צורה וכלי תקון. ונמשך זה מחסרון העיון והתשכלה האמתית אשר לבעלי המדות ההם, כי לא טרחו ולא נתיגעו לדעת את דרך ה' בדיעה ברורה וישרה, אלא התחסרו והלכו כמה שנודמן להם לפי הסברה הראשונה ולא העמיקו בדברים ולא שקלו אותם במאזני החכמה. והנה אלה הכאישו את ריח החסידות בעיני המון האנשים ומן המשכילים עמהם, באשר כבר יחשבו שהחסידות תלוי בדברי הכל או דברים נגד השכל והדעה הנכונה, ויאמינו היות כל החסידות תלוי רק באמירת בקשות רבות וודויים גדולים ובכבוד והשתחויות גדולות ובסגופים הזרים שימית בהם האדם את עצמו, כמבילת הקרח והשלג וכיצא בדברים האלה. והנה לא ידעו כי אף על פי שקצת דברים אלה צריכים לבעלי השוטה וקצתם ראויים לפרושים, הנה לא על אלה נוסד החסידות כלל, כי אם הטוב שבמנהגים האלה הוא ראוי להתלוות אל החסידות. אך מציאות החסידות עצמו הוא דבר עמוק להבינו על נכון, והוא מיוסד על יסודות חכמה רבה ותקון המעשה בתכלית, אשר ראוי לכל חכם לב לרדוף אחריו, כי רק לחכמים להשיגו באמת".

מלתא דלא רמיא עליה דאניש, לא אדעתיה¹⁴⁵. אי אפשר לבנות החסידות מדעתו, דברי חסידות, כלשון הרב, אינם מוטבעים באדם. החסידות יש לה מקורות בתורה נביאים וכתובים, בזוהר בש"ס, ובהלכה. רבינו הרמח"ל סיכם ופסק מהי החסידות האמיתית במסילת ישרים, בדיוק כמו שעשה רמב"ם בהלכה, בספרו משנה תורה.

בפרק הראשון של המסילה מתברר איפה המטרה של הספר: "יסוד החסידות ושוש העבודה התמימה... ומה תכליתו של האדם בעולמו: "להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו", קרי: דבקות, וגילוי יחודו - תענוגן של נשמות¹⁴⁶.

הספר הקדוש הזה שנכתב באמסטרדם בשנת ת"ק, ובמהדורתו הראשונה בשנת תצ"ט¹⁴⁷, אין ספק שהוא בא לענות על מצב עגום שהיה שורר בזמן ההוא, ובעוונות הרבים, גם אצל תלמידי חכמים. כבר בשנת ת"ץ בהיותו בפאדובה, בשמעו דברים בטלים של כמה חכמי דורו, ובתוך הצער שהיו מצערין אותו הביע לרבו משאת לבו:¹⁴⁸

"הלא כאשר יענה אותו - כן ירבה וכן יפרוץ חסדו ואמתו לשכון את דכא ושפל רוח. ואם האמן יאמינו לי כל קצווי ארץ - היהיה מאושר דרכי? ואם לא יאמינו לי ולא ישמעו לקולי - מה אהיה חסר, וה' אתי? ... וביום בחר בי מרחב בני דורו

145. ראה הקדמה מסילת ישרים.

146. ראה קל"ח פתח ד, עמ' יא.

147. בתצ"ט הרמח"ל חיבר ספר בשם ויכוח החכם והחסיד, הוצאת מכון אופק.

148. אגרות עמי קמב.

ודורות אבותי, הודעני מה טוב ומה יעשה האדם וידבר בו להקדש בקדושתו, אשר לא ידעו רבים מתחסדים הבל, ודרכי הראשונים עצומים ראשי ישראל, הראני ללכת בם".

דרך החסידות אצל הרמח"ל היתה דרך סלולה מול עיניו, וזה מגיל צעיר מאוד. אפשר לומר שגם הדרך הזאת היא בבחינת גילוי, כמו הזוהר תנינא שהתגלה לו על ידי מגידים ונשמות קדושות. ואולי זה הפשט: "דרכי הראשונים עצומים ראשי ישראל, הראני ללכת בם".

דרך החסידות שחמד בה רמח"ל לא נשארה רק נחלת עצמו, הוא הנחיל אותה לתלמידיו, ולדורות הבאים. לגבי תלמידיו הוא כותב לרבו:¹⁴⁹

"החברים אשר עמדי... ואחריהם בחורי חמד, איש לפי אכלו, כל אלה ה"ל [תהלה לא-ל] מחזיקים בקדושה וכחכמה. ורבים בזמן השוכבים הזה קבלו תיקונים לתקן איש נגע לבבו. ואברהם פיראריס עולה על כולם, והוא לנס, כי תחת היותו מין ופוקד - כמעט הגיע כבר למדת חסידות. על כל אלה אומר אני: "יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו".

ועל תלמידו רבי יקותיאל גורדון הוא כותב:¹⁵⁰

ר' יקותיאל אשר עמדי, אם עשה - אינו עושה לדבר מה שאינו צריך; גם שבאמת הוא מכין עצמו ללכה לביחו לשלום, ואני בתום לבבי לא אוכל לומר אלא שהוא חסיד נמור, ומי שירצה לדבר רע עליו, כל רוחו יוציא כסיל...".

רבים מדורינו וגם מדורות שלפנינו רואים ברמח"ל אדם גדול בחכמה ובתבונה בחקירה ובסודות התורה, אולם מחוסר ידיעה - לא רואים בו חסיד וקדוש, כי האדם יראה לעינים, וה' יראה ללבב. כל אדם משער לו חסידות, אבל החסידות האמיתית רחוקה מאוד מאוד משכלנו. אם רבינו הרמח"ל החליט לכתוב גם על הנושא הזה, בשהותו באמסטרדם, אחרי הסערה הגדולה, לא בכדי להטיף מוסר לבני דורו, אלא שראה הרבה שמתחסדים בטפשות וכסלות. וכך הוא כותב לרבו אחרי השבועה של פרנקפורט:¹⁵¹

צלולה היתה החבית ועכרזה. גם זו לטובה, בה' אהלל דבר, באלוקים אהלל דבר, והוא מסיבות מתהפך בתחבולותיו, בהדי כבשי דרחמנא לא אשאל ולא אנסה,

149. שם - עמ' נג, ראה גם כן שבחים על תלמידיו "הקדושים" עמ' רמ.

150. שם עמ' רמא.

151. שם עמ' רצט.

אם חסד אשר לשבטו - צדיק וישר הוא. כי ידועים האנשים לנו, אשר לא מקנאת
ה' צבאות נגעו בה, כי לא העושים לפנים משורת הדין המת וריח חסידות לא
עדת כהון.

בר"ח אלול התצ"ה, כארבע שנים לפני שחיבר מסילת ישרים, כותב
רבינו לרבו ומספר לו על המאורע בפרנקפורט, ובסוף המכתב אנו
קוראים:¹⁵²

"הנה האשכנזים שלימים וכן רבים, ת"ל, כי בפראנקפורט לבדו יהיו כשלוש מאות
ה"ח בני הישיבה, ולב רחב להם להבין ולהשכיל. והנה הם מכלים ימיהם
בפלפולים המהבילים וריח חסידות אין בהם, והלואי היה די בזה. ואם יש בכל
מדינת אשכנז אשר עברתי בה ובכל מדינת הולנדה אשר אני יושב בקרבה אנשים
חרדים אל דבר ה' ומבקשים לדעת ליראה את ה' ולאהבה אותו ולהתחסד עם
קונם, ודאי נער יכתבם. איטליא, כבר ידעה הכ"ת יותר ממני: ולעת כזאת אין
משכיל דורש את אלקים, כי אם תוהו וכוהו וחשך שליטים המה בעיר, ואפילו
פירושא רקרא 'מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה' לא יבינו ולא ישכילו.
הלא על זה צווח ככרוכיה רשב"י ע"ה: 'זוי לן לבני עלמא דאינון סתימי לבא אטימי
עיינין, כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה, אין מנהל לה מכל בני ילדה, צוחין
כבלבין ואמרין הב הב".

המצב הרוחני בעולם היה קשה מאוד, גם במקומות שהיתה תורה,
חסרה יראה ושלמות העבודה. ובכן הכל לטובה, נורא עלילות גלגל
תחבולות כדי להוציא לאור העולם את הספר הקדוש מסילת ישרים על
יסוד החסידות ושורש העבודה.

מי שזכה להתבונן בקלסתר פניו של איש האלוקים, ראה שהעיקר אצל
הרמח"ל לא היתה הידיעה אלא העבודה, ונצטט כאן רק ראייה אחת, ודי
למשכיל. באגרת לרבו בניסן התצ"ב:¹⁵³

"... ואשוב לעניני, כי זה כל האדם להיות עבודתו באהבת השכינה נוסף על אהבת
הב"ה. וע"כ צדקו דברי האר"י ולה"ה באמרו שעיקר עסק האדם אין לו להיות
אלא בפנימיות התורה, שזה לבדו הוא המאיר לשכינה, כאמור בזהר ובתיקונים
שרק ברזי תורה נאמר "וראיתה לזכור ברית עולם". הלא כה דבריו, הובאו גם
ב"שערי ציון": להיות גלוי לכל העמים שמי שהוא חריף יעין שעה א' או ב' על

152. שם עמ' שצ, ראה גם עמ' שנט, באגרת לרבו מכב טבת התצ"ו: "אמנם כי לא פֶּזַר העת, אלא
המשכיל יבין וידום, אשר הליכות החסידות נסתמו מן הבעז, ותאוות הכבוד גדרה דרכי
היראה וענוה, צדק ודעת קדושים במתי מעט יקצא".

153. שם עמ' רלט-רמ.

היותר בהלכה ושאר היום ברזי תורה, ומי שאינו חריף כל יומי לא יהיה אלא בפנימיות ולא בחיצוניות¹⁵⁴. זה דבר אמיתי בלא ספק שזה הנרצה לה' אלקינו, גם כי לא יקבלו הדבר הזה רבים מחכמינו, אבל אין לנו אלא דברי האמת. וע"כ לזאת שמתי לבבי ותחת אשר חנני אלקים חיים להבין ולהשכיל בעומק הוי תורתו - הלא זאת חלקי מאת ה' ולא ארפנו, ואניח הקש והתבן הראוי לבהמה - לבהמה, והראוי לאדם - לאדם, כדברי הרשב"י זלה"ה, ואני פעולתי את אלקים לאכול מעץ החיים כברכת ה' אשר נתן לי דבר יום ביומו ת"ל. הן לא מנע האל-ל ית' את טובו ממני גם בעניני הפשט להבין ולהשכיל בכל חכמי הלב, ובתלמודי ההלכה לחבירי ותלמידי אני מסדר אותה בכל פלפול נכון וראוי. ואם לענין דינא, ת"ל קבצתי שרשים המצטרך להורות את הצריך הוראה, ומי הנושא משא בקהל קדשנו. וגם כמהח"ר יעקב חזק אשר עמד, הנה יד לו ושם לדון דין אמת, ואל המצטרך - הנני. הנה גם זאת עשיתי עתה: הפירושים הרבים שכתבתי לכ"ת על הסוגיא, וידעתי שלא רבים יחכמו לעשות כן. וכל זה אינני מספר לשבחי ח"ו, אלא אומר אני מעשי הסדר, איך שסדרתי הנהגתי. וכל הדברים האלה אינני חושב אותם עיקר כלל וכלל אלא מפל לגמרי, והעיקר הוא: עבודת ה' באמת וידיעת אמתת גדולתו כאשר הוא חונן להשיג".

154. ראה מה שכתב רבינו לרבו באגרת אחרת (רלו-רלו) בנידון דידן וז"ל: "ראיתי אשר שמח כ"ת כי עשיתי פרי בנגלות, וגם אני שמח, ת"ל, באשר יחנני ה' בכל חלקי תורתו הקדושה, כי כלה תמימה ומשיבת נפש. אך מנחש אני בגביע שלי כונת הכ"ת אשר לזה היה מתאוה, ולולי הייתי מניח הנסתרות ועושה עסקי בנגלות כבר היה לו לשמחה. ואני צר לי מאוד היותי רחוק מאת הדרת כ"ת, כי לולי הייתי קרוב אליו לא הייתי מניח מלהשתדל כי איש כמוהו, שר וגדול בישראל, יעזוב את הטוב הפנימי, אור הבהיר, סלת הנקיה, להשביע נפשו הרמה רק בעשב השדה שהוא פשט התורה ובתמרוך חיי הק"ו וג"ש אשר עליו אמרו יומרו את חייהם בעבודה קשה כו'. הלא מקרא צווח ואומר: 'כל הבשר חציר וכל חסדו כצף השדה', כל חסד דעבדין לגרמייהו עבדין, והשכינה הקדושה הממתנת לבניה שינהלו אותה מן הגלות ואין מנהל לה מכל בני ילדה. הייטב בעיני ה' וסוף דבר: מה נמצא נחת רוח ליוצרנו ב"ה בכל הפלפולים הגדולים והפסקים הרבים? ואין א' מתחזק לעמוד בסוד ה' ולגלות אור כבודו אל השכינה שנאמר בה 'וראיתיה לזכור ברית עולם ברזין דאורייתא. לא בסתר דבר הקדוש רשב"י על פי' יאם לא תדעי לך היפה בנשים: שמי שאינו יודע שהוא חריף יעיין שעה א' או שתיים לכל היותר בהלכה ומי שאינו חריף לא יעיין כל עיקר, אלא עיקר העסק יהיה במדרשים ובאגדות ובקבלה, פנימיות התורה? א"כ איפוא למה נעזבו את העיקר ונאחזו את הטפל? זה הכלל: אין אדם מוצא לע"ל אלא האור מה שהמשיך בידיעתו בעה"ז ומי שידע הפנימיות יהנה באור פנימי, ומי שלא השיגו לא יהנה ממנו על שום פנים. וכי יאמרו: הלא הדינים צריכים לישראל - הנעזבו אותם? לא. לא נעזבו אותם, אבל נקבע להם זמנים לפי שא"א בלאו הכי, אך לא נבלה זמננו ח"ו. הלא זה רע בעו"ה, שרוב חכמי ישראל כבר רחקו מעל האמת ומן האור הנעים, כבוד ה' אלקינו, ללכת אחרי פלפוליהם של הבל, וה' בוחן לבות הוא יודע אם לעקל אם לעקלקלות הוא, כי אינם נוטים אלא אחרי הבצע והכבוד; ומה שיביא להם מאלה ככל אות נפשם, אותו יבחרו להם. צר לי מאוד על האדם הגדול הדרת כ"ת, אשר לא יעשה עיקר עיסקו במה שהיה [ראוי] לאיש אשר כמוהו ולפי אכלו יתעדן במעדי מלך, מלכו של עולם.

העיקר הוא: עבודת ה' באמת וידיעת אמיתת גדולתו, דהיינו קדושה וחכמה¹⁵⁵, ואי אפשר להבחין בהם. הרי בפרק הקדושה מה הוא אומר:¹⁵⁶ "דרך קניית זאת המדה הוא על ידי רוב הפרישה, והעיון העצום בסתרי ההשגחה העליונה ומצפוני הבריאה, וידיעת רוממותו יתברך ותהילותיו עד שיתדבק בו דבקות גדול".

נחזור לענייננו, משאת נפשו של רבינו הגדול היה גילוי יחודו, אולם גילוי יחודו לא היה עסק תורתו בלבד אלא גם היה עסק עבודתו, בדיוק כמו רבי עקיבא - דהיינו, "דרכי הראשונים". על רקע זה נוכל כעת להתבונן על אישיותו של החסיד האמיתי, על פי הספד תלמידו.

---

155. ראה הערה 149.

156. מסילת ישרים פי כ"ו.

“אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין”

(מ"כ ז, כ)

ד. אבד חסיד

התעודה שאנו מפרסמים כאן היא חלק מהספדו של אחד מתלמידי הרמח"ל, כנראה רבי מיכאל טירני¹⁵⁷. (בסוף הספר בנספחים נפרסם את כל ההספד, שנכתב באיטלקית ובעברית). אין ספק שאפשר ללמוד הרבה מן ההספד, לא רק על תורת רבינו אלא גם על הליכותיו. ומי יותר אמין מתלמידיו, בחורי חמד, אשר העיד עליהם רמח"ל "החברה הקדושה", "כולם קדושים" וכו'.

נצטט כאן רק הקטעים של ההספד הנוגעים לחסידות.

“... נוכל לקרוא למעלת הרב חסיד, מאחר שהכיר על נכון אה ענין החסידות. הרבה פעמים הוכיח לי בראייה ברורות שעיקר החסידות אינו תלוי ברבוי תעניות וטבילות¹⁵⁸, רק יום אחד בשנה חובה עלינו להתענות. ובנוגע לאלו המרכיבים בתעניות, על אלה יש לנו בגמרא [תנאי]: אם הוא יכול לעמוד בתענית ואם לאו [נקרא חוטא]¹⁵⁹. אבל אם יכול להתענות, יפה הוא עושה, אולם אין זה יסוד העבודה. מקובלנו מחכמינו, איזה הוא חסיד [המתחסד עם קונו], אם כן זאת כוונת החסידות והוא שכל המעשים שהאדם עושה, אינו עושה אלא לכבוד ה' ב"ה בלי שום פניה אחרת. ומי שרוצה לדעת יותר מהי החסידות האמיתית יעיין בספרו [של הרב] וימצא דרכי החסידות מכאורות. מעלת הרב היה חסיד מפני

157. על זהותו של המספיד קבע כמעט בוודאות ישעיה זנה, במאמרו אבני בנין, ספר השנה ליהודי אמריקה, נ. י, תרצ"ה שמדובר כאן ברבי משה דוד ואל, אולם היות שההתחלה חסרה, ולא נזכר שמו של הנספד אי אפשר לקבוע בוודאות במי מדובר. אולם בכל זאת קשה להניח שהמספיד הוא רבי משה דוד ואל, בגלל כמה סיבות: האיטלקית של המספיד היא גרועה מאוד, הרמ"ד ואל למד פילוסופיה ורפואה וחיבר ספר "ויכוח על האמונה" באיטלקית, בניהו, עמ' 31; אלמנצי כרם חמד ג, עמ' 130 הע' 14. לעומת זאת עפ"י הכתיבות בעברית הנמצאים בהספד והשוואתן לאגרתו וחתירתו של ר' מיכאל טירני, נראה שמדובר באותו כותב. תצלומי במכון לתצלומי כתבי יד עבריים שליד בית הספרים, סימ' 31255.

158. השווה מסילת ישירים הקדמה: "עד שידמו רוב בני אדם שהחסידות תלויה באמירות מזמורים הרבה, צומות קשים וטבילות קרח ושלג". שם פי"ח: "ויאמינו היות כל החסידות תלוי רק באמירת בקשות רבות בסיגופים הזרים... כטבילות הקרח... הנה לא על אלה תוסד החסידות כלל". עיין גם במכתבו של רמח"ל לרבי בנימין הכהן: "וגם ראיתי לעמוד בטהרה, אך בתעניות לא עשיתי הרבה".

159. עיין תענית יא; מסילת ישירים סוף פרק יג.

שירע היטב דרבי החסידות. זה באופן כללי כמה וכמה מרות חסידות היה לו למעלה הרב בפרט. יש לנו ב[גמרא] שהמקדימים לקרוא בתורה קודם שיאיר היום נקראים בשם חסידים¹⁶⁰, וזה על פי מה שאמרו חכמינו: כל העוסק [בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום (תגינה יב, ב)]. והנה זו מצווה גדולה למי שיכול לקיימה, אשריהם ואשרי [חלקם] כמו שהאר"ך בענין זה בספר הזוהר¹⁶¹. ומלבד זה כתב על זה רב נחמד במאמר¹⁶² שפירש דברי רבותינו שאמרו: "הבא להרגך [השכם להורגו (ברכות סב, ע"ב)]. היצר הרע רוצה להרוג את האדם, הוא [שאמרו] יצרו של אדם [מהגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו(סוכה נב)] אין לך עצה אחרת להרוג את יצר הרע אלא לעסוק בתורתנו בהשכמה, כלומר להקדים ולקום קודם שיאיר היום ולעסוק בתורה, כי היא סגולה להרוג את יצר הרע. מעלת הרב שהשכים בבוקר קודם שיאיר היום ולעסוק בתורה, ראוי הוא להקרא חסיד, ולפיכך נוכל לומר עליו: אבד חסיד".

על פי הקטע הראשון של ההספד, ראה לנכון המספיד להביא בראש דבריו ענין זה של ההשכמה לפני שיאיר היום, דהיינו לפני התפילה. והנה ההגדרה ראשונה של חסיד בתחילת הש"ס היא: "חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין, כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים" (ברכות ל, ב). ההשהיה, ההמתנה הזאת היתה מקנה להם כוונת הלב לאביהם שבשמים, וזהו העיקר בחסידות. ובדברי הרב, במסילת ישרים (פ"א): "ואמנם ראוי לו שתהיה כל פנייתו רק לבורא יתבוך ושלא יהיה לו שום תכלית אחר בכל מעשה שיעשה". ובפרק אחר (יט): "אך הכוונה האמיתית המצויה בחסידים הוא שיהיה האדם עובד רק למען אשר כבודו של האדון ב"ה יגדל וירבה... נמצאת למד שזאת היא הכוונה המעולה שהיא רחוקה לגמרי מהנאת עצמו, ואינה אלא לכבודו של מקום". יתירה מזו, בתקנות הישיבה, אנו קוראים: "שלא יהיה הלימוד הזה לא על מנת לקבל פרס בשום צד ציפוי שכר או לשום צד מחשבה ופנייה אחרת חלילה כי אם רק לתיקון השכינה הקדושה... לעשות נחת רוח ליוצרים".

רבינו הרמח"ל חידש בבית מדרשו "דרכי הראשונים", אם אחרי תלמידי רבי עקיבא בטלו החסידים¹⁶³, בא רבינו וחידש בדרך הנפלאה הזאת לדורו ולדורות הבאים אחריו. נמשיך בדברי המספיד:

160. עיין ברכות ל, ב; לב, ע; ירושלמי ברכות פ"ה, ת.

161. בהרבה מקומות, עיין השל"ה, ד' קכג, ע"ב.

162. חבל על דאבדין. אין לנו מאמר זה; עיין תיקוני זוהר, הקדמה; דף ת, ב: "זכאה איהו מאן דשחיט ליה בהווא זמנא, לקיים הבא להרגך השכם להרוג בצלותא דאתמר בה, וישכם אברהם בבוקר"; שם יא א.

163. עיין בבא קמא קג, ב.

"בגמרא משכחים את רב¹⁶⁴ שהיה רגיל לעסוק בתלמוד תורתינו בתפילין, אבל אין אנו רשאים לעשות כן, היות שאין ביכלתנו לשמור הקדושה הנתוצה לתפילין. מעלת הרב שהיה איש קדוש ומסוגל לשהות בקדושה הראויה לתפילין עסק במשך היום בתורה שהוא מעיטף בטלית ותפילין, אם כן הוא היה חסיד. על כן נוכל לבכות ולומר: אבד חסיד".

מכל האגרות שיש בידינו על רמח"ל ובני דורו, ומכל העדויות שקבלנו אין לזה ולו אפילו רמז על הידיעה שרמח"ל היה מתעטף בטלית ומניח תפילין במשך היום בעת הלימוד. ידיעה מאלפת זאת מפיצה עוד הארה על אישיותו וקדושתו של איש האלוקים.

"כמה כת וזריזות היה למעלת הרב כדי לקבל שבת בזמנו. כל תלמידיו התאספו בבית המדרש כדי לקבל את השבת בשעה המיוחדת¹⁶⁵, על כן נוכל לומר עליו בצדק אבד חסיד, כי לדאבון לבנו כעת איננו, הצדיק אבד. יש לנו בגמרא¹⁶⁶ שר"י [שרב יוסי] אמר יהי חלקי (בעולם הבא)¹⁶⁷ עם יושבי טבריא המקדימים לקבל את השבת".

קבלת שבת בזמנה, ידוע כתיקון חשוב בנושא השכינה והמלכות, רבינו הרמח"ל חיבר כוונות מיוחדות לקבלת שבת ולמזמור (לדוד הבו לה) שנאמר לפני קבלת שבת¹⁶⁸. ובספרו הקדוש מסילת ישרים, בפרק החסידות (פי"ט) הרבה לדבר על "כבוד המצווה ויקרה", ובכלל זה יש כבוד השבתות וימים טובים, "שכל המרבה לכבדם ודאי עושה נחת רוח ליוצרו שכן צונו וכבדתו ... על כן היו החכמים הראשונים עוסקים בהכנות השבת, איש איש לפי דרכו, וכיון שהוא יתברך בטובו הגדול עם כל שפלותנו רצה בענותו לחלוק לנו כבוד ולמסור לנו דברי קדושתו, לפחות בכל כוחנו נכבדם ונראה היקר אשר להם אצלנו". ובזה מובנים דברי המספיד "כמה כוח וזריזות היתה למעלת הרב כדי לקבל שבת בזמנו".

164. בכ"י המילה "רב" נמצאת מעל השורה כאילו תוספת של המספיד, בגמרא אצלנו בברכות ל, ע"ב, מסופר על "אב"י הוה יתיב קמיה דרבה, חזייה דהוה קא בדח טובא (ראה שהיה שמת), אמר: וגילו ברעדה כתיב! אמר ליה: אנא תפילין מנחנא", עיין עוד מגילה כא, א, על רבי זירא "ולא הלכתי ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין".

165. עיין תולדות גדולי איטליה, עמ' 229-231, על קבלת שבת של רמח"ל ותלמידיו, אולם שם מצוין שהיה בחוץ לעיר; עיין אגרות עמי תנט.

166. מסכת שבת קי"ח, ע"ב: "ואמר רבי יוסי יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא".

167. "בעולם הבא" שתי מילים אלו הם הוספת המספיד.

168. אני מודה כאן לידידי ורעי הרה"ג רבי יוסף ספינר אשר הואיל בטובו למסור לי צילומי כ"י זה.

הבאנו כבר שכוונת החסידות מתחלקת לשניים והם: עלוי כבודו של מקום, וטובת הדור. החלק הראשון של ההספד טובב על ענין כבודו של מקום, נצטט כעת דברי המספיד הסובבים על ענין השני, דהיינו טובת הדור:

"כמה גדולים מעשיו של מעלת הרב למוכת הכלל. כמה אנשים החזיר בתשובה! כמה חזרו מדרכם הרעה וישבו על ידו לה' יתברך "ורבים [השיב מעוון], זכות הרבים [תלויה בו]. מאחר שהוא היה הסיבה הראשית לכל זאת. אם כן נוכל להיות בטוחים שזכותו הגן עלינו ממש".

ההחזרה בתשובה היתה אחד הקווים הבולטים בחייו העמוסים של הרמח"ל, במכתב של מהר"י באסן לרבני ווינציה נוכל לקרות על התלמיד שהאיר את הארץ ולדרים:¹⁶⁹ "וטוב עם ה' וגם עם אנשים, ודורש טוב לעמו דברי כבושים, ומזהיר אותם את החוקים ואת התורות, לפקח עינים עורות, לסור מדרך עקלתון וליכנס בשער האדון. וה' מצליח בידו אותם לימין להולך, ואיש גילולי עיניו משליך, ומתחרט על מעלו, ושב ורפא לו... מה גם כי עתה לטוב הדבר את העם ממעשיו להפריע, כי מזכה את הרבים ולפושעים יפגיע".

גם במכתב רבני פאדובה לרבי יחזקאל קצנלבוגן מאלטונה - המבורג:

"אנחנו, הרואים נפלאות תמים דעים, אור יקר ראתה עינינו ודברי אלקים חיים אנחנו שומעים, עדהנו ניהן ונצדק על אודות האיש מרום הדרת כ"ת לנו שאיל, בחיר ה' איש אלוקים קדוש הוא זורח בקהל קדשנו... כי מגעוריו גבר באחיו בתכמה, בדעת ובתבונה וכל העם רואים אלקים עולים מן הארץ וראשו מניע השמימיה, עוסק בקדשים... בביה מדרשו הרכה התבודדות ופרישות, ותורהו אומנתו... ורבים השיב ומשיב מעוון, דורש טוב לעמו ומקרבם לתורה, כאשר נפל פחד ה' עליהם ויראו את ה' אלוקים אשר עוד ידו נטויה עלינו".

אין פלא שכבר מגיל עשרים ושלוש, אולי לפני, רבני עירו קראו לו "איש אלוקים קדוש הוא". גם אם הלימוד ועבודת ה' היו תופסים רוב זמנו אולם מצא לנכון להקדיש מזמנו היקר להחזיר העם בתשובה. ואלו עדותיו של הרמח"ל עצמו:

"ועתה ת"ל [תהילה לא-ל] רבים העם עלי לדרוש את ה' דבר יום ביומו עד כי באמת אין מקום יספיק להם, ומפשעם שבים ונטהרים ת"ל¹⁷⁰.

169. אגרות עמ' סא - סב.

170. שם עמ' מ, מכתב למהר"י באסן.

והגרתו לכ"ת אשר זיכני [ה'] להעיד תשובה בלב בניו, כי גם בקשי העורף וחזקי הפנים"¹⁷¹.

הנה שבח לאלוקי ישראל, מרכיב העם לשוב מעוון לרדוש את דבר ה', ואלו יאספו כל חרר רבר יום ביומו לשמוע חירושים, כאשר יורעי ה' אלי, ובחורים מעם אשר ער הנה הלכו אחרי הבלי הילרות והשחרות - הנה, ב"ה, נטו מדרך רעה לשוב אל ה', באים ולוקחים תיקונים איש איש ממעשיו אשר עשה. ועתה, הנה המול בואם, והיום אעזבם ללכת אל ארץ אחרת? לא יתכן הרבר? כי צריך אני להתחיק כם ער נטוע וער הכון רגלם בדרך ה', כאשר אני מקווה"¹⁷².

ועתה כי ה' אמר ויהי, לגלות רברים אשר צפנתי, טמנתי כבושים תחת לבושי - ולא מאתי [רהיינו שרמח"ל לא רצה לגלות עניני המגיד בחיץ]. מורה אני על חלקי אשר ת"ל, אך פרי טוב יצוא יצא פה להשיב רבים מעוון וללמד לכל מבקשי ה' רעת כברכת ה' עלי"¹⁷³.

כי מה שהיה צפון בין מצער חברים נתפרסם בכל וויניציה ה"י ואח"כ בכל פארובה. וכאן עשה פרי טוב, כי ברנע אחר נתהפך כל הקהל לתשובה, ומירי יום ביום באים לשמוע חירושי תורה אשר אני משים לפניהם לפי שכלם. והרבה באו לקבל תיקוני התשובה ועזבו עבירות גרולות, ת"ל"¹⁷⁴.

אף כי הרב האגיש חשבה לרעה ואלוקים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב, החיל אשר נגע אלוקים בלבם לבקש את פני ה', כאשר מהיום ההוא והלאה [אחרי פרסום המגיד] רבים שבו מעוון ת"ל והתורה חוזרת לאכסניה שלה.

ובמכתב מרבני טבריה המודיע על פטירת רבינו:

"השריפה אשר שרף ה' כי תורת אמת היתה בפיהו ועוולה לא נמצא בשפתיו ורבים השיב מעוון".

רבי עקיבא שהיה מתלמידיו של הלל ידע לקיים בכל כוחו "אוהב את הבריות ומקרבת לתורה" ויתירה מזו הנחיל לנו: "ואהבת לרעך כמוך - זה כלל גדול בתורה". גם רבינו הרמח"ל, היתה לו אהבת הבריות עצומה, וכדבריו: "שלא לצער לשום בריה אפילו בעלי חיים, ולרחם ולחוס עליהם... כללו של דבר: הרחמנות וההטבה צריך שתהיה תקועה בלב החסיד לעולם, ותהיה מגמתו תמיד לעשות קורת רוח לבריות ולא לגרום

171. שם עמ' מא; ראה שם עמ' נג: "ואברהם פיראריסי עולה על כולם, והוא לנס כי תחת היותו מין ופוקר כמעט הגיע למדת החסידות".

172. שם עמ' לו-לו, מכתב לרבי בנימין הכהן, תשובה לבקשתו שהרמח"ל יסע לריגיו כדי למתק סוד יחד.

173. שם עמ' סח, מכתב לרבני וויניציה.

174. שם עמ' ע, מכתב לידידו הרופא עמנואל כלבו בליוורנו.

להם שום צער".¹⁷⁵ יתירה מזאת, מתוך אגרותיו של הרמח"ל ובני דורו מצטיירת לנו דמות מיוחדת של אדם מדוכא ומעונה ואף על פי כן השכיל לרסן השנאה ולהרבות האהבה, זהו מה שאמר דוד המלך על שונאיו: "ואני בחלותם לבושי שק, ענתי בצום נפשי ותפלתי על חקי תשוב" (תהלים לח, יג) ואומר: "אם גמלתי שולמי רע" (ז, ה)¹⁷⁶.

אין ספק שרמח"ל היה מתאנח על כבודו של הקב"ה באותה צורה שהיה מתאנח על כבודן של ישראל. "טובת הדור" אינה רק במחשבה אלא גם במעשה, ובלשונו הטהור:¹⁷⁷

"שאין הקב"ה חפץ באברן של הרשעים, אלא מצווה מוטלה על החסידים להשתדל לזכותם, ולכפר עליהם. וזה צריך שיעשה ככונת עבודתו וגם בתפילתו בפועל, דהיינו שיתפלל על דורו לכפר על מי שצריך כפרה ולהשיב בתשובה מי שצריך לה, וללמד סגוריא על הדור כולו".

כמה תפילות כתב רמח"ל וכולם סגוריא על ישראל¹⁷⁸, רבינו היה חסיד אמיתי, כדוגמת רבי עקיבא הוא מסר את נפשו רוחו ונשמתו על עם ישראל, וכדברי המספיד:

"אינו היא איפוא הנחמה שתהיה לי, או יותר נכון, שתהיה לנו? אמנם כן יש לנו נחמה, אם אנו יודעים שהוא הציל כמותו חייהן של הדכה נפשות. מעלת הרב נפטר בזמן של מגיפה".¹⁷⁹

175. מסילת ישרים פי"ט, עמי קטז (הוצ' מישור).

176. ראה שם, שם.

177. שם, עמי קלג.

178. עיין תפילות לרמח"ל, תקט"ו תפילות, ראה מפתחות שם.

179. עיין מכתב מרבני טבריא, המודיע את פטירתו של רמח"ל: "נפטר הוא וכל בני ביתו במגיפה לפני ה' "

על פטירת רמח"ל ומקום קבורתו: לגבי פטירתו, השנה מוטלת בספק, היום והחודש ידועים כו אייר, ואילו לגבי השנה יש הסוברים תק"ו ואחרים תק"ז. אם נעייין בדבר ניוכת, שאין שני התאריכים תוצאה מהסתמכות על מקורות שונים, כי כל החוקרים והביוגרפים שאבו מאלמנצי ששאב מרבי מרדכי שמואל גירונדי. וכך כותב אלמנצי: "כי קרוב לשנת תק"ז ביום כו אייר, מת עם כל בני ביתו במגפה, בעיר עכו, והיתה מנוחתו כבוד בטבריא, טרם מלאו לו שנת הארבעים (כרס חמד ג, עמ' 126). המקור לדברי אלמנצי הוא הרב גירונדי, שכתב בכ"ח, עמ' 61: "ובן ארבעים שנה נקרא אל השמים מעל לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו...". ואחר כך מועתקת אגרת רבני וגאוני טבריה, שדרך אגב, לא מצטטת השנה אלא היום והחודש כו אייר. הנוסח של אלמנצי מטעה, וזהו מקור ההבדלים. ברור שנתכוון לשנת תק"ו שהיא קודמת לתק"ז, וכ"ו אייר תק"ו הוא "קרוב לשנת תק"ז". בשעה שאלמנצי כותב: "טרם מלאו לו שנת הארבעים", הרב גירונדי כותב "ובן ארבעים שנה נקרא...". בין כך ובין כך, הרי ברורים הם גבולות השנים בהן נפטר הרמח"ל: תק"ו-תק"ז.

במקרים כאלה הבי"ת [הברוך הוא יתברך] לוקח מן העולם את האנשים המצוינים והנעלים ביותר כדי להציל חייהם של הרבה אנשים. וכך היה בזמן דוד המלך, כשגזר הקב"ה את הדין¹⁸⁰ לקח מן העולם אבישי בן [צרויה] איש נעלה מאוד

לגבי מקום קבורתו ישנם שתי תעודות שסותרות זו את זו. א. אגרת מחדשי הישוב בכפר יסיף (אגדות ארץ ישראל, א. יערי, תשי"ג, עמ' 270-272) נכתבה בטי"ו אלול תקי"ז בידי תושבי המקום. האגרת נתנה ככתב המלצה, לר' שלמה עבאדי מוסד הכפר, שסבב בתפוצות הגולה לאסוף כספים לטובת המקום. הוא פונה אל: "אחינו נדיבי עם אלוקי אברהם אשר בערי רומניא... איטליא... תוניס וכו"ה אגרת מספרת שבחכו של מקום ואומרת: "וישמע אלוקים את נאקתם הני שופרי דבלו בארעא שרי אלפים תקיפי ארעא ותנאים ואמוראים, קדושי עליון היושבים ראשונה... כגון אלישע בן שפט [הוא קבור בהר הכרמל - לפי כל המסורות], וחושי הארכי [הוא קבור בכפר יירכא או ארכה - שעתיים הליכה מכפר יסיף] ורבי נהוראי [הוא קבור בערכרא] ור' יהודה בן בבא [הוא קבור בין אושא לשפרעם] ורב אמי [לפי המסורת קבור בטבריה] ור' אסי והרב שלמה ו' גבירול [נפטר בחו"ל ולפי המסורת נקבר בכבול], והרב ר' אברהם ו' עזרא [נפטר בחו"ל ולפי מסורת אחת קבור בכבול או בטבריה] והרב המובהק משה מלכי [זלה"ה] [אין מסורת] והרב ר' חיים לוצטו ואחרים כל ישרי לב כמה וכמה אצילי בני ישראל אשרי"י המלך...". העיון באגרת הזאת וההשוואה בין מקום ציון הקברים בה למובא במסורות אחרות מוכיחים שפרט לאחד אשר אין לגביו מסורת אחרת, סותרות כל המסורות האחרות את דברי האגרת. כותביה ביקשו לפאר את המקום ע"י ציון קברי צדיקים. ייתכן שלא התכוונו אלא לספר על קברים הנמצאים באדמות סמוכות לכפר. אי אפשר לסמוך ולקבוע קברו של רמח"ל על פי אגרת תעמולתית. לעומת זאת ישנה אגרת אחרת שכתבו רבני וגאוני טבריה להודיע פטירתו של הרב [רמח"ל] ז"ל: "בת קול יוצאת מטבריה מכרזת ואומרת: על ההרים אשא בכי ונהי. איכה יסבה בדה הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא. שמעו הרים והאזינו ארץ, כי הרב הכולל, המקובל האלקי, רכב ישראל ופרשיו אור שהיה בישראל, בוצינא קדישא, מרנא ורבנא, כמוהו"ר משה חיים לוצטו נפטר הוא וכל בני ביתו במגפה לפי ה' בכ"ו אייר בעיר אק"א סמוך לטבריא, ונקבר בטבריא, אצל רבי עקיבא ע"ה אשרי חלקו של צדיק הזה, כי היתה מן הנמנעות בדבר דלא אפשר שהיה יכול לילך בארעא קדישא אבל הקב"ה שמסבב סביבות לקחו על כנפי נשרים והביאו בארצו הקדושה ארץ הצבי **תוב"ב אצל רבי עקיבא** ונפטר בכ"ו לחדש אייר לכן הזהרו לעשות הספד גדול, כי אבל כבד זה לנו: גדול[ה] השרפה אשר שרף ה' כי תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו ורבים השיב מעון. לא קם בישראל כמשה ועתה אין בידינו כי אם לצדק את הדין ולומר: ברוך דיין אמת, צדיק הוא וצדיק דינו, ויהי רצון שבע"ה יהיה חלקנו במחיצתו הקדושה א.כ.י.ר".

אגרת זאת נדפסה לראשונה בכרם חמד, חלק 2 עמ' 61-61, ואחריו באגרות עמי תב-תג. יש לנו עדות של מר ברוך טולדינו מיום ר"ח אב תרצ"ז: "קבר רמח"ל ידוע כאן, על פי המסורה שכמעט אין לפקפק באמיתותה, אצל המערה של רבי עקיבא במעלה ההר הנשקף על פני העיר...". אגרות עמי תע. הראשונים שכפרו במסורת זו הם: בן צבי, וא. יערי על פי אגרת כפר יסיף שכל ענינה היה לצרכי כספים, ציון הקברים לא מדויק, אם כן כל דפריש מרובא פריש, והרוב לא קבורים בכפר יסיף. ועוד למה נבטל מסורת אגרת רבני טבריא שכולה באה להעיד על פטירתו של הרמח"ל?

180. ל פי דברי הימים א, כא, יד: "ויתן ה' דָּבָר בישראל ויפול מישראל שבעים אלף איש. וישלח האלוקים מלאך לירושלים להשחיתה, וכהשחיתה ראה ה' וינחם על הרעה, ויאמר למלאך המשחית רב עתה, הרף ידך". ועי' הגמרא, ראה הערה הבאה.

שהיה שקול כנגד רוב סנהדרין¹⁸¹ כדי להציל חייהם של הרבה אחרים. בספר הזוהר¹⁸² בפרשת [?] נמצא משל יפה כשאדם חולה, לפעמים שצריך לחתוך כדי להציל את שאר האיברים, חותכים את הזרוע כדי להציל את הגוף כולו. כל ישראל [ערכים זה לזה], כולנו יתדיו כאיש אחד אנחנו, צריך היה לחתוך אבר אחד כדי להציל את שאר האיברים כולם, פמירתו באה להצלת חייהם של האחרים..."

ומלבד זה יש לנו יסוד לקבל תנחומים, מכיון שמיתתו היתה לכפרה על עוונותינו, ע"פ מאמר חכמינו¹⁸³ שאמרו למה נסמכה מיתת מרים לפרשה פרה? ללמדך ששתיהן עושות כפרה. מה פרה מכפרת אף מיתת צדיקים מכפרת על עוונות הדור.

המעם השלישי לקבל תנחומים, ונשים לב למה שאמרו בספר הזוהר¹⁸⁴ כי לולא תפילות המתים לא היינו מתקיימים בעולם. והראיה פֶּלֶב השתמח על קברי אבות להתפלל שזכותם הצילנו מעצת המרגלים¹⁸⁵. ואנחנו כיום הולכים על הקברים בערב ראש השנה ובערב יום הכיפורים כדי שזכות המתים ותפילתם יגינו עלינו ביום הדין. זכותו של מעלת הרב ותפילותיו תוכלנה להושיענו מצרותינו ולהצילנו מכל מקרה ופגע רע כי זכותו גדולה למאוד, "משה שאני"¹⁸⁶.

"משה שאני" - משה נבדל מכל הנביאים, הוא בעל שיעור קומה שאין דוגמתה, אספקלריא המאירה. משה כמו רבי עקיבא מסרו את נפשם עבור עם ישראל להחיות עם רב. גם רבינו הרמח"ל מסר את נפשו כדוגמת אבישי בן צוריה כדי ש"וינחם ה' על הרעה אשר רצה לעשות לעמו". אלה הם הרועים האמיתיים של עם ישראל שהקב"ה חפץ בהם הרבה שמוסרים עצמם על צאנו¹⁸⁷. גם היום רבינו הרמח"ל ממשיך להיות הרועה האמיתי של כל גדולי הדור, הוא החסיד האמיתי אשר בו בחר מלך עולם להנחיל לבאים אחריו דרך סלולה זכה וברה.

לאור מה שראינו עד כה, כמדומני כי הכינוי חסיד לאיש האלוקים הרמח"ל הוא המתאים לאישיותו, אישיות של מופת הדור אשר היה טוב

181. ע"פ ברכות סב, ע"ב, "ויאמר למלאך המשחית בעם רב (שמואל ב, כד) אמר רבי אלעזר אמר ליה הקב"ה למלאך טוב לי רב שבהם, שיש בו ליפרע מהם כמה חובות. באותה שעה מת אבישי בן צוריה ששקול כרובה של סנהדרין".

182. לא ידוע לי לאיזה פרשה מתכוון, אמנם משל זה מובא במסילת ישרים פי"ט, "כמשל הרופא החותך את הבשר או את האיבר שנפסד כדי שיבריא שאר הגוף ולא ימות שאף על פי שהמעשה אכזרי לכאורה אינו אלא רחמנות באמת להטיבו באחריתו".

183. עיין מועד קטן כח, ע"א.

184. עיין זוהר שמות דף טז, ע"ב; "אי לא בעותא דילן על חיי לא יתקימון פלגות יומא"

185. ע"פ סוטה לד, ע"ב, סנהדרין יט, ע"ב.

186. ע"פ שבת, צב, ע"א: "דאמר מר: ארון תשעה וכפורת טפח - הרי כאן עשרה... וליגמר ממשה? דלמא משה שאני, דאמר מר: אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה".

187. מסילת ישרים, פי"ט.

עם אלוקים ועם אנשים. השקפת עולמו, בירור גילוי יחודו בעולם ההנהגה, ענין החזרת הרע לטוב, הקנתה לו מדתם של חסידים ראשונים: אהבת ה' ואהבת ישראל. בפתחת הזוהר תנינא שרבינו כתב על פי מלאכי מעלה ונשמות צדיקים, בא אליהו הנביא ואומר:¹⁸⁸

"והא אליהו נביאה מהימנא אתי פתח ואמר: ר' ר' זכאה חולקך דכולהו חיין עילאין מתגלין לך, ולית דאתגנו מקמך, דכל תרעין סתימין מתפתחין לגבך ודאי. זכאה חולקך דאילתא לא עאלת קמי מלכא מיומא דאתחרב כמה דעאלת השתא בניך, בר כזמנא אחרי בימי רשב"י, בוצינא קדישא. והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, אלן רשב"י וחבריה אבל "המשכילים" - הרין: חד רשב"י בוצינא קדישא, וחד אנת חסידא קדישא, לאסגאה שאר חבריא".

"שלח אורך ואמתך המה ינחוני" (תהלים מג, ג) אורך - זה משיח, אמתך - זה אליהו¹⁸⁹. אליהו, המקנא קנאת ה', הוא סמל האמת. הוא הוא אליהו שאומר לרמח"ל: "אנת חסידא קדישא".

הכינוי חסיד מבטא מהותו ואישיותו של האיש אשר הרעיש עולמות והרגיז ממלכות, האיש אשר המשיך דרכו של רבי שמעון בר יוחאי ודרך הקבלה. רשב"י פתח המעינות, הוא השירותא - ההתחלה, הרמח"ל הוא הסיימא, הסוף, העקב, בחינת המלכות שאח"כ עולה עד הכתר. נחזור כעת לאגרת הר"י גורדון שמגלה לנו:

"והרי שמונה חודשים [דהיינו בר"ח סיון התפ"ז]¹⁹⁰ שנתגלה לו מלאך קדוש ונורא¹⁹¹, ומסר לו הרכה סודות וכמה דברים להוריד הישיבה של מעלה בכוחם, וציוה לו בהסכמת הקב"ה ושכינתה לחבר ספר הזוהר שקראוהו מן שמיא זוהר תנינא, לתקון גדול הידוע אצלינו".

לפני שנתחיל להתבונן על ענין זוהר תנינא זוהר השני שהתגלה לרמח"ל, עלינו קודם כל לדעת מה טיבו של הזוהר בכלל ושרו - שר הזוהר - רבי שמעון בר יוחאי בפרט.

188. אוצרות הרמח"ל עמי רסא.

189. עיין שמות רבא טו, יד (בוא), החודש הזה לכם, ושם הרמו על משה ואהרן; פסיקתא רבתי טו, "החודש הזה; אגרת בראשית, נה, א, ד"ה: "וישלח יעקב"; מדרש תהלים מזמור מג.

190. עיין עדות הרמח"ל בעצמו לזקן המקובלים רבי בנימין הכהן, אגרות עמי לט.

191. מדובר במלאך שמועיא"ל, הממונה על ההנהגה; עיין אגרות עמי סד, עיין עדות הר"י חזק לחיד"א, בקונטרס מסעות, עיין להלן.

אמר רבי אבא: לא סיים בוצינא קדישא
למימר חיים עד דאשתכחו מלוי
אידרא זוטא דף רצו:

ה. דא שירותא ודא סיומא: רשב"י ורמח"ל.

התנא הקדוש רבי שמעון בר יוחאי, האיש שהרעיש עולמות והרגיז ממלכות, ניתנה לו רשות לגלות רזין דאורייתא מה שלא ניתנה רשות "לשום בר נש עד כען"¹⁹². כוחו דרשב"י הוא כח עצום, ולא רק בהלכה וברזי התורה ש"כדאי הוא רבי שמעון בן יוחאי"¹⁹³ לסמוך עליו"¹⁹⁴ אלא גם בכל המאורעות שבעולם אפשר לסמוך על רבי שמעון, שהקב"ה גוזר מלמעלה ואת (ר"ש) מבטל לתתא (למטה)"¹⁹⁵.

לא רק בחייו ארעו לרבי שמעון נסים ונפלאות, אלא גם אחרי פטירתו כוחו גדול על ידי הירושה שהנחילנו בזוהר הקדוש שבו "יפקון ישראל מגלותא" לגאולה שלימה. והנה מצינו שרשב"י אמר בעצמו שיכול לפטור את העולם כולו מן הדין. ונראה לענ"ד שאלו הלומדים בזוהר הקדוש ובתורת הח"ן נכנסים תחת צלו של רשב"י בבחינת הנכנסים לתיבה"¹⁹⁶ ונשמרים מכל חטא ועונש. זאת ועוד כי רשב"י זכה להאיר אורות המ"ה"¹⁹⁷ ע"י ספר הזוהר, שכידוע הם אורות המצח, אורות התיקון של שבירת הכלים. וכן מי שנכנס לזוהר - לתיבה נשמר ממי המבול בבחינת הס"א המכסה את כל הארץ ובלעדי הזוהר, העולם הוא בתוהו ובוהו, אורות הנקודים, שהם מפוזרים ומפורדים, דרושי הזוהר הם אבות התיקון המאחדים את עם ישראל להיות אחד. וכל הענין, כותב הרמח"ל: "התיבה היא מציאות אחד של הנוקבא שיוכל לימצא בה אפילו בזמן הגלות, שהנסתר בה, יקרא חוץ מן הגלות"¹⁹⁸. ודבר זה הוא פלא שעצם הזוהר מוציא את עם ישראל מן הגלות, ומן הקלקול אל התיקון.

192. הקדמת תיקוני זוהר.

193. ע"פ רבי עקיבא: "רק אני ובוראך מכירים כוחך", ראה ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב.

194. פסחים נא, ב.

195. זוהר חדש לג, א.

196. עיין זוהר ח"ג, קני"ג ע"ב.

197. אדיר במרום ח"א עמ' יד.

198. שם עמ' יז.

מהי סגולתו של הזוהר הקדוש? נראה שכל כוחו של הזוהר הוא רשב"י, כוחו דרשב"י אשר הקב"ה מדבר איתו פה אל פה "במראה ולא בחידות"¹⁹⁹. אין ספק שרשב"י היה ניצוץ ממשה רבינו²⁰⁰ ומה שאירע למשה רבינו אירע לרשב"י, וכלשון הזוהר:²⁰¹ "אתי רעיא מהימנא (משה רבינו) וברוך לבוצינא קדישא (רשב"י) ואמר ודאי אנת הוא דנהיר לי בזמנא דאתמר עלי כי בא השמש, כבה השמש דאתחשיך נהוריה, יהא רעוא דהויה ינהיר שמיה עליך".

ובנידון דידן כותב רבינו הרמח"ל:²⁰² "והנה בהינת השכינה בגלות בתחילה כבר אמרנו שהיא בסוד הכלים ולא בא לה אור מן הפנימיות כלל, עד שבא רבי שמעון בר יוחאי זלה"ה וזה מפני שהוא ניצוץ ממשה רבינו ע"ה. ובאמת משה הוא הראשון והיותר עיקרי שנאמר בו "מה שמו ומה שם בנו" (משלי ל, ד) [רמז לאורות מ"ה], בסוד החוט שפירשנו למעלה, שהוא מתלבש בנשמת משה (שמו גמ' משה), ועל ידו מתלבש אח"כ בכל שאר ישראל שמתלבש במ ועל כן ר' שמעון בן יוחאי (בנו) הוא שהיה משרשו, יכול אז, יען כי כבר הגיע גם כן זמן מוכן לזה, להמשיך סוד החוט הזה אל הכלים של הנוקבא".

והנה משה רבינו הוא שזכה להוציא ולהוריד רשב"י ממחצבה העליון, וזה לומדים מהפסוק עלית למרום שבית שב"י (תהלים סח, יט) "כי שב"י ר"ת שמעון בר יוחאי כידוע, וזהו בעלותו (משה רבינו) לבחינה זו של אימא שהיא מרום אז שבה רשב"י, והוא כי הוציא בכוח ניצוצו זה שהוא רשב"י, שגם הוא היה לו לברוח כן (כמו משה שברח למדין גם רשב"י ברח למערה)"²⁰³.

רק משה רבינו ע"ה היה יכול להוריד נשמתו של רשב"י, ש"האדון ב"ה משתבח בה בכל יומא"²⁰⁴ כדי להשלים התיקון של עם ישראל בזמן הגאולה. לא רק בזמן הגאולה שרבי שמעון מתקן ומנהיג, אלא בכל זמן שלומדים דבריו "שפתותיו דובבות בקבר, וזבה הוא מנהיג את העולם"²⁰⁵.

וברוח הדברים הנ"ל כותב רבינו הרמח"ל:²⁰⁶ "ונמצא שכל צדיק שהשלים במעשיו שם דרך חדש בהנהגת העולמות. הוא הדרך שרוצה בו

199. זוהר ח"ג, סא.

200. ראה שער הגלגולים הק' לו, מז; בני יששכר, מאמר לג בעומר אות ב; מדות רשב"י דף ט.

201. זוהר ח"ג רפ; עיין אוח"ה בשם הרמ"ק שם: "כי רשב"י היה עיקר האור הנשפע ממשה רבינו ע"ה בדור ההוא לתקן השכינה".

202. אדיר במרום עמ' טו.

203. שם עמ' יט.

204. אדרא זוטא דף רצו:

205. אור החמה על הזוהר הקדמה דף ד: "אשתטח רבי חייא בארעא ונשק לעפרא ובכה ואמר עפרא עפרא וכי בוצינא קדישא והוה נהיר עלמא שליטא ברבא ממנא דזכותיה מקיים עלמא אתבלי בך רבי שמעון נהירו דבוצינא נהירו דלעמין אנת בלי עפרא ואנת קיים ונהג עלמא".

206. אדיר במרום ח"א עמ' קפו.

המאציל ית"ש אך שלא רצה לברוא אותם כך, כי אם להכין שיהיה כך במעשה התחתונים, והבין היטב. והנה הדרך המתחדש נקרא אורח צדיקים, שהוא אורח פרטי לכל צדיק, והוא אורח כללי הנשלם על ידי כל הצדיקים". ומי צדיק כרבי שמעון שאמר עליו רבי עקיבא: "דיין שאני ובוראן מכירים כוחך"²⁰⁷, הוא רבי שמעון שהוכתר אח"כ בבקעת רמון כ"ראש לחכמים"²⁰⁸ ינהיג וידריך את הצדיקים שבכל דור ודור בספר הזוהר שלו ובמדותיו הנשגבות.

ולא זו אף זו שאף רשב"י, שלא נראתה הקשת בדורו²⁰⁹, להגן על דורו ועל כל הדורות הבאים אחריו, וכן מובא במדרש:²¹⁰ "רבי חזקיה בשם רבי ירמיה אמר: כך אמר רשב"י: אם בעי אברהם למקרביה מגביה ועד גבי - ואנא מקרב מגבי עד מלכא משיחא". כלומר, אם ירצה אברהם אבינו לסבול בזכותו הדורות כולם שעברו ממנו עד הדור שאני בקרבו - אעשה כזאת אני למען דורי ועד מלך המשיח, "ואי לא בעי (אברהם אבינו) יצטרף אחיה השילוני עמי, ואנן מקרבין מן אברהם עד מלכא משיחא". הגרסא בבבלי אומרת: "אמר חזקיה, אמר ר' ירמיה משום רשב"י: יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין, מיום שנבראתי ועד עתה ואילמלי אלעזר בני עמי - מיום שנברא העולם ועד עכשיו ואילמלי יותם בן עוזיה עמנו - מיום שנברא העולם עד סופו"²¹¹.

כוחו דרשב"י הוא בבחינת אורות המ"ה, שהם אורות המצח המתקנים לפי האר"י ז"ל את שברי הכלים והופכים אותם לטוב. ונראה לענ"ד שזהו סוד על מה שכתוב במסכת שבת (לג, ב) שרשב"י היה מתקן מה שרבי אלעזר (מדת הדין) היה מכלה אחרי צאתם מהמערה. ונראה שתיקון זה, היה יכול לעשות רבי שמעון רק אחרי י"ג שנה במערה בסוד י"ג תיקוני דיקנא כידוע.

וראה דבר פלא זה שזכה לו רשב"י, מה שלא זכה שום בר נש עד כען, להפוך כל גזרה וכל מצב רע לטוב. ולפי הרמח"ל תופעה זו מגלה גילוי יחודו יתברך. כי ביטול גזרות זה דבר טוב, אולם הפיכת הגזרות למצב טוב, זה ענין עצום.

שניים קדמו לרשב"י בשאיפה זו לתיקון העולם: רבי עקיבא רבו, ונחום איש גז, כל אחד מהם בדרכו המיוחדת לו. רבי עקיבא אמר: "כל דעביד רחמנא לטב עביד"²¹² דהיינו - הכל לטובה; נחום איש גז - גם זו לטובה²¹³, שגם המצב הכי קשה הוא בעצם טוב²¹⁴, אולם רבי שמעון הוא

207. ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב.

208. ירושלמי חגיגה פ"ג, ה"א.

209. כתובות עז, ב; ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב.

210. בראשית רבא לה, ב.

211. סוכה מה, ב, ופירש רש"י שם: "עד שיכלה העולם".

212. ברכות דף ס ע"ב.

213. ראה תענית דף כא ע"א, ראה מה שכתבתי על זה בספר רכב ישראל, עמ' 285-275.

214. עיין פירוש ארימית ידי, אדיר במרום ח"ב עמ' סו.

אחרון המקובלים של תקופת התנאים כדברי הרב הקדוש רבי אברהם מרימון הספרדי בספרו **ברית מנוחה**: "אנשי השם אשר האירו תורתנו שמשו בו בזה השם הגדול, והם מוסרים אותו זה לזה חדר בחדר, בסוד גדול ובכוונה גדולה מפה לפה". והוא מסיים שם בשלשלת הקבלה ומזכיר כי רבי אליעזר הגדול מסר לרבי עקיבא וכי אחרון המקובלים היה רשב"י, "וממנו עומד העולם צפון וסתום"²¹⁵.

והנה מה שזכה רשב"י אין אף תנא שזכה לו, דהיינו לגלות תורת הזוהר לעם הנבחר.

וכן כתב רבינו הרמח"ל באגרות:²¹⁶

"אך תיקון הזוהר הוא העולה על כולם, והנה סודו הוא הוא הפנימיות עצמו, כי כל הפשט חיצוניות הוא כאשר כל ההנהגה עיקרו בפנימיות ע"כ עיקר התיקונים הוא הזוהר. ויותר בפרט אבאר הדבר, כי הזוהר הוא דוקא בחינת הטיפה היוצאת מן היסוד, וע"כ נקרא זה הרקיע: וכבר נודע שכל הנהגה ע"י הזווג היא וכולה נכללת בהשפעת הטיפה. והנה כשיהיה זכות שהטיפה הזאת תגיע בחינתה עד למטה בעולם השפל - הנה כל הדברים יהיו מתחננים ע"י תיקון גדול כי בה נעשה הכל לכל הצדין. והנה זכה רשב"י להיות הכלי האמצעי להמשך תיקון זה ועשה הזוהר".

רבי שמעון בר יוחאי נבחר ע"י ההשגחה העליונה להיות האמצעי להמשכת השפע העליון לכל עם ישראל. ודאי שעליו כתיב "נעשה אדם", כלומר רבי שמעון מבטא כל תכלית הבריאה, זהו מין האדם שמצפה לו הקב"ה. אדם שמתחסד עם קונו, כי אדם שמתקדש בקדושת בוראו זוכה להיות כלי קודש, אמצעי להמשכת הקדושה והאורות, בדיוק כמו בית המקדש²¹⁷.

ובנדון דידן מובא בזוהר דרשה על הפסוק: "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה'", מאן פני האדון, דא רבי שמעון בר יוחאי²¹⁸. כמו בית המקדש, כך רבי שמעון, צריך לבקר אותם שלוש פעמים בשנה. "ומאן דמתפרש מרבי שמעון כאילו מתפרש מכולא"²¹⁹, בדיוק כמו מי "שמתפרש" ח"ו מהקדושה. ובזוהר מובא²²⁰ שבשעה שרבי אבא והחברייא היו רואים את רבי שמעון "הווי רהיטי אבתריה (רצים אחריו) ואמרי: אחרי ה' ילכו כאריה ישאג".

215. ברית מנוחה, הק'.

216. אגרות עמי לז-לח.

217. עיין מסילת ישרים פרק כו.

218. זוהר ח"ב דף דף לח.

219. זוהר ח"ב דף פו ע"א.

220. זוהר ח"ג דף עט.

והנה ביום שנפטר הבוצינא קדישא מן העולם הזה, מאי כתיב: "רבי אלעזר בנו פתח ואמר: אבא אבא, תלת הוו, חד אתחזרי, השתא תנוד חיותא צפראן טסין משתקען בנוקבא דימא רבא, וחבריא כולהו שתיין דמא"²²¹.

הרבה מפרשים התקשו בפיסקה זו, ולפי פשט הדברים רבי אלעזר אמר: אבי, אבי שלשה היו (רבי פנחס בן יאיר, רשב"י ורבי אלעזר) וחזרו להשאר אחד (ר"א). עכשיו החיות תנדודנה, ועוף השמים (שהיו דרים תחת האילן הגדול - רשב"י) ישתקעו בתהום של הים הגדול, והחברים ישתו דם (דהיינו דמעותיהם = דם עין). אין ספק שהסתלקותו של הבוצינא קדישא זעזעה את החברים ובפרט על כוחו דרשב"י שהיה מגין על כל הדור והעולם כולו, ומה יהיה אחרי פטירתו? ראינו בשם אור החמה, שבשעה שלומדים זוהר אז מעוררים זכותו של רשב"י, "ושפתותיו דובבות" ועי"ז הוא מנהיג את העולם. וגם חזיתי בקודש אצל הרמח"ל באגרותיו²²² שכותב שלימוד הזוהר הקדוש מסוגל לבטל כל הגזרות הקשות שבעולם, ולימוד זה יש בו סגולה גדולה "ואין כמוה לטובה לכל ישראל".

הגם שנפטר רשב"י מן העולם הזה, זכותו עומד לנו ומשפיע לנו טובה מהעולמות העליונים, אולם דא עקא התיקון שהוא התחיל נסתם כדברי רבינו הרמח"ל בהמשך האגרת לזקן המקובלים הרב בנימין הכהן²²³.

והנה אחרי הרשב"י ע"ה חזרה הס"א וסיתמה כי לא היה תיקון אלא לשעה. וסוד הענין: כי התיקונים הנעשים לפי ההכנה שנשלמה במקבלים, זה יעמוד כי ימשך מכוח היות הדברים בהקבלהם כראוי. אבל יש פעמים שלפי המדרגה המתעוררת תתגבר ההארה העליונה ומבלי הכנת התחתונים תתגבר ותעבור ותעשה הדבר ההוא. ואז לא תעמוד הרבה כי תסתלק אח"כ, אלא שתיקונה ישמר לימים ארוכים להגלות והאות ע"ז: גדלות יציאת מצרים.²²⁴ ועל כן אחר רשב"י נסתמו הדברים. ואח"כ בהגיע מדרגות האורות להאיר נראו תיקונים אחרים. עד שבא האר"י זלה"ה, ואז האירה הארה מבחינת ההארה הראשונה, שהאירה בזמן הרשב"י ע"ה. ואז ניתן לו לפרש דוקא ענין הזוהר של רשב"י ע"ה, והוא שלמות הארה הראשונה... והנה מזמן האר"י והלאה עמדו גדולים בישראל, וכולם מכחינת ההארה הדיא שנתסלקה באותו הזמן, והלכו הדברים מדור לדור.

רבי שמעון בר יוחאי הוא בעצמו בבחינת ההארה הראשונה, אבל היות שהתחתונים לא היו מוכנים כל כך, נסתמה ההארה הנ"ל על ידי הס"א, ואולי זהו הפשט באדר"ז:

221. אדר"ז דף רצו ע"ב, ראה אור החמה, שם; ראה ר"י פתייה, ביין הרקת, על אדר"ז שם.

222. אגרות עמי רלד.

223. שם עמי לח.

224. עיין שער הכוונות ענין הפסח דרוש ג; קיצור שער הכוונות (רמח"ל), דרוש פסח; בליל פסח כל המוחין מגיעין ולמחרת כבר מסתלקין.

"השתא תנוד חיותא צפראן טסין משתקען בנוקבא דימא רבא". ראה רבי אלעזר בעינו הבדולח שהתיקון יסתם, ואין מי שיכול לגלות הדברים כבזמן אביו. אמנם בא האר"י ז"ל הקדוש והחזיר עטרה ליושנה, והשלים את ההארה הראשונה.

בהקדמה למאמר הויכוח כותב רבינו הרמח"ל:²²⁵

ולולי הרב הקדוש האר"י ז"ל גלה לנו שערי אורה ברוח קדשו, כבר נשכחה ממנו החכמה לגמרי, וגם עתה אחרי שנחעלה צדיק יסוד עולם למנוחתו, ונעלמה החכמה דור אחר דור, עד שנשארו דבריו ועינינו כדברי הספר החתום, בכמה קושיות וסתירות הנמצאות בדברי הרח"ו [הרב חיים ויטל] ז"ל.

לדעת הרמח"ל ולדעת כל המקובלים כתבי האר"י ז"ל הם בבחינת ספר החתום, ובכל זאת כל פרשן מקובל, כדרכו בקודש מתרץ ומישב סתירות בין שמועות שונות של הרח"ו, נאמן ביתו של האר"י. וכמו כל המקובלים, הרמח"ל יישב, כפי דרכו, הסתירות והקושיות בדברי האר"י, וכך הוא כותב לרבו:²²⁶ "ואני לא רשמתי הקושיות והתירוצים, אלא הנחתי ההקדמות, אשר תיפולנה על ידיהם הקושיות ממילא... והכללים השניים הנה ארוכים מאוד, על כן לא יכולתי לשלוח אותם אל כ"ת. אך **בם נתרצו הרבה קושיות וספיקות**, אשר על דברי האר"י זלה"ה, וכולם בדרך זה: **הקדמות מפילות הקושיות מאליהן**".

הגם שבקל"ח פתחי חכמה לפעמים הרב מצטט הסתירות, שואל ומשיב, אולם ברוב ספריו מסתפק לכתוב "והאמת היא..." וכאן רומז על שאלה או קושיא בכתבי האר"י. ובבחינה זאת איננו שונה רבינו הרמח"ל מכל הפרשנים בכתבי האר"י, וכל אחד כדרכו בקודש. אולם בכל זאת, גם אם מתרצים ומישבים הקושיות והסתירות, כתבי האר"י נשארים בבחינת ספר החתום בגלל קושי הבנת הענינים: וכן כותב רבינו הרמח"ל בהמשך מאמרו:²²⁷

ואשר קשה יותר הוא, כי הבנת הדברים בכלל - סתום וחתום מאוד כי הוא זלה"ה (האר"י) סתם דבריו הרבה ולא רצה לפרש בכהב, ונולד מזה - שהקוראים בדבריו לקחו אותם על פשוטם ושטחיותם, ואין זו הבנה כלל. כי נקרא שאין בדינו אלא שמות ענינים שצריך לזכור אותם כמפתח של ספרים. כי כאשר ידענו שיש כל כך ספירות, ושיש כל כך פרצופים, ושיש כל כך עולמות, ושהם מהלבשים זה בזה, ושיש כל כך עליות וירידות, ואין אנו יודעים מה הכוונה בכל הדברים האלה ומה ענינים - נמצא שאין ידיעה זו כלל, אלא זכרון של גירסא,

225. שערי רמח"ל עמ' לו.

226. אגרות עמ' קיד; ירים משה, אגרת לט.

227. מאמר הויכוח עמ' לו-לז.

אך בלא שום סברא. והרח"ו עצמו כך הזהיר בפירוש מאמר הפסיעות ואמר ז"ל: "אמנם לא יחשוב הקורא בביאורי זה כי יוכל להבין כמעט השיכולת דרוש הזה כולו, כי אלף שנים אלו חיה - לא יחזיל אפילו בהתחלת הקדמה אחת", ע"כ.

גם מצבינו היום לא יותר טוב מאז שכתב רבינו הקדמה זו לספרו **מאמר הויכוח**. כי אומנם יותר ויותר תלמידי חכמים נוהרים מכל קצוות תבל ללמוד תורת הקבלה, אבל אחר זמן מה מזניחים אותה מיד בראותם שהדברים סתומים בלי הבנה. ישנם אחרים שהרעו יותר, דהיינו שמאסו בה ר"ל. אמנם ישנם כאלה שנכנסו לעוביה של קורה והשיגו ידיעת הדברים, אבל הבנת הענינים - רחוקה מהם. והסיבה היא כמו שכותב רבינו בהמשך מאמרו:

כי הרח"ו ז"ל כוון להסתיר דבריו בספר, והשאיר הסוד חתום באוצרותיו, לגלותו אשר הגון בעיניו (הכוונה בע"פ). ובהבנת הלומדים רק מן הספר - חסרו הסופרים מן העולם, עד שנמצאת החכמה כיום הנה מכוללת ביד לומדיה, ומעמיס המה היורדים לעמקם של דברים, ויופי החכמה אינם רואים.

האמת היא שהרבה גדולים מן המקובלים שבכל דור ודור פענחו וסדרו לנו החכמה הנפלאה הזאת, ובראשם הרש"ש וסיעתו, שהרחיבו היריעה לכל צד, ואחריו הלשם שבו וסיעתו וכו', אמנם הבנת הדברים לא זכינו לראות בכתב אלא אצל רבינו הגדול אור עולם הרמח"ל.

וראה זה פלא שרבינו הגר"א הסתפק באיזה שלב מסוים אם מהרח"ו, נאמן ביתו של האר"י הקדוש, הבין דבריו של רבו²²⁸, עד שראה מה שכתב **במאמר הפסיעות**.

רבינו הרמח"ל נבחר ע"י ההשגחה העליונה להיות כלי ואמצעי להורדת שפע ההבנה בכל החכמה הסתומה בדיוק כמו הרשב"י בזמנו שזכה להיות אמצעי לטיפת היסוד- זוהר הרקיע. וכך כותב המקובל האלקי לרב"ך:²²⁹ "ועתה ברצות ה' להיטיב לעמו, רצה לגלות עוד אורה חדשה מבחינת זוהר ג"כ, שהוא מהארת הטיפה כנ"ל; והוא בחסדו בחר בי, ומה אומר בזה אם על הכנתי ידרוש? הן אמת, שרק חסד ה' עשה זאת ולא כהכנתי. אך האמת הוא, כי שנים שקדתי על ענין היחודים ליחד יחודים, כמעט בכל רביע שעה יחוד אחד..."

"אור חדש הופיע על פני תבל"²³⁰ קרא גאון עולם, רבינו הגר"א, על הרמח"ל. בעצם, תורת הרמח"ל היא כולה חידוש גדול בבחינת "תורה חדשה מאתי תצא" (ויק"ר יג,ג), כמו רבי שמעון בר יוחאי בזמנו עם

228. ראה אגרת הגי"ר אברהם שמחה ממסטיסלאו, דעת תבונות ח"א, עמי רלו.

229. אגרות עמי לט.

230. ראה אדיר במרום ח"א עמי 2.

הזוהר. הרבה לומדים בתורת הסוד חושבים שקבלת הרמח"ל היא רק קיצור, סיכום וסידור, דהיינו עריכה חדשה של תורת האר"י או אפילו רק הקדמות בעלמא להכנס בהיכלי האר"י. אם הדבר נכון לגבי כמה חיבורים אין זה נכון לגבי רוב הספרים של הרמח"ל. ואם הלומד ינסה לעביה של קורה וידקדק בכל מלה ומלה יגלה דברים חדשים ונפלאים שלא ראו אור מזמן רבי שמעון בר יוחאי וחבריו. ולא צריך לדבר על הזוהר תנינא (שאין לנו ממנו כעת רק דפים בודדים), התיקונים החדשים, ואדיר במרום שכולם אומרים כבוד, חידושים מעולם העליון, עין לא ראתה.

ומה נאמר על אלו שלא ידעו ולא זכו להכנס להיכל המלך, תורת הרמח"ל, וטוענים שאין לנו ללכת רק אחרי האר"י ולמה לקחת לנו עוד משא. להם נאמר שטעות גדולה בידם ואם יזכו ללימוד זה יתברר להם שכתבי הרמח"ל הם בבחינת מרכבה ועגלה, המרימה את תורת האר"י והמשא הקשה של תורת החן. כידוע, האר"י הקדוש גילה טפח מהזוהר וכסה אלפים, בא הרמח"ל גילה פתחים וכסה ערפלים. וכמו רבי שמעון, לא פחד הרמח"ל לגלות רזין טמירין לבאים אחריו. על הבוצינא קדישא הרשב"י כתוב: "זכאה דרא דרשב"י שארי בגויה זכאה עדביה בין עלאין ותתאין עליה כתיב אשריך ארץ שמלכך בן חורין מהו בן חורין? דזקיף רישא לגלא ולפרשא מלין ולא דחיל כהאי דאיהו בן חורין ויימא מאי דבעיא ולא דחיל. מהו מלכך דא הוא רשב"י מאריה דאורייתא מאריה דחכמתא"²³¹.

זאת ועוד שלא רצה רבי שמעון לעזוב את העולם בלי לגלות סודות הקדושים לפני השכינה ושלא יאמרו: "דהא בגריעותא אסתלקנא מעלמא"²³² - כי חסרון הוא להסתלק מן העולם בלי לגלות רזא דמאריה. וכל יודעי בינה יודעים שהתנא הקדוש הרשב"י גילה באדרא זוטא מה היה חסר באדרא רבא, והמה סוד הפרצופים אריך אנפין זעיר אנפין ונוקביה.

אולם אחרי כמה מילים על הנוקבא (השכינה) - הפרצוף האחרון בעולם האצילות, הפסיק רבי שמעון באופן פתאומי את דבריו.²³³ ואחריו בא האר"י הקדוש ופענח כל הפרצופים באורך וברוחב החל מאדם קדמון (א"ק) עד הנוקבא. הגם שבענין הנוקבא הוקדש "היכל" שלם בעץ חיים (היכל ו') אולם השאירו מקום גדול לרמח"ל להתגדר בו.

רבינו הרמח"ל זכה לבאר לנו בטוב טעם ודעת הסיומא - הסוף עניני המלכות, או במילים אחרות הנהגת העולם הזה ואיך היא פועלת ומגיעה לשלמות האחרונה - גילוי יחודו יתברך. זאת ועוד, גילה לנו רבינו מתחילת גילוי יחודו ית' בזמן המשיח (לקראת סוף אלף השישי) עד סוף אלף

231. זוהר ח"ג דף עט.

232. אדר"ז דף רפז:

233. עיין שם בדף האחרון של האדרא זוטא זף רצו ע"א. וז"ל בתחילת הדרשה על הנוקב': "אתפשט דוכרא בדעת... מאחורוי (של הזכר) אתדבר, ניצוצא דבוצינא דקדרינותא ולהטא, ואפיק גולגלתא חדא סתימא מכל סטרורי... עיין שם על בנין הנוקב' וכו'.

העשירי, אלף אחרי אלף עד הנצח נצחים²³⁴. דברים אלו היו רגילים אצל הרב הקדוש האר"י אבל הוא לא כתב²³⁵. זאת ועוד כותב רבינו לרבו הר"י באסן:

"כי כל מה שמסר האר"י זלה"ה להר"ו אינו אלא הפתח הא' או המפתח ליכנס באוצרות הרשב"י זלה"ה²³⁶. אוצרות הרשב"י הם גדולים ועצומים, ולא היה מי שהיה יכול לעמוד אל ההר הגבוה הזה עד שבא האר"י ומצא הפתח ומסר המפתחות לתלמידיו הקדושים בדרך משל ורמיזה. ואחריו בא האור העליון, אור הגנוז, שמתגלה באחרית הימים, הוא הרמח"ל שגילה לנו אור תעלומת עץ החיים כדי לבוא אל היכל המלך - הוא הרשב"י בלבוש מלכות. יתרה מזאת זכה רבינו הרמח"ל לגלות רזין טמירין שאינם מתגלים בדברי הזוהר הקדוש, וכך הוא מעיד לרבו לגבי האדרא קדישא שהוא כתב²³⁷, וז"ל: "והנה עתה ארשום לו איזה דבר קטון באידרא וממנו יראה כי כל מה שנאמר בה חידוש הוא - מה שאינו מתגלה בדברי הרשב"י ע"ה, הגם כי אפשר שיהיה רמוז בדבריו בהעלם. ז"ל האידרא: "תיקונא קדמא דא תלת אל קיימין תמן..."²³⁸

באותה אידרא שכתב רבינו בתיקון ס"ט, פענח לנו הששה תיקוני נוקבא, דברים שרק נרמזים בדרושי האר"י²³⁹ ועוד שם: על רישא דשכינתא, מוחין דרישא, שערי דרישא, עיינין דרישא, מצחא, חוטמא, פומא דשכינתא, שדיים דילה - דהיינו תיקוני הנוקבא ששמע רמח"ל מפי רב המנונא סבא וכתב לדור אחרון לזמנא דפורקנא.

כמעט בכל דרשותיו נכרת החותמת של המלכות, החל מדרושי הצמצום, רשימו, קו, א"ק עד פרצוף הנוקבא. שמכולם נראה ענינה של המלכות בכל צד, בצורה של הנהגה בעולם הזה, גילו יחודו, שורש כל התחתונים, וכו'. בצמצום מה הוא אומר²⁴⁰: "אך הספירות שלאחר הצמצום, הנה כולם חלקי המלכות" ועוד שם: "כי הגילוי הנשאר אחר הצמצום נקרא הכל כמו מלכות א"ס ב"ה"²⁴¹; "מלכות הוא חוק המצא התחתונים". ובנוקבא מה הוא אומר²⁴²: "ממנה מתפשטים כל העולמות התחתונים, עם כל עניני העבודה הנמצאת בהם, דהיינו המלאכים והנשמות"; "נוקבא

234. עיין אגרות פתחי חכמה ודעת, עמי' שפא; כללים ראשונים דף רנא-רנה; רכב ישראל עמי' 157-164.

235. עיין אגרות עמי' לא.

236. אגרות רמח"ל עמי' רמא.

237. ראה שבעים תיקונים, תיקון ס"ט עמי' קלט.

238. ראה שם עמי' קעב.

239. עיין אגרות עמי' נו: "ענין שש תקוני הנוקבא נרמזו בדברי האר"י זלה"ה בענין ברכת כהנים בסוד שש מעלות לכסא". עיין שער הכוונות, חזרת העמידה דרוש ה' דף מא ע"א; עיין פתחי חכמה ודעת עמי' קנו.

240. קל"ח, פתח כו עמי' ע'.

241. שם עמי' סח.

242. שם פתח קלז עמי' שעג.

היא שורש לכל התחתונים ועל כן אינה שלמה בלא הם. על כן צריך שתהיה נכללת בתחלה מכל התחתונים האלה שיהיו כולם נקשרים בה בכל הדרכים המזומנים ומוכנים לקשריהם האלה"²⁴³.

וענין זה הוא תכלית כל הבריאה, תיקון השכינה על ידי התחתונים הוא המאפשר תיקון העולמות כולם. "כי היא [הנוק'] הושמה מאנא דכולא - זהו הגורם החיבור בין למעלה ובין למטה. למעלה - הרי האורות באים כולם אל מקום אחד. והכוונה בכל ענין להיטיב לתחתונים, ולמלא את שרשם. ונמצא שכל הרצון הוא לזה, אז הכל הולך בהתלהטות אחת לזה. והרי כל מיני מחשבה ועצה - הכל הולך בהתלהטות אהבה אל הסוף הזה"²⁴⁴. הכל בבחינת תחילת המחשבה סוף המעשה"²⁴⁵. המלכות היא הסיבה וגם התכלית לכל הבריאה, וכך הוא כותב בקל"ח:²⁴⁶

"יש בספירות אור ישר ואור חוזר משני מינים. א' - שאחר שירדו המדרגות מכתר עד מלכות, חוזר מלכות ונעשה כתר, וכך בדרך זה עד שכתר נעשה מלכות. וזה מראה שליטת הא"ס ב"ה, שממנו יוצא הכל והוא סוף הכל, והיינו "אני ראשון ואני אחרון", והוא מתגלה כך בראשונה כמו באחרונה".

כדי להבין פתח תמוה זה צריכים אנו למודעי במאמרים אחרים. בסוד היחוד, כותב רבינו:²⁴⁷ "הנה הא"ס כבר היה שלם כמו שהוא עתה וכמו שיהיה לעולם בלא שום שינוי אלא שמתחלה לא היה מתגלה השלמות בפועל, ואח"כ מתגלה בפועל ומפני שרצה לעשות זה הגלוי, נמצאו ג' ענינים: ראש סוף ואמצע, והיינו "ראש" השלמות שהיה מתחילה בכוח. "הסוף" - השלמות שיתגלה אח"כ בפועל (דהיינו המלכות), "והאמצע" - עד שלא נתגלה עדיין. והנה בין בראש בין בסוף אין מציאות רע, כי הכל טוב; אך האמצע יש בו הנראה לפניו שהוא רע, ומה שהוא באמת שהוא טוב²⁴⁸ וזה נקרא: "שם וכינוי"... כי עד שיש האמצע (דהיינו בשית אלפין), שהוא שם וכינוי, חסד ודין, אז נמצא הבחנה בין רישא לסופא, שרישא הוא בכוח ועדיין לא [בפועל], לסופא שהוא בפועל. אך כשהאמצע חוזר להיות טוב, ממילא רישא וסופא נמצאים מחוברים וז"ס "אני ראשון ואני אחרון".

243. שם פתח קלח עמי' שעה.

244. שם פתח נב עמי' קצט.

245. שם פתח מז עמי' קסח.

246. שם פתח טז עמי' מו-מוז.

247. סוד היחוד, גנוי רמח"ל, עמי' רסד.

248. השווה עם פירוש ארימת ידי, אדיר במרום ח"ב עמי' סה-סו: "חיבור רישא וסופא נרמז בסוד ב' יודין דיאהדונהי, וזהו "אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים" - אני ראשון ואני אחרון - בבי' יודין בסוד רישא וסופא, ומבלעדי אין אלהים - בזמן האמצעי שיש שליטת הכינוי שהוא אלהים. אף על פי כן אין כינוי בלא שם. וכל הנראה רע - לפי האמת הוא טוב".
ראה מה שכתבנו בנושא זה ברכב ישראל עמי' 275-281.

גילוי יחודו ית' שהולך להתגלות בסוף בבחינת מלכות אינו אלא השלמות שהיתה בראשונה בכוח, בבחינת כתר. ובלשון רבינו במאמר **רישא וסופא**:²⁴⁹

"ואז חילק גילוי יחודו בין שני ענינים - בין הראש ובין הסוף, פירוש - בין התפשטות היחוד מצד ענינו, ובין גילוי מצד ההעלם אשר מניח באמצע. וזה נקרא סוד רישא וסופא... ומיד נמצאו הספירות הולכות תמיד בס"ז של רישא וסופא, דהיינו שיש המציאות הנמשך מה שכבר כך היה בראשונה, ויש הנמשך ממה שעתידי להתגלות וסודם דו"ן [דוכרא דהיינו הרישא, ונוקבא דהיינו הסופא]. ועל כן זה הענין ברצון המאציל ית"ש היה שרש לכל המציאות הנמצא, והכל מגיע לזו"ן. ולכן מעשי התחתונים תלויים כולם בנוקבא.

והנה הצמצום שנעשה הוא הנותן מקום לכל ההנהגה הנמצאה עתה, והוא עצמו עומד בסוד רישא וסופא. דהיינו כוח הצמצום עומד לשוב בהכרח אל הטובה שיש ברצונו ית"ש כבר"²⁵⁰, רק בב' דרכים יכול להיות: או בהתפשט כוח הראש כבראשונה, ויהיה הטוב מתפשט לפי מציאותו שכבר הוא טוב. או שמצד זה לא יתפשט אלא יצטרך ההיקף של הסופא, לחזור אל התיקון. וסוף דבר נדע שהכל אחד. וס"ז "אני ראשון ואני אחרון", כי הא"ם שווה הוא ודאי בהשוואה גמורה, ואין שינוי כלל מגיע אליו. רק זה צריך שתרע, שכיון שיש זה המציאות של ההעלם באמצע, אפילו הרישא נקרא שהוא בחינת הסופא. אלא שאחר שנעשה ענין ההעלם, נמצאים לו שני דרכים: א' - מתהלך לפי בחי' התפשטות הרישא, והב' - לפי תשלום מעשה הסופא, וזה נקרא רישא לגבי זה הב'. וס"ז: "זכר ונקבה בראם ויקרא שמם אדם" (בראשית ח, ב), כי אדם הוא סוד מלכות. והו' - שכל העולמות נבדאו כמלכות, אלא שאף על פי כן מתחלקים, שזה נקרא זכר וזה נקרא נקבה. ותבין היטב זה הענין, כי השלמות האחרון אינו אלא גילוי יחודו ית"ש בתכלית מוכו, כפי מה שראוי למקבלים ממנו. וכבר שמעת, שאי אפשר להשתנות שום שינוי בסופא ממה שיש כבר בראש, כי על זה נאמר: אני ראשון ואני אחרון וכו'... אלא מה שמתגלה בסוף אחר שחזר הרע לטוב - הוא מה שהיה מתגלה בתחילה בזמן שרע לא היה נמצא".

נחזור כעת על הקטע התמוה של הקל"ח פתח טז שהבאנו למעלה:
"יש בספירות אור ישר ואור חוזר משני מינים. א - אחר שירדו המדרגות מכתר עד מלכות, חוזר מלכות ונעשה כתר, וכן בדרך זה, עד

249. אדיר במרום ח"יב עמי לו.

250. על ההטבה ככתר, ראה סוד היחוד: "שורש כל השורשים הוא הרצון העליון הבלתי בעל תכלית, הכולל בו כל הכוחות לאין תכלית, ואמנם רק כוח אחד הוא שגלה בפועל, כידוע, והוא כוח ההטבה השלימה"; ראה עוד פירוש ארימת ידי, אדיר במרום ח"יב עמי סג, עה: "אור הנאצל הראשון כתר... אינה אלא ענין אחד לבד שהוא ההטבה שלמה בסוד החזרת הרע לטוב".

שכתר נעשה מלכות. וזה מראה שליטת הא"ס ב"ה שממנו יוצא הכל והוא סוף הכל, והיינו אני ראשון ואני אחרון", והוא מתגלה כך בראשונה כמו באחרונה".

אם אדונינו התנא הקדוש רשב"י ואחריו האר"י ז"ל גילו לנו איך יוצא הכל מהא"ס, שהוא ראשון לכל, הרבה לפרש לנו האור הגנוז, הרמח"ל, שלטונו המיוחד והמוחלט של הא"ס שהוא סוף הכל.

וכך הוא אומר בפירוש הפתח:²⁵¹ "וסוף כל ההנהגה מה היא? - החזרת כל השלמות כבראשונה, ונמצא שההנהגה מתחלת מכתר, אחר ההעלם ואינה גומרת עד המלכות. וכשגומרת מה ענינה? שנמצא השלמות שנתעלם מתחלה - מגולה ועומד". ובפתח ל' הוא אומר:²⁵² "אך האמת הוא, שמראש ימות עולם הגלגל סובב רק לנקודה אחת, שהוא השלמות האחרון שימצא אחר כל העינים".

כללא דמלתא - כל מה שעשה הקב"ה מתחילת הבריאה וגם מה שנעשה עתה אינו אלא סיבוב גלגל היחוד שהולך ומתקרב לקצו. והיה ביום ההוא כשינוח הגלגל מתנועתו, בזמן המשיח, תתברר האמת ומשם והלאה הוא זמן העונג²⁵³ - תענוגן של הנשמות. אולם רק "באלף השביעי שם יהיה גילוי הסוף, והוא מנוחה הבאה אחר הטורח אך עוד צריך גילוי יותר חזק, והוא השוואת הראש והסוף שנוזע שהכל אחת. וזה ההפרש שבין אלף השביעי לשמיני, כי בשביעי יגיע הראש אל הסוף ויתחבר בו ובשמיני יעשו כולם בהשוואה אחת כבראשונה. וה"ס היחוד השלם, בסוד ה' אחד ושמו אחד. ומה שיהיה באותו זמן בנבראים אינו מושג"²⁵⁴.

ובכל זאת רבינו הרמח"ל הרחיק לכת לגלות לנו על יחוד זה של רישא וסופא²⁵⁵ בזמן אלף השמיני התשיעי והעשירי, עין לא ראתה. דברים שנעלמו מעיני כל חי לבד מהצדיקים הקדושים המתחברים ומתקנים לשכינה הקדושה שהיא בבחינת "כלת משה"²⁵⁶, אלו הם הזוכים לגילוי אור הגנוז והנעלם.

בספרו הקדוש **שבעים תיקונים**, אחרי הדרשה הנשגבה של האידרא קדישא מפי הנשמות הקדושות, כתב:

"קם סבא דסבין אדם קדמאה פתח ואמר, זכאה חולקד וכו'. עלך (הכוונה על הרמח"ל) כתיב "הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו" (ישעיה ד, ג), דשאר בני עלמא בזמן דנחתין לעלמא, מתפרשאן מאתר עלאה דלהון, כמאן דאזיל לאתר רחיק. אבל אנת אע"ג דאנת בעלמא, לית אנת מתפרש משכינתא כלל. כגונא דמשה רעיא מהימנא, דאיתמר ביה

251. פתח טז עמי מז.

252. שם עמי צד.

253. ראה שם עמי צד-צח.

254. אדיר במרום ח"ב עמי מ, עיין גם כן אגרות פתח"ד עמי שפא.

255. ראה אדיר במרום ח"ב עמי לה-צב; רכב ישראל 195-201.

256. ראה הערה 259.

ואתה פה עמוד עמדי (דברים ה, כח) ותיקונין אלין יזכון ישראל לכמה נהירו עלאה על ידך וכו" ²⁵⁷.

תרגום: קם סבא דסבין, אדם הראשון פתח ואמר, אשרי חלקך וכו'. עליך כתוב, הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו. ששאר בני העולם, בזמן שיורדים לעולם, פורשים ממקום עליון שלהם, כמי שהולך למקום רחוק. אבל אתה אע"ג שאתה בעולם, אין אתה פורש מהשכינה כלל, כמו משה רעיא מהימנא, שנאמר בו, ואתה פה עמוד עמדי. ובאלו התיקונים יזכו ישראל להרבה אור עליון על ידך וכו" ²⁵⁸.

ובהמשך:

"פתח רעיא מהימנא ואמר ר' ר' ודאי כך כתיב: יהי כבוד ה' לעולם ישמת ה' במעשיו (תהלים קד, לא) דהא לית חדותא לקב"ה אלא בזמנא דאית צדיקיא בעלמא דמתקנין לה לשכינתא. דשכינתא אתמר בה: אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן (ישעיה מב, ח). שמי - דא שכינתא מסטרא דלגו, דאת דבקה ביה במלכא ולא אתפרשת. ובה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד, ט). אבל מסטרא דאתפשט לתתא באינון עלמין דליה, איתמר בה וכבודי לאחר לא אתן. דמאן דמכבד לה לשכינתא דא איהו יקרא דקב"ה. ומאן דנהג בה קלנא אחוי קלנא במלכא. ורוא דמלה "ערות אשת אביך לא תגלה" (ויקרא יח, ת) דשכינתא איהי אשת אב בגלותא, דאיתמר בה וראית בשביה אשת יפת תואר (דברים כא, יא). דאע"ג דאיהי בגלותא, אשה דיליה איהי ודאי ואיהי אשת חיל עמרת בעלה (משלי יב, ד). ואתמר ביה כבוד את אביך ואת אמך (שמות כ, יב) ומאן דמכבד לה אתמר ביה כי מכבדי אכבד (שמואל א, ב, ל). דהא הכא מתרבקן אינון דלחחא ודאי, דמהכא נפקין" ²⁵⁸.

נמצאנו למדים שאין שמחה לקב"ה אלא בזמן שיש צדיקים שעושים תיקונים לשכינה ואז היא נקראת אם (כבוד את אביך ואת אמך) לישראל בבחינת שורש לנשמתם, ובגלל זה צריך לכבדה ולתקנה. ועל ידי תיקונים אלו הצדיק ממשיך שפע לכל העולמות ולישראל.

אמנם יש עוד בחינה אחת של השכינה והיא נקראת "כלת משה" וזה לשונו: ²⁵⁹ "אע"פ שאנו אומרים כל הזווגים בזו"ן דאצילות, האמת שיש מיני זווגים אחרים, אלא שהם נכללים בזווגים של זו"ן כי כל עניני

257. שבעים תיקונים, תיקון ס"ט, עמ' קמט.

258. עי' תיקונים, תיקון סט עמ' קמט, ; עיין עוד אדיר במרום ח"י עמ' לו: "וצריך שתדע כי עיקר הפעולה שצריך האדם לעשות הוא לכוין דרכיו והליכתו לתיקון השכינה... וזהו נקרא באמת "מחצדי חקלא".... וראשית הכל ויסוד הכל הוא, שיהיה הלימוד רק לתיקון השכינה להחזירה למלך שלא תמצא במחשבתו שום רושם פניה אחרת אפילו לתקן עצמו"; תקנת הישיבה, אגרות עמ' ח-יא.

259. סוד המרכבה, דמות אדם, גזי רמח"ל עמ' רסג-רסד.

הנוקבין נכללים בנוק' דז"א וכל עניני הזכר בז"א. ועיקר הזווג הוא בסוד דמות אדם הכללי, פירוש: האלקות והנפרדים, שהאלקות כאלו נקרא זכר שכולו משפיע, והנפרדים הם הנוקבא המקבלת. ובסוד זה יש ג' נוקבין, דהיינו שכינה, שהיא מלכות שבמאורות, כנסת ישראל, שהיא כללות הנפרדים שנקשרים בה, ועמה מזדווגים הזכר דהיינו המאורות. ואמנם עוד בחינה שלישית יש ונקרא: **כלת משה, והוא התפשטות השכינה עצמה, והיא עשויה להזדווג בה הנשמות, שהם נעשים זכרים לגבה. ובכנסת ישראל נכללים כל ישראל בדוד ולצורך כלת משה נכללים כל ישראל במשה, והוא מזדווג עמה.** וה"ס הג' נשים שהזכירו בספר התיקונים".

היות שכל ההנהגות תלויות בשכינה²⁶⁰ אז כל מה שמקבלים הוא ממנה ועל ידי עבודת הצדיקים בסוד זווג אז ממשיכים שפע לכל ישראל ולכל העולמות. ולצורך זה הצדיק צריך לכלול כל ישראל שהם בבחינת הזכר ולהזדווג לשכינה הקדושה. רבינו משה חיים לוצאטו זכה להתדבקות זו "כמו משה רעיא מהימנא שאינו פורש כלל מהשכינה". צא ולמד מה אמר אליהו הנביא לרמח"ל בהקדמת זוהר תנינא וז"ל: "זוהר דא יהא כליל משישים רבוא נשמתין דישראל ודאי, כל חד וחד ישכח (ימצא) חולקיה, ואנת תהא כליל לכולהו, והכי יתחדש בכל יומא וכו' וכו', זכאה חולקיהו דישראל בהדך בע"ד [בעלמא דין]".

רבינו, האור הגדול, שכלל בנשמתו ובתורתו כל נשמות ישראל, הרחיק לכת השלים הזוהר הקדוש של רשב"י שהוא בבחינת השירותא - בגלותו לנו סוד הסימא.

אם התנא הקדוש רבי שמעון בר יוחאי גילה וביאר לנו "איך יוצא הכל מהאין סוף ב"ה", בבחינת "אני ראשון", בא האור הגנוז רבי משה חיים לוצאטו וגילה לנו "איך הא"ס הוא סוף הכל", בבחינת "אני אחרון" - ו"כולא מלה חדא".

בסוף כל תפילה, ב"עלינו לשבח" אנו מכריזים על מלכותו ית' וגילוי יחודו שבאחרית הימים ובנידון דידן מפרש רבינו תפילת "על כן נקוה" בדרושי ראש השנה²⁶¹:

"והנה אחר שבארנו השתעבדנו אל מלכותו, יתבך, נתפלל שתתגלה מלכותו בעולם גילוי שלם, והוא מה שהבטיחנו שיהיה, והיינו "על כן נקוה לך ה' אלהינו לראות מהרה בתפארת עוזך". והנה תבער הטומאה מן הבריאה בכל בחינותיה וזהו - "להעביר גלולים מן הארץ", ואז לא יהיה עוד אלילים בעולם והנה זה סדר התקון באמת, כי בתחילה צריך שיוסר

260. פירוש הזוהר ריש משפטים, גנזי רמח"ל עמ' רעז, ועוד שם: "והעיקר שיש הפרש גדול בין עבודת המלאכים לעבודת הצדיקים, והוא סוד בניס ועבדים. כי הצדיקים בעבודתם מתדבקים בשכינה בסוד זווג ונמצא שכל מה שהם עושים, עושים בדרך התדבקות ואהבה, אך מט"ט וכל שאר המלאכים אין להם ההתדבקות וזווג זה כללי"; ראה עוד כללים עמ' שב, כלל תשיעי: "השכינה היא העיקרית בפעולת ההנהגה בתחתונים.

261. מאמר החכמה, הוצ' מישור עמ' מח.

הרע שהוא המעכב את התקון, אח"כ יתוקן העולם תקון אחר תקון, וזהו "לתקן עולם במלכות שדי". והנה יהפוך הקב"ה את כל הנמצאים מרעה לטובה וזהו עקר שבחו, וזהו "להפנות אליך כל רשעי ארץ", וכולם יכירו האמת בבירור מה שעתה נעלם מהם, ואחרי הידיעה הזאת ימשכו אל הקדושה, וזהו - יכירו וידעו כל יושבי תבל... לפניך ה' אלהינו יכרעו ויפולו ולכבוד שמך יקר יתנו". והנה בתחילה יהיה תקון ראשון, שכל הנבראים יתקדשו בקדושתו ית', במה שישתעבדו למלכותו; אחר כן יתעלו עוד עלוי אחר להיות יותר ממה שהיא אפילו מדרגת ישראל עתה, וזהו על ידי קבלת עול מלכותו ית' עליהם, ויהיה הוא ית' שמו, מולך עליהם, וזהו - "ויקבלו כולם את עול מלכותך ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד". אחר כן, שכבר ימצאו קשורים ומתדבקים בו ית', הנה יתעלו בו מעלוי לעלוי עד אין תכלית וזהו - "כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד".

קטע זה ממאמר החכמה מתאר לנו בצורה מדויקת מה היתה ראיית עולמו של האור הגדול רבינו הרמח"ל. תורתו היתה "הסיומא" (כמו על כן נקוה) דהיינו הקווי, היחוד, התכלית, המלכות. מה שעניין את הרמח"ל יותר מהכל הוא גילוי יחודו ית' בעולם. גם בתאורו את הקבלה כהנהגה, הנהגת העולמות והנבראים, הוא לא זו מהמגמה הכללית והעיקרית, דהיינו: יחודו ית'.

ובכן נסיים פרקיננו, בקטע היחיד במינו, מתוך הקדמת זוהר תנינא,²⁶² ונתבונן בדבריהם של קדושי עליון: אליהו נביאה מהימנא, אברהם סבא חסידא ורעיא מהימנא על השירותא והסיומא.

"והא אליהו נביאה מהימנא אתי, פתח ואמר: ר' ר' זכאה חולקך דכלהו רזין עלאין מתגלין לך, ולית דאתגניז מקמך, דכל תרעין סתימין מתפתחין לגבך ודאי. זכאה חולקך דאילתא לא עאלת קמי מלכא מיומא דאתחרכ בי מקדשא כמה דעאלת השתא בניך, בר בזמנא אחרי בימי רשב"י בוצינא קדישא. "המשכילים זיהירו כוהר הרקיע", אלין רשב"י וחברוהי, אבל "המשכילים" תרין: חד רשב"י בוצינא קדישא, וחד אנת חסידא קדישא, לאסגאה שאר חבריא. "זיהירו כוהר הרקיע" בתרין זהרין אלין, כל חד וחד כוהר דיליה, דכלא מלה חדא, דא שירותא ודא סיומא. דרשב"י פתח תרעין בומן דהוו סתימין, דהא עד האי זימנא חכמתא אסתימת מעלמא ולא אתגליאת אלא לחד או לתרין באתכסיא. ורשב"י פתח תרעין, מאי תרעין, דרקיע ודאי, מתמן נפיק זהר דילך דא דאקרי זהר הרקיע, ותמן כלילן רזין עילאין בהאי נהירו עלאה. וכיה עביד זהר דיליה זהר קדמאה, וזהר דא לא אשתלים, אלא נפק מאי דנפק, וכיה אתנהיר עלמא עד השתא דאשלים זהר לאתגלאה, וכיה אתעביד זהר דא תנינא, דביה ישתלם לאתחברא לישראל. ומשעתא דזהר קדמאה אשתלים סלקת שכינתא לאתחברא בבעלה, מתמן ולהלאה סדרין עלאין מסתדרין בתיקונא שלים, כלא בגילויא דהאי זהר דאתגלי,

וכר ישתלמון סררין לאהקנא בתיקונא דאצטריך, יתפרקון ישראל פורקנא שלים. וזהר דא לא יתפסק מעלמא, דהא בכל יומא יתוסף ויתרבי עליה, ומינה יתפרנסון כלהו ישראל, ואפילו כלהו מלאכי עילאי יתפרנסון מיניה עילא ותתא. ובשעתא דתסגי חכמתא בעלמא דכתיב "כי מלאה הארץ דעה" וגו', יהון כלהו ישראל טעמין ביה טעמא, כל חד לפום חילא דיליה וכו' - כגוונא דא, וזהר דא יהא כליל משישים רבוא נשמתין דישראל ודאי, וכל חד וחד ישבח חולקיה ואנת תהא כליל לכלהו, והכי יתחדש בכל יומא וכו' וכו', זכאה חולקיהו דישראל בהרך בע"ד.

והא אברהם סבא חסידא אתי, פתח ואמר: ר' ר' זכאה חולקך, דעלך כתיב: "מקימי מעפר דל" וכו' וכו', ואנת הוא דאקימת לה מעפרא בשעתא דשארית בחבורא דילך, חבורא דא וזהר קדישא תנינא וכו' וכו', וכלא על ירך יתעביד בחילא דהאי וזהר דילך, ומשיח בן יוסף איהו בצדק וכו' וכו'. והמשיכילים יזהירו וכו'. רשב"י בשירותא ואנת בסיומא, דתרוויכו צרייכו לאתקפא וכו' וכו', זכאה חולקיכו בע"ד.

והא רעיא מהימנא אתי, פתח [ואמר]: ר' ר' במלכא משיחא כתיב ונחה עליו וכו' וכו' רשב"י בשירותא ואנת בסיומא תתקפון בוהר דא, לפום חילא דאתוסף לעילא. דהא בקרמיתא וזהר אהעביד לפום גלותא, ולומנא דא לפום פורקנא, וכגוונא דאתקיף וזהר לעילא, הכי יתקפון וזהר דילכו לתתא, בג"כ יזהירו וכו' וכו'.

בפרק הזה הגשתי לפניכם גרגרים קטנים על רשב"י ורמח"ל - השירותא והסיומא, אשר הרעישו עולמות והרגיזו ממלכות. אם על התנא קדישא רשב"י אין היום פה מערער על גדלותו וסמכותו בתורת האמת, לדאבונינו על האור הגנוז הרמח"ל ישנם עוד שמסתפקים ופותחים פיהם בדברי הבל שאין בהם ממש. המה האנשים אשר לא עיינו ואפילו לא קראו מתורת רבינו ולא טעמו טעם המן מעולם, ורק מפי שמועה רחוקה באים טענותיהם אשר כולם הופרכו כקליפת השום²⁶³.

ולי עפרא דארעא, אין לי מה להגיד אלא, שבמקום שהבוצינא קדישא הרשב"י סיים את דבריו באידרא זוטא, דהיינו במלכות - "כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד עולם"; בא האור הגדול, המשך והשלים את דברי קודמו. ואולי זה הפשט בדברי אליהו הנביא: "וזהר דא לא אשתלים... וביה אתעביד (נעשה) וזהר דא תנינא, דביה ישתלם לאתחברא לישראל".

263. והאמת ניתנה להיאמר, הגיע הזמן שראשי הישיבות וראשי הכוללים, וכל מי שיש לו מוח בקדקדו, ימצאו זמן להקדיש ולהפיץ יסודי האמונה - דעת אלוקים - האמיתית והטהורה אשר הנחיל לנו רבינו הרמח"ל בספריו הקדושים והבהירים.

ו- זוהר תנינא

בתחילת דרכו, הבחין רבינו הרמח"ל במעלתו של ספר הזוהר מעל כל הספרים. כבר מגיל הנעורים, והוא בן שבע עשרה שנה, דיבר גדולות על ספר הזוהר הקדוש בספרו לשון למודים, שענינו "חכמת המליצה ותיקון הלשון". המגמה של הספר הוא להציג הדרכה למעונין לכתוב או להביע דעות בלשון הקודש וזה לשון הרב:²⁶⁴

"אם כן איפוא היא תחילת תכמה יסודותיה, וראשית דעת אדניו, מי זה בא ונפשו אִוְתָה לדעת מוסר השכל, הלא ממני יתל למען יצליח, כי לא נתן אלוקים לבני אדם להבין רק מן המאוחר אל הקודם, והאיש החפץ כמוני היום לערוך כמסת ידו מן התבונות והדעות הלא ממנו [הכוונה מלשון לימודים] יתל גם הוא, כי יבוא דברו על היסוד הזה בראשית אמריו, בפרש אותו היטב למען תקום עצתו, להבין כל חפץ דעת הענין אשר עליו לשפוך שיחו".

אולם מי שמסתכל בין השיטים, מוצא שלל רב בהקדמה לחלק השני - של לשון הלמודים, ואלו הם הדברים:²⁶⁵

"ואומר כי גדולה לשוננו מג' דברים תבחין: מקדמותו, מפשוטו, מרותגיותו. ועתה נבארם א' לא'. להראות את יקר תפארת גדולתו. הבחינה הא' אשר נבחין ממנו הוא קדמותו. וזה, כי מצאנו מעת נברא העולם עד דור הפלגה אשר לא נמצא לשון אחר אלא לשון הקודש לברו, וכראייתא בספר הזהר על פ' "ויחי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים" (בראשית יא, א): "ממלאך בלשון הקודש ולא בלישנא אחרא". ואחר נפרצו על פני כל הארץ, ומשם יפרדו הלשונות כולם. ואם תדקדק חמצא, כי כל לשון יקרא ע"ש אומה מן האומות: ל' יוני, ל' פרסי, ל' ארמי, וכן כלם, ולשון הקדש לא הוחם אל כל אומה, אבל זה שמו אשר יקראו לו: לשון הקדש. וזה לדעתי יען היותו קדום לכל אומה. ואולם עוד אשכיך דבר אמת מפאת ההכרח אשר לשון הקודש קדם לעולם. וזה, כי הנה התורה באין ספק קדמה לעולם כמאמרם ז"ל, וכדבריה בדברי החכם "בהכינו

264. לשון למודים [ח"א] סדילקאב 1836, עמ' 24.

265. לשון למודים ח"ב, ירושלים תשי"ה (מקורות), עמ' כח-כט.

שמים שם אני" (משלי ח,כו). והנה היא כולה ל' קדש. כי לשון הקדש קדם לעולם בלו וליושביו.

הבחינה הב' מורה גדולת לשון הקדש הוא רוחניותו ומקורו, כי דבריו מלבד היותם רומזים על הדבר הנרצה בהם, הנה החתיהם יעמדו סודות עליונים לאין קץ, מה שלא נמצא בשאר הלשונות, וכידוע לידועי חן, וזה להיותו מושרש כשרשי הקדושה.

ואולם דע, כי בזה נבחן יקר לשוננו, באשר אין שמותיו ומלותיו מורים עניניהם מצד ההסכמה, כשאר הלשונות, אך יורו על מהות הענינים ועצמותם באמת. וזה, כי כאשר יקבצו דברים שונים לבנין גוף חומרי כן כנגדם יקבצו אורות עליונים לבנין רוחניותו. וזה, כי אין לך דבר מלמטה אשר לא יהיה כנגדו אור למעלה מכוון אל בחינת הדבר ההוא התחתון, ע"ד אמרם ז"ל: "ירושלים של מטה מכוונת כנגד ירושלים של מעלה". ולא שיהיה למעלה עיר תקרא ירושלים, אבל בחינת אור הוא וקדושה מכוונת אל בחי' ירושלים הבנויה פה למטה. ובדרך זה פ' בספר הזוהר טעם לקיחת עץ ארז ואזוב לטהרת המצורע, כי לא דבר הוא ריק, אך הענין כי זה יעיר שורשם למעלה אשר בכחו להבריא רוח הטומאה השורה על המצורע, ואחר יטהר בהמשך לו רוח קדושה מן המקום הראוי.

ונחזור לענינינו, כי האותיות אשר תבאנה לחיבור המלה הנה הנה מורות קבוצת האורות אשר נקבצו באו אל חיבור הגוף המוכר בשם ההוא בגשמיות, כי זה תלוי בזה בשלשלת משתלשלת מן הסבה הא' ב"ה, וכדכתבו בפ' צו במ' הזוהר: "לית לך טב וביש, קודשא ומסאבותא דלית ליה עיקרא ושרשא לעילא ובעובדא דלתתא אתער עובדא דלעילא".

ומבחינת האותיות עצמם יתבאר לנו קדושת מקורו ורוחניותו, כי שאר האותיות של לשונות עמים כלם הנה הן מורות את אשר מורות בהסכמת אנשי אומתן ואין לצורתן טעם ועיקר. אולם אותיות לשוננו כלן נכוחות למבין וישרות. למוצאי דעת בדמותן ובצלמן, כידוע לידועי חן וכ' ס' התמונה יגיד אמת. והראיה לזה מס"ת, שאם אין האותיות בו כצורה לא יכשר. כן נמצא באותיות אשר מהן צריכות תגין ג' ומהם א' ומהם אינן צריכות כלל. עוד מצאנו בתורתנו אותיות גדולות וקטנות. כל זה יורה, אשר אינן מקריות, אבל מן השמים מעל תרדנה ושרשן גבוה מעל גבוה. הלא כה דברי ר"א במ' הזוהר פ' ויקרא: "ר' אלעזר פתח, שאל לך אות מעם ה' אלקיך (ישעיה ז, יא) וכו', אסתכלנא בדרין קדמאין ודרין בתראין דרין קדמאין וכו' וסלקין ונחתין אתון רברבין ואתון דקיקין, אתון רברבין נחית מגו היכלא עילאה טמירא דכלא" וכו'.

עוד אם נרדק נמצא, כי אותיות העמים אינן מורות רק למבטחם, אך בעצמם לא יורו דבר, ואילו אותיותנו כל א' עולה למנין. ד"מ [דרך משל]: א' אחד, ב' שנים וכן כולם, עד כי כל תיבה מלבד הוראתה לעינינה, יש לה מספרה הנמשך מאותיותיה. ואולם אם תחבונן עוד תמצא, כי לא נקרא בשם לשון הקדוש אבל לשון הקדש. וזה, כי עיקר הוראת מלותיו באמת היא הורות אורות הקדושה, ואם מורות על הדברים הגשמיים, אינו אלא להשתלשלם מהם. וזה מבואר באשר זכרנו

למעלה, כי האותיות המתחברות בתכור המלה מורות על אורות הקדושה אשר חוברו יחדיו לחבר הגוף ברוחניותו. נמצא, כי ראשית הוראתן היא למעלה, ותרד למטה להשתלשלות הגשמים מן הרוחנים, וכמו שכתב בס' הפרדס. וזהו מה שמצאנו "יד ה'" "אזני ה'" וכיוצא אורות קדושה אשר להם מכוונים היר והאזן למטה, ובהם ישמש הי"ת להשגיח בתחתונים כל פעולה בפני עצמה. הלא זאת היא חכמת אדה"ר לשום שמות אל כל נמצא, ע"ד אמרם ז"ל: "כשרצה הב"ה לבראות אדם, נמלך במלאכי השרת א"ל: אדם זה מה טיבו? א"ל: "חכמתו מרובה משלכם" וכו'. ואם השמות האלה היו ע"י ההסכמה, כשמות לשונות העמים, מה חכמה היא זאת? אלא, כי ידע אדה"ר שרש הדבר ההוא למעלה ומה הוצרך לבנותו, ושם לו השם הראוי לו, אשר יורה מהותו זה. וזה טעם החכמים ז"ל אשר היו בודקים בשמות²⁶⁶ כי מהם יגלה להם אשר עיניהם פקוחות מהות ועצם הדבר ההוא²⁶⁷.

כללו של דבר, מתוך הקדמה זו לחלק השני של "לשון למודים", מצטיירת לפנינו דמותו של אדם המעוטר לגדולות. ספר הזוהר, ס' התמונה והפרדס היו כבר שגורים בפיו, והוא בן שבע עשרה שנה. גם שמו של האר"י - בעל נעים זמירות ישראל - ושם הרמ"ז - "המאור הגדול, עטרת צבי המשוררים" - מוזכרים בח"ג של הספר.

זאת ועוד, בקטע שלפנינו מובאים בו הרבה סודות בתורה שמובלעים בין הדברים ונצינים: סוד האותיות²⁶⁸, חיבור האותיות וחיבור האורות; ענין התגים, שלש או אחת; סוד התמונות - מראה הנבואה, יד ה', אזני ה'²⁶⁹, מהות השם²⁷⁰ (השמות אשר היה נותן אדם הראשון).

רבינו הרמח"ל לא התחיל לימודו בקבלה בגיל שבע עשרה, תלמידו הר"י גורדון העיד שרבו היה יודע "כל כתבי האר"י בעל פה, כשהיה בן י"ד

266. עיין מסכת יומא פ"ג ע"ב.

267. בהמשך הטקסט, המחבר מפרש הבחינה השלישית דהיינו "פשוטו" - "זוה כי נמצאהו לשון נעים יערב מצד עצמו".

268. עיין קלי"ח פתח יח; עץ חיים שער טז ח"א פ"ז (כד, ב): "והנה האותיות הם כוחות באצילות"; ראה גם פתח ט: "כללות האותיות הם כ"ב מיני סדרים" לתת פעולה לאורות", ושם עמ' נב: "להוציא ההנהגה המזומנת כבר לפועל".

269. ראה קלי"ח פתח יא-יג, עיין שם עמ' לא: "וז"ס ותמונת ה' יביט" (במדבר יב, ח) שהמלכות נקראת תמונת ה' כי היא גורמת הדמיונות שזכרנו בספירות, כי היא השורש לכל התחתונים ולכל מציאותם", ושם יש ענין זה שהחוקים יראו בצירי גופים התחתונים, אך עדיין שם הצורה רוחנית, כי הכל בהדרגה. ושם חקוק הצורה הרוחנית, ומשם באה אחר כך הגשמיות".

270. ראה דרך עץ חיים (הקדמה לקלי"ח פתחי חכמה בדפוס קורץ תקמ"ה): "האלוקים עשה את האדם להשכיל השכלה גדולה יותר ממלאכי השרת על פי מאמר חז"ל: "אמר להם: חכמתו מרובה משלכם" (ב"ר יז ד), וכאשר יחפוץ בתבונה".

שנים". ואם יאמר הקורא שיש כאן גוזמא בעלמא²⁷¹ תבוא אגרת הר"י באסן, שאיננו חשוד על כל הגזמה ותוכיח, וזה לשונו:²⁷²

"עין וביען הן אני כפיהו, כי כהיום אני ילידהו, ברם קושטא קאי, הא לאיי, כי גמול מחלב עתיק משדיים, רבין בין המשפתיים, ובתורה ה' דבק לאהבה, ויקרא שמה חפצי בה ועשה לו קמנות פוים, כחור כארוים... ויהי לי לבן ואנוכי הרגלתיהו, על זרועותי לקחתיהו, וכפי כוחי רוח חכמה מלאתיהו. ויען אהבה עולם אהבתיהו, לא הייתי גדול בביתו ממנו... וכל טובי היה בידו, כי אין נסתר מחמדו, ובהיותו מאיר ובא בבוקר בבוקר קל כאחד הצבאים, עסקן בדרכי אליקים חיים, כי משש את כל כלי, מצא מעט הכתיבות אשר חנן ה' אלי, והוא עבר את מיכל, ויקח גם מע"ץ חיים ויאכל, אז רעיוני פשמו בעמק הסודיים, התעלם באהביהם רוח דורים...".

הוראת לדעת שרמח"ל טעם מעץ החיים של האריז"ל בעת שרבו מהר"י היה בפאדובה. רבי ישעיה באסן ישב על כס הרבנות בפאדובה בשנים תע"ה-תפב²⁷³. בשנת תפ"ב רמח"ל היה אז בן חמש עשרה שנים. ובן טו שנים קבל כבר רוב חכמת רבו בנגלה, ובנסתר הוא למד מפי מלאכי מעלה ואליהו הנביא.

לפי יצירותיו הראשונות - עד חתימת "כתב ההודאה" הראשון בשנת ת"ץ - מתגלית לנו אישיות אחת מהקדמונים, נפש תנא קדוש ידבר. בשנת תפ"ח הוא מחבר זוהר על קוהלת, בטבת תפ"ט הוא מתחיל חיבורו הגדול על התורה: **זוהר תנינא**; בין כך ובין כך, באלול תפ"ט הוא מחבר שבעים תיקונים כדוגמת תיקוני זוהר - על הפסוק האחרון של התורה: "ולכל היד החזקה". באב הת"ץ הוכרח להפסיק יצירותיו בארמית מבחינת הזוהר,

271. ראה אגרות עמי' צ מה שכתב רמח"ל לרבו: "ועל אגרת כמהח"ר יקותיאל אומר לכ"ת: הנה עצם הדברים עשר כתב - הנה הנס כולם אמת ואמונה, ת"ל: ענין המגיד ענין אליהו ז"ל ושאר נשמות הצדיקים וכל החיבורים - אמת. אמנם אם הוא הרחיב המלות הרבה - אינו זה עביה של קורה... כי הוא בשלהבת תשוקה כתב לא לפרסם אלא לאיש אחד יחד נכבד בעיניו, והוא שר וגדול בישראל באמת. והוא כתב לו הדברים בלחשה. וכמעט בכל יאמר. כי אם לפרסם היה שולח מכתב בעיירות - אז היינו צריכים לדון על אות ואות, אך אשר כתב לאיש אחד - **אם הוא הפליא והגזים**, הא לא מידי, הנה הוא כתב שאני מצווה על אליהו ועל מט"ט - **זה שטות גדול**, כי אין אני אפילו יודע מי ומי הבאים עד הגלותם אלי, כי בגזרת מלך הם באים ולא בגזרתי כלל, ואמת הדבר שבהיותו יושב תמיד אצלי הנה ראה דברים הרבה מה שאין אני מדבר כלל, והוא גם לא מלאו לבו לשאול, כי לא כל דבר שאני עושה ישאלוני ואומר, על פי זה כבר אמרתי: **הגדיל לדבר**. אם היה מליץ גדול ובעל לשון צח ומצוחצח אפשר היה אומר דברים יותר על אפניהם, אך מה עתה על הלשון נפשוט?".

272. אגרות עמי' נט, אגרת לרבני וויניציה מיום ו' שבט הת"ץ.

273. בסוף תפ"ב או בתחילת תפ"ג נקרא ע"י חמיי הכהן הגדול הקשיש רבי בנימין הכהן לכהן במקומו בכס הרבנות של ריגיו. עיין מ' וילנסקי, לתולדותיו של מהר"י באסן, תשי"א, 113-114; אגרות עמי' פז.

והתחיל לחבר פירושים על הזוהר²⁷⁴ ועל כתבי האר"י ז"ל בלשון הקודש, ביני וביני הוא מעביר תורתו - תורת ההנהגה והיחוד. בחשון התצ"ה עם חתימת השבועה בפרנקפורט - הוא מתחיל לכתוב בעומק האמונה והמוסר (דרך ה', מסילת ישרים). גם כאן המחבר פרש ההנהגה והיחוד, אולם בצורה אחרת. כמו שהוכחנו בס"ד בספר רכב ישראל²⁷⁵, הגם שסגנון הספרים השתנה לפי המאורעות, קו המדה, היחודיות שבתורתו - דהיינו תורת ההנהגה ומגמתה גילוי יחודו - נשאר קבוע.

נפש רבינו נפש תנא היתה, הוא הלך אחר הקדמונים והשלים תורת הראשונים. דברים שלא התגלו בגילוי אצל רבן של כל המקובלים הרשב"י - מתגלים בתורת הרמח"ל, כי חפץ ה' בידו. כעת אין לנו מהיצירה הראשונה - בבחינת הזוהר קדמאה אלא השבעים תיקונים או תיקונים החדשים. אולם מי בדורינו דור יתום זה - יכול לפענח את השבעים תיקונים של רבינו הגדול? בשעתו הגיע הספר הקדש ליד רבו ולזקן המקובלים, תלמיד הרמ"ז רבי בנימין הכהן, והאחרון ביקש לדעת יותר על רמזים שונים שבספר²⁷⁶, וכך היתה תשובת רבינו אליו²⁷⁷:

"ואני בשמחה כשלל רב ראיתי דברי כ"ח אשר השקיף בעין קדשו לטובה על דבר התיקונים אשר שלחתי, וכי ראה אמיתת הדברים למען דעת כי מה' הוא, חסד-אל כל היום עלינו, אך באמת צר לי, אשר לא אוכל תתי את שאלתו לפרש דברי הוב" - כי אין רשות. ימהול נא, כמשפט לרוחו הטובה. ואם יזכני ה' לבוא להשתחוות לפני הדרת כבודו, כאשר עם לבי היום - עוד אשרתהו ככל אשר אזרשה, דבר לא אכחד."

ובכן פלא הדבר לראות כמה חשק זקן המקובלים להתבונן בסוד הדברים, אולם "אין רשות" לפרסם גם לגדול הדור, וגם לרבו המהר"י באסן הרמח"ל כותב לו בזה"ל²⁷⁸:

"שמחתי מאוד אשר ראו כבוד תורתם את התיקונים וגם ערכו להם, וכי נמרו דבר לאשורו אשר דברי אלוקים חיים הם, ת"ל... הן אמת כי הלשון עמוק וסתום וכולל בדבר אחד ענינים רבים, אמנם הקדמות כלליות מאשר אמר וגילה האר"י

274. פירוש על האידרא רבא, מאמר הרעותין, פירוש על זוהר משפטים ועוד...

275. עיין ההקדמה, שם.

276. ראה אגרות עמי מו, וז"ל: "ששתי כעל כל הון בקראי עם האלוקי חתני [מהר"י באסן] נר"ו שפ"ר התיקונים של האדון נר"ו... ובפרט בכמה מקומות שכתב וכו', אות הוא לרזין נפלאים שלא רצה לגלות בכתב, אך טוב וחסד יעשה עמנו שלא נכחד קימנו... כיון שהרשות נתונה לזכות את הרבים ולפתוח שערי בינה גם ארשינו רעננה, לראות חכמתם, כי סתרים המה לא ניתנו להיגלות; וכל שכן אשר לא את הכל יסבול הכתב."

277. שם עמי נו.

278. שם עמי נב-נג.

זלה"ה - אין יש, כי כל אשר נשאר להגלות אינו אלא פרטיות ענינים אחר הקדמונים, ולזה אין סוף. ומזה המין רבו החידושים מאוד בתיקונים ובכל שאר חיבורי ובפרט בענין אחד מקום גדול הניח לי [האר"י] ת"ל: ענין קשר העולמות, דרך ההנהגה ונילויה מאצילות על [עד] הגשמיים, והם ענינים בולם מתוקים מרבש, ורבו בתיקונים, ויותר בקהלת, ובסוף האגרת אכתוב לו מעט ביאור על איזה דברים מן האדרא [תיקון ס"ט], שבהם יראה שכל דברי האדרא חידושים הם. כי מה שנאמר בדברי הרשב"י זלה"ה, או שנגלה בגילוי שם, - לא נאמר כאן".

מראשית דרכו ועד סוף דרכו, הלך רבינו הרמח"ל בדרך הקדמונים, וכל דבריו חידוש הם, בבחינת אורה חדשה,²⁷⁹ מה שלא מתגלה בדברי הרשב"י. ענינו המיוחד של רמח"ל הוא לא בפרשנות - פירוש הזוהר או פירוש האר"י - עניינו לפום פורקנא - על פי הגאולה. בהמשך המכתב הוא כותב לרבו:

"כי אשר תמה על שלא נצטויתי להשלים חסרונות הזוהר - הנה ראה כ"ת באגרת אשר כתבתי לכמהר"ר חמיו נר"ו, כי לא רוצה התיקון הצריך לעתיד לבוא".

התיקון של הרמח"ל הוא ה"סיומא" - התכלית, הגאולה, תיקונו הסופי של העולם, מסוף אלף השישי והלאה עד העשירי. הרמח"ל נבחר על ידי ההשגחה העליונה לסיים תורת אלקינו, אם כן תורתו אינה לפי ה"בראשית" אלא דוקא לפי "ולכל היד החזקה אשר עשה משה לעיני כל ישראל". בספר הקדוש שבעים תיקונים, בתיקון ס"ט, אחרי הגילויים המדהימים של האדרא קדישא, אנו קוראים בסופה:²⁸⁰

"קם סבא דסבין, אדם קדמאה, פתח ואמר: זכאה חולקך וכו', עלך כתיב הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו (ישעיה ד, ג). דשאר בני עלמא בזמנא דנתתין לעלמא מתפרשאן מאתר עלאה רלהון, כמאן דאויל לאתר רחיק, אבל אנת אע"ג דאנת בעלמא, לית אנת מתפרש משכינתא כלל, כגונא דמשה רעיא מהימנא, דאיחמר ביה ואתה פה עמוד עמדי (דברים ה'/כח). ובתיקונין אלן זיכון ישראל לכמה נהירו עילאה על ידך וכו'".

כך דיבר אדם קדמאה לאיש האלוקים הרמח"ל, דברים כאלה לא נשמעו אלא בזמן התנאים כגון רבי עקיבא, ורשב"י, ולכן רבים מבני עמנו הסתפקו ולא ידעו כי מאת ה' היתה זאת ודברו על הצדיק עתק שלא כדין. אולם גם זו לטובה, מסבות מתהפך, ואין אנו יכולים לעמוד בסוד דברו.

279. ראה אגרת לרב"ך עמ' לח-לט.

280. תיקון ס"ט, עמ' קמט.

תופעת המגיד - גם בזמנם - היה דבר נדיר מאוד. המרח"ו מדבר על תופעה זו כשלב ראשוני בנבואה²⁸¹, על ידי יחודים אפשר להגיע להשגות גדולות, לגילוי מלאכים ונשמות קדושות, אבל אחרי האר"י, כל הדרושים האלו (שער רוח הקודש, שער היחודים וכו') נשארו רק בבחינת לימוד ואין הרבה המשתמשים בהם בבחינת מעשה. רבינו הרמח"ל, אשר הלך בדרכי הקדמונים, זכה למדרגות גבוהות ופעל הרבה בתיקון השכינה הקדושה שלא התפרש ממנה כלל, גם אליהו הנביא פתח ואמר:²⁸² "ר' ר' זכאה חולקך דאנת הוית סמכא לשכינתא בגלותא, והשתא אנת כורסי יקרא לגבה, וכד תיפוק מגלותא את תהא מנהל לה". אליהו הנביא אומר לרמח"ל, אשרי חלקך, אתה היית משען לשכינה בגלות ועכשיו ועכשיו אתה כסא הכבוד עבודה, וכשתצא מהגלות אתה תהיה מנהל לה.

גילוי יחודו יתברך בעולם עובר דרך **תיקון השכינה** על ידי הצדיקים. השכינה - המלכות היא המדרגה התחתונה של כל הספירות. היא בעצם הסיומא, ושם אוחזים כל הקליפות והמרעין בישין, וצריך לסלקם, כמו **בעקב** שצריך לסלק את הנחש הכרוך בעקבו.²⁸³

בתיקונים של רבי משה דוד ואלי,²⁸⁴ השכיל החכם, תלמידו וחברו של הרמח"ל לתאר איך החיצונים שרוצים לאחוז דוקא בעקב-השכינה.²⁸⁵ הצדיקים המתקנים את השכינה נקראים בזוהר הקדוש "מחצדי חקלא" אבל הם מועטים וכדברי האדרא:²⁸⁶ "ומחצדי חקלא זעירין אינון, ואינון בשולי כרמא". ועל זה כותב רבינו:²⁸⁷

281. עיין שער הקדושה ח"ג, שער ז; שער היחודים פ"ג; אחרי תקופת האר"י, רק יחידי סגולה דברו על התגלות של מגיד: באיטליה רבי מנחם עזריה מפאנו (הרמ"ע), ותלמידו רבי אהרן ברכיה ממודינה (עיין שם הגדולים לחיד"א), הרמ"ז לא היה לו מגיד, אבל שפע גדול היה לו. עיין שער רוח הקודש למרח"ו, דרוש א: ענין המלאכים המתגלים אל בני אדם ומודיעים אותם, אלו הם נבראים מעסק האדם בתורה, ובמצוות, והכל הוא כפי בחינת נשמותיהם או כפי מעשיהם ויש מגידים משקרים במקצת דבריהם...; משנת חסידים, דפי אמשטרדם, דף לב, מסכת השגת נשמות, ג - על ידי התורה והמצוות שעושה יכול להשיג רוח הקודש, מקול ודבור של התורה שלומד ומעשים טובים שעושה בורא מלאך. גם בעל "מגלה עמוקות", רבי נתן שפירא מקרקא (נפטר בשנת שצ"ג) היה לו מגיד.

282. שבעים תיקונים, תיקון א' עמ' יט.

283. עיין זוהר א, כד א: "פתח ר"ש ואמר עלאין שמעו... קלי"ח א, ח"א (השמטות) רסו, ע"ב.

284. עיין משנת הזוהר כרך א' קס-קסא כרך ב' רצז - שא - תרט תרי תשבב עמ' 743.

285. שבעים תיקונים לרמ"ו תיקון טו: "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו... הנה כבר ידוע, שהשכינה הקדושה נקראת **הר ה'** וכל מגמתה להתיחד עם בעלה, המלך הקדוש הוי"ה ... ואמנם בעליתה של השכינה כמה הם שרוצים לעלות עמה צדיקים ורשעים, שהרי גם החיצונים מתדבקים בשוליה **וכמה נחשים כרוכים** בעקבה שרוצים לעלות עמה, אבל עליתם של החיצונים אינה של קיימא כי בהיותם למעלה בראש העליות נדחים בפתע פתאום ונפלו אחור ונשברו. וברזא דא שאל השואל: מי יעלה בהר ה'? שמשמע עם השכינה, שנקראת הר ה' ותיכף סמוך לו ומי יקום במקום קדשו? לי שהם רבים ודאי אותם שיכולים לעלות, אבל הם מועטים אותם שיכולים לקום, לעמוד במקום הקדושה העליונה, כי אם הצדיק בלבד".

"וצריך להבין מה ענין מחצדי חקלא, כי הלא בימי רשב"י רבו החכמים, וידענו שכל התנאים ואמוראים כל דבריהם בדרכי הסודות דברו ודאי (זוהר ח"ג רמד:); וצריך שתדע כי עיקר הפעולה שצריך האדם לעשות, הוא לכוון הדביו והליבתו לתיקון השכינה, כמ"ש למעלה בסוד "עה לעשות לה' הפרו תורתך (תהלים קיט, קכו). כי הנה מי שעושה מצוות אפילו שלא על מנת לקבל פרס, אף שהוא עשה רק לתיקון נשמתו, הנה אמרו עליו בתיקונים: כל חסד דאינון עברין לגרמייהו הוא דעברין (תיקון ל), רק צריך האדם לקחת על עצמו תיקון השכינה: זה נקרא באמת מחצדי חקלא".

גם במסילת ישרים הראנו לדעת בפרק על החסידות:²⁸⁶ "אין מנהל לה מכל בנים ילדה ואין מחזיק בידה מכל בנים גדלה" (ישעיה נא, יח), ואומר כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה" (שם מ, י), ופרשו ז"ל [בתיקונים, תיקון ל] שכל חסד שהם עושים, לעצמם הם עושים ולהנאתם, ואינם מתכוונים לכוונה השלמה הזאת" - דהיינו "הגדלת כבודו". ואין כבודו אלא השכינה, שהיא כבוד המלך, "דשכינתא אתמר בה "אני ה' הוא שמי, וכבודי לאחר לא אתן" (ישעיה מב, ח)... דמאן דמכבד לה לשכינתא, דא איהו יקרא דקב"ה"²⁸⁷. תיקון השכינה נרמזת בזוהר כעבודת השדה ורבינו מפרש:

"וסוד זה כי המצוות עושות על דרך הזריעה, שנורעים האורות בנוקבא שהוא השרה. אך כשמגיעים להקצר והיינו לצאת מן הנוקבא להחזונים, הנה שם נאמר: לפתח חמאת רובץ (בראשית ד, ז), והס"א מתחזקה לקחת זה אור [מן הנוקבא - השכינה]. ואם לא יש מי שיודע לקצור השרה כראוי, הנה האור כדי שלא ימסר לס"א, אינו מהפשט בסוד: השיב אחור ימינו מפני אויב (איכה ב, ג). אך מי שמקבל עליו תיקון השכינה, אז הוא מתעלה לקחת האור כמקום שאין הס"א מגעת שם, ומביא אותה למטה. וכיון שנלקח מן האדם הוא שמור, כי כל הסכנה הוא בהתפשטות מן המלכות לאדם".

בהמשך הקטע הנורא הזה, מפרש רבינו איך לעקוף הס"א, ולפעמים איך להלחם כנגדה "בכל מיני זיני קרבא"; בחרבא, ובקשתא, וברומחא,

286. ראה זוהר ח"א רטז, א; ח"ב לז, א; פה, ב; קו, א; ח"ג קכז, ב; ח"ג קכז, ב; קמג, א; קמד, א; ריד, ב; רצז, א.

287. אדיר במרום עמי' לז, עיין גם באגרות עמי' שנט, אחרי השבועה של פרנקפורט, רמח"ל כותב לרבו במילים אלו: "בימים הראשונים היו אומרים: מחצדי חקלא זעירין אינון, עד עכשיו אחשוב שנוכל לומר: מחצדי חקלא אן אינון. מה נעשה נתקיימו דברי אוריהו, נתקיימו דברי זכריהו".

288. שם פרק יט עמי' קלב; "הגדלת כבודו" - עמי' קל.

289. שבעים תיקונים (רמח"ל), תיקון סט, עמי' קמט.

ובאבנין דקירתא", והעיקר להביא את הקצירה - דהיינו האור הגדול לעולם.

תחילת התיקון הזה הוא "שיהיה הלימוד רק לתיקון השכינה, ולא ימצא שום פניה אחרת שתגיע לעצמו... וכאשר תגיע מחשבתו לטהרה זו ולנקיות זה אזי יוכל להתהלך בדרכים האלה"²⁹⁰. רבינו הרמח"ל גילה לנו את ה"דרכים האלה" בעמקות עצומה, איך להמשיך השפע והאור מהגן עדן שהוא יסוד דנוקבא²⁹¹. ומשם לפשט לתחתונים. ובכן מי הוא זה אשר יעלה "בהר ה'", "צריך נקיות גדולה וטהרת המחשבה לעבור השערים ולהכנס בשלום לפרדס ולצאת בשלום. "ושורש הכל", כותב איש האלוקים:²⁹²

"עוז האהבה ותוקף הרביקה. ועל כן אל ישיאך לכך לגשת אל דרכיו, אם אינך מוצא לבך שלם באהבה הזאת בראוי, כי לא תצליח. והדע שמהמתדבקים באהבה הזאת יוכל לקרות אותם כאשר קרא לבן עזאי, שנאמר בו: יקר בעיני ה' המותה לחסידיו - מפני ההדבקה בחסד ונשאר דבוק שם ברוב אהבה".

ובכן עבודת השדה שהיא תיקון השכינה, טעונה נפש גדולה כדוגמת רבי עקיבא והרוגי מלכות - לאלו שנהרגו בגלל המלכות - השכינה הקדושה שענינה כבוד ה' בעולם הזה. "זאת חוקת התורה", התורה, פירש לנו הרמח"ל, כמו הפרה אדומה צריכה להישרף, אולם יש גדר לזה. על ידי שישנם צדיקים שמוסרים נפשם במקומה, ובלשונו הטהור:²⁹³

"יסוד הדבר הוא ממש ענין הפרה האדומה, שהשכינה מוסרת עצמה לשריפת הדין החזק להציל את ישראל, והיא הנתנת לטהרת טמאים, שאין להם טהרה אלא היא... ולכן בזמן שהיה בית המקדש קיים היתה אפר הפרה, וכיון שחרב הבית ואין פרה, הוצרכה התורה עצמה בעה"ר [בעוונותינו הרבים] לימסר כן לשריפה בעבור ישראל... והאמת כי הגדר לזה הוא שיהיו ישראל ממיתים עצמם על ד"ת [דברי תורה], ולכן נאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל".

אי אפשר בספר הקטן הזה להביא, או רק להזכיר, ראשי פרקים שכתב רבינו על השכינה ותיקונה. כמה מאמרים²⁹⁴, כמה עיונים, כמה תפילות²⁹⁵

290. שם עמ' לט, גם בבית מדרשו, בתקנות הישיבה.

291. שם עמ' מב, "והנה שער הגן צריך להמשיך במקום שצריך כדי לעלות משם אל הגן ולהמשיך האור הנ"ל, וסוד זה הוא ביסוד הנוקבא שהיא גן העדנים".

292. שם עמ' נח; ראה שם עמ' עד, על אלישע בן אבויה שנפל בקליפות.

293. אגרות, עמ' רלג.

294. מאמרים שהוקדשו לשכינה: כ"ד קישוטי כלה, מאמר כולך יפה רעיתי (אוצרות רמח"ל); ועוד.

295. ראה מפתחות לספר תפלות לרמח"ל, ירושלים תשנ"ו.

כתב על השכינה, אולם נסתפק אנו ונאמר שגילוי יחודו בעולם תלוי בתיקון השכינה. היות שהשכינה היא שורש לכל הנפרדים (נשמות, מלאכים, גשמיים), אם כן לצורך התיקון הסופי הם צריכים להכלל בה ואח"כ היא מתחברת לשורש, יסוד זה נקרא אצל הרמח"ל חיבור הנפרדים בשורש או יחוד רישא וסופא. ולפני שנתבונן קצת ביחוד הנורא הזה שהוא עיקר הכל, נביא הקדמה מהקל"ח פתחי חכמה על ענין השכינה:²⁹⁶

"השכינה -ממנה מתפשטים כל העולמות ההתחונים, עם כל עניני העבודה הנמצאות בהם, דהיינו המלאכים והנשמות. המלאכים - להוציא מצוות השכינה לפועל, והנשמות - לעבוד את הקב"ה בבחירתם. ועל כן נקרא שאינה שלמה, שתוכל להודווג אלא בהיות נכללים בה כל ענפיה אלה לפי ענינם. ואז מכת שניהם נעשה הזווג מכל העולמות מתוקנים".

כל הענפים דהיינו כל הנפרדים צריכים להיכלל בשורשם שהיא השכינה, אין השכינה שלמה אלא בחזור כל התחתונים אל שרשם. כמו שהשכינה כוללת בה כל המקבלים גם המשפיע (הז"א) צריך שיכלל בו כל העליונים, וכשמתחברים זו"ן "הרי נמצאו כל הנמצאים העליונים והתחתונים מחוברים בחיבור אחד, ונמצא היחוד מתגבר ושולט כראוי". עכשיו כל זווג [של זו"ן] הוא גילוי אחד מן היחוד העליון, אך לא גילוי גמור ושלם אלא כשהיו כל הזווגים הצריכים להעשות בכל שית אלפי שנין - נשלמים, אז יהיה יחוד העליון ב"ה מתגלה על כל הנמצאים בכל חלקיהם כראוי, וזה יהיה התיקון השלם לעולם ועד"²⁹⁷.

במשך שיתא אלפי שנין נעשים זווגי אצילות והם הנקראים, בלשון רבינו, זווגי האמצע, - זה מה שגילה האריז"ל, אמנם אחרי זווגי אצילות בא הזווג הנורא של הרישא והסופא "ואז יהיה יחוד עליון מתגלה" וזה מה שגילה רבינו הרמח"ל. כי רק כשנכללים כל התחתונים בנוקבא-בשכינה²⁹⁸, אז היא מוכנה לזווג השלם, ורק אז מתגלה היחוד העליון. במאמר ארימת ידי מפרש לנו הרמח"ל מהות זווגי האמצע ויחוד רישא וסופא:²⁹⁹

"אמנם כבר פירשתי לך ענין ראש וסוף ואמצע, כי הראש והסוף שניהם שלמים בדרך אחר, רק שהראש-שלמותו נגלה מתחילה, והסוף מתגלה אחר שנעשה

296. פתח קלוז.

297. שם עמי' שעז; ראה שם פתח קלח: "יסוד הזווג הוא - שבהיות הנוק' שהיא השכינה נכללת מכל העולמות התחתונים מתוקנים כראוי... אז תזדמן הנוק' לז"א והוא יתחבר עמה".

298. הדרכים אשר בהם נכללים הענפים, הם ענין ההיכלות אשר פירש רבינו באדיר במרום ח"ב (ארימת ידי) עמי' עא-עב; ובקיצור הכוונות עמי' קסב-קסג; עיין מה שכתבנו על זה ברכב ישראל עמי' 195-200.

299. אדיר במרום ח"ב עמי' סה-סו.

המעשה בפועל להחזיר הרע לטוב. אך ענין החזרת הרע לטוב הוא הנעשה באמצע. והיינו כי בראש ובסוף הכל טוב, זה בסוד (ישעיהו מו, י) מגיד מראשית אחרית, וזה מצד שכבר נעשה כך - שהרע חוזר טוב. אך האמצע הוא עצמו החוזר הרע לטוב, והוא נחלק לשתי בחינות, בסוד שם [י-ה-ו-ה] וכינוי [אל-הים], שסודם יאהלוהים... והנה בהיות האמצע מתחבר הוא בשני עניניו, כמו כן מתחברים למעלה רישא וסופא, כי כשהאמצע יהיה נשלם לגלות יחודו בכל פרטיו, שכל רע יחזור לטוב מפני השם המתחבר בכינוי, ונגלה שהכל אחד, ... כי עתה נמצאים שני ענינים - היתקן האמצע בתחלה בסוד יאהלוהים ותיקונו מגיע אל סוף השלמות של רישא וסופא, כי האמצע מחבר ראש וסוף ודאי. וחיבור רישא וסופא נרמז בסוד ב' יודין דיאהדונהי וזהו (ישעיהו מו, ו) "אני ראשון [י] ואני אחרון [י] ומבלעדי אין אל-הים", אני ראשון ואני אחרון - בב' יודין בסוד רישא וסופא, "ומבלעדי אין אל-הים" - בזמן האמצעי שיש שליטת הכינוי - שהוא אל-הים... ואחר שידעת זה, תבין שכל עניני ההנהגה סוככים על שני השרשים: הראשון - שכל הענינים ההולכים לפי יחוד האמצע. ויש השני ההולך לפי יחוד רישא וסופא, והם נתלים זה בזה כמ"ש, כי יחוד רישא וסופא נולד מיחוד האמצע, וצריך לדעת כל הענינים האלה לפי מקורם כי אין היחוד נשלם אלא בשניהם."

זווגי האמצע הם כל הזווגים הנזכרים בעולם האצילות³⁰⁰, והם הזווגים שהזכיר האריז"ל בכוונת התפילה, אמנם זווגי רישא וסופא, המה היחודים המיוחדים לרמח"ל. כללו של דבר ישנם שני סדרים בעולמות אבי"ע [אצילות בריאה יצירה עשיה], סדר אחד שהתגלה ע"י רבינו האר"י וסדר אחד שהתגלה על ידי רבינו הרמח"ל, ושניהם מקורם בזוהר הקדוש. ואלו דברי הרמח"ל:³⁰¹

"ותבין עתה, ששני סדרים שהם שלושה, נמצאים בעולמות אבי"ע. סדר הראשון הוא בסוד שם הוי"ה ב"ה, דהיינו י באצילות, ה בבריאה, ו ביצירה, ה בעשיה. לפי זה אצילות הוא לבדו, שבו כל הצריך להנהגה, והוא השורש, ובי"ע הם הענפים שלו. וכדרך זה כל התיקונים נתקנים באצילות, וכל הזווגים נעשים בו ובי"ע נעשים כנפיים לנוקבא, כמפורש בכוונות במקומו. ובוה הדרך תלוי כוונת כל התפילה - בסוד בנין זר"ן³⁰² דהיינו בנין הנוק' העולה מן הג' עולמות, בנין ז"א

300. עיין סוד היחוד, גנוי רמח"ל עמי רסד: "כל זווגי האמצע הם כל הזווגים הנזכרים באצילות, אך זווג רישא וסופא, הוא ענין אחר, שהוא זווג האצילות עם הכבוד שבבריאה, כי כלל התיקון הוא שיהיו התחתונים נדבקים בעליונים, עד שיהא נדבק הכל בא"י ב"ה ואז נקרא שהכל אחד".

301. אדיר במרום ח"ב עמי סט-ע.

302. ראה קיצור הכוונות עמי קסב-קסג, בנין זר"ן הוא התיקון העיקרי שנעשה בזמן התפילה, לפי האריז"ל.

בסוד המוחין. והעולמות כולם מקבילים מזווני האצילות, ובהם גם כן יש ה' פרצופים, תולדות ה' פרצופים דאצילות. סדר שני הוא שאצילות נחשב כולו לנשמה, ובי"ע לנוף אליו, מקבילים זה לזה. ועדיין העיקר הוא בנשמה בעצמה. והגוף מתנהג אחר הנשמה. וסדר שלישי:³⁰³ אצילות הוא כולו זכר, והכבוד עם כל ענפיו בולו נוקבא ומזדווגים אצילות כולו בסוד יהוה ב"ה בסוד "שמי", עם הכבוד וענפיו בסוד אדני-י בסוד "זכרי", ותדע ששני הסדרים הראשונים הם נמשכים מצד יאהלוההים בסוד שם וכינוי שבאמצע, וזה הסדר בא לבוש הבינה. אך הסוד של שמי זכרי - בסוד יאהרונה"י זה סדר המחשבה עצמה בסוד חכמה. והנך רואה איך זה עיקר היחוד כי זה יחוד כללי באמת, שאפילו הנפרדים מתיחדים בהדבק כשרשם, שזה מה שמגיע להם להתיחד, משא"כ זווני האצילות לכרו, שאין היחוד אלא בו לברו".

"אמנם כאשר שמעת שזווני האצילות הם בסוד האמצע, חוונ י א ה ר ו נ ה י בסוד רישא וסופא, על כן הנה בתחילה צריך לעשות זווני האמצע, ואח"כ מהם באים אל זיווג רישא וסופא".

גם בסוף קיצור הכוונות מגלה לנו הרמח"ל יחוד זה בכוונה אחת לתפילה, אחרי שסיכם כלל כוונות האר"י לתפילה, וז"ל:³⁰⁴

ועתה אבאר לך כוונה אחת כללית על התפלה, והיא מה שהוזכר כהיכלין דפרשת פקודי בספר הזוהר.³⁰⁵ ומורה בסוד זיווג בי"ע עם האצילות. והענין, כי מה שאנו מכוונים בתפלה לעשות הזיווגים כאצילות - אינו עיקר הכונה, כי שם הכל הוא אלהות ואין שייך בו שום פגם ופירוד. אבל עיקר הכונה לקרב הנפרדים לשורש. כי בנפרדים שם יכול להיות פירוד כיניהם לשורש. והתיקון הוא לקרבם, כי אז מתגלה היחוד. ועל כן הקרבן היה קרב מבהמה, שמורה בריאה, כי זה היה כל תיקון הקרבן - לקרב העולמות התחתונים לשורש.³⁰⁶ וסדר הכוונה בסוד

303. ראה קיצור הכוונות עמ' קסה, על הסדר השלישי, הוא כותב: "והוא היותר שלם ועיקרי".

304. שם עמ' קסב-קסג.

305. עיין זוהר ח"ב דף רכו ע"א, רסח ע"ב.

306. עיין גם כן קיצור הכוונות, דרוש על פסח, עמ' עג: "כוונת אחרת לסדר, והיא לכללות ההנהגה, אבל בתחילה צריך לכוון הנ"ל [כוונת האר"י] להמשכת המוחין, ואח"כ זאת השניה. ד' כוסות הם בסוד ד' אותיות אדני"י שהיא בשכינה, ויכוון לתקן הענפים לכלול אותם בשרשם בכל אלו הד' בחינות, ובכל כוס יכוין אות אחת מהשם הנ"ל. ובי מיני ענפים יש, פנימיים והם הנשמות, וחיצוניים והם המלאכים...". עיין גם כן מחזור רמח"ל, עמ' קעד, סדר העבודה, "דע ענין הקרבנות בכלל הוא תיקון בשורש הנבראים לפי העליות, כי יותר העליות שאנו עושים עתה בתפלות היה נעשה מאליו. והקרבן היה תיקון פרטי, כי יותר פרטי שהוא ההתעוררות יותר חזקה היא ההשפעה הנשפעת בכוחה. והענין כי כל הנבראים עיקרם או נשמות יותר או מלאכים ושניהם נכנסים בקרבן, כי הבחמה ה"ס המלאכים, והאדם הם הנשמות. ולפי המאירות המאירים כך עושים עבודה זו, ואז נמשך כח גדול

ההיכלות, היינו לקרב כל הרוחין והנפשין, שהם נפרדים, עד שיעשו אחד, ויתבררו בנשמה, שהיא אלהות. ואח"כ היא תזווג עם האצילות בכללות כל התחתונים נכללים בה. ודבר זה נתבאר בארוכה בפירוש מאמר "ארימת ידי בצלו"... והנה הזווג הזה הוא כסוד חיבור הוי"ה אדני, כי זיווג האצילות הם כסוד הוי"ה אלהי"ם, והם סוד השם וכינוי [ר"ל יחוד הוי"ה אלהי"ם], ונקראים זיווגי האמצע - מה שעומד בין הרישא והסיפא. וס"ו: "אני ראשון ואני אחרון" וגו' - אני ראשון כסוד הרישא, ואני אחרון כסופא, ששם הכל אחד בשלמות, ואין חילוק שם וכינוי. "ומבלעדי אין אלהים" - זה בומן שליטת האמצע שבו יש ענין שם וכינוי, שגם שם הכל הולך אל היחוד. כי האמצע בהשלימו פעולותיו, היינו שהשם אסף אליו כל מדרגות הכינוי והפכו אליו, אז ממילא נשאר הרישא והסיפא מחוברים, כי חזר הכל כמו שהיה מתחלה - הכל שלימות אחד בלי חילוק מדרגות.

וזיווג אצילות וכי"ע הוא כסוד הוי"ה אדני, כי השם הוי"ה הוא באצילות כסוד זכר, ושם אדני הוא הכבוד היורד בכי"ע, והוא לנשמה להם. ובהתחבר אלו הב' שמות ביחד בזיווג זה, אז נקרא שנתחברו "רישא וסיפא" והיחוד מתגלה. כי זה עיקר הכבוד של המאציל ב"ה - שהתחתונים שבהם היה יכול להיות פגם, שתתגבר בהם הקדושה כל כך עד שיוכלו להתייחד בשורש כסוד זיווג. וה"ם - "יהי כבוד ה' לעולם" וה"ם ג"כ של הפסוק: "וכבודי לאחר לא אתן", כי הלא בהזדווג אצילות עם כי"ע, אז אצילות נחשב לט' ספירות, והוא כסוד א"ח דאח"ד, והכבוד כסוד ד'. ואז נשלם היחוד בשלמות, והם"א אינה יכולה לשלוט על הכבוד של כי"ע כסוד אח"ר ח"ו, אלא הכל ביחוד אחד.

כבודו של המאציל ב"ה שיתחברו אליו כל התחתונים אבל לפני כן צריכה הקדושה להתגבר בהם כל כך עד שיגיעו לדבקות. וזאת היא מהות העבודה של הצדיקים שמסלקים כל המסכים המפרידים בין הנבראים לבין הקב"ה ולפעול אח"כ לדבקותם של התחתונים עם הקב"ה, ובלשון הרמח"ל בדעת תבונות:³⁰⁷

אמנם עוד לצדיקים ענין פרטי בבחינת העבודה המסורה בידם, כמו שביארנו, שהוא לגמור תיקון הבריאה עצמה, כמו שהודעתך... והנה כבר שמעת שכל החסרונות שבבריאה הם תולדות העלם שלמותו ויחודו ית'. כי אמנם יחודו בהיותו שולט - פעולתו היא לתקן הבריאה תיקון שלם, ולהעביר כל מנוע שמכדיל בין הנבראים והבורא ית', כמו שאמרנו בענין הכתוב: "כי אם עוונותיכם היו

לנבראים...". עיין משכני עליון, עמי קעה; ראה ג"כ אגרות עמי סב, אוצרות רמח"ל עמי שכא: "והענין כי התפילה - תיקונה כסוד מלכות, פירוש: שהוא תיקון עולה מלמטה למעלה; עיין ג"כ תקט"ו תפלות, תי' עת.

307. דעת תבונות עמי קעט.

מברילים". והנה בהיות הצדיקים עובדים העבודה הזאת, יתעורר יחוד העליון... שהוא המעביר מה שמפריד בין הנבראים ובין הכורא יתכרך, ומדביק הנבראים אל הכבוד העליון, ויתדבק מציאות התחתונים עם קדושתו ית' בכל הדרכים שסידר³⁰⁸ להיות מאציל מקדושתו עליהם...".

הרמח"ל היה בין אלו הקדמונים, הצדיקים הגדולים, אשר פעלו "לגמור תיקון הבריאה עצמה", לבטל המחיצות והמסכים אשר בין הבורא לנבראיו, והכל כדי להגיע אל הדבקות. בין דבקות של המסילת ישרים או דבקות של דעת תבונות או דבקות של אדיר במרום היא אותה דבקות - שענינה חיבור הנפרדים בשורש הגורם גילוי יחודו ית' בעולם.

כללו של דבר גילוי היחוד העליון נעשה בזמן שיתחברו הרישא והסופא, וסופא זה השכינה - סופה דכל דרגין. לזאת, השכינה צריכה להיות כלולה בכל ענפיה - נשמות ומלאכים, ורק אז נעשה הזווג בין כלל העליונים לכלל התחתונים. חיבור זה של הנפרדים בשורש זהו המצב, איך שכללות הכל היתה לפני הבריאה. מצב זה שנעלם מעיני כל חי, הוא המצב אשר אנו הולכים לקראתו, רק באלף בעשירי, לפי הרמח"ל הכל יחזור לשורש³⁰⁹. אומנם כבר באלף השביעי יתחברו הרישא והסופא אולם רק באלף השמיני יהיו ב"השוואה אחת כבראשונה"³¹⁰. זכה רבינו הרמח"ל, איש האלוקים, להיות "הסיומא", "התיקון הצריך לעתיד לבוא"³¹¹. כל המקובלים אשר לפניו גילו את הפן הראשון של היחוד - הרישא: בראשית הצמצום, א"ק, אבי"ע ופרצופיהם - השתלשלות. בא הרמח"ל וגילה הנהגה, כונניות עד סוף הדורות, עד נצח נצחים - אלף עשירי.

נוכל כעת להבין את הציווי שקבל רמח"ל מלמעלה³¹²: "לחבר ס' הזוהר שקראוהו מן שמיא זוהר תנינא, לתיקון גדול הידוע אצלנו". נראה לענ"ד שהכוונה לתיקון של אחרית הימים, תיקון הבריאה, זיווג רישא וסופא, להדביק הנבראים אל הכבוד העליון.

בזוהר תנינא נכללו בו כל "ששים רבוא נשמתין דישראל"³¹³, וכולם יתפרנסון ממנו עליונים ותחתונים. זוהר הראשון של רשב"י נעשה על פי הגלות, וביה אתנהיר עלמא עד השתא, אבל מתקופת הרמח"ל והלאה, מתגלית "אורה חדשה" בבחינת הסיומא, "זוהר תנינא" "לא יתפסק מעלמא", בגלל שהוא ל"פום פורקנא" - על פי הגאולה שאין לה סוף.

308. עיין קל"ח, פתח קלו, עמי' שעד: "דרכי היותם נכללים [הענפים בשכינה] הם דרכים שונים...".

309. ראה אגרות חו"ד עמי' שכא, ספר הכללים עמי' רנד-רנה; קלח פתח צח עמי' רצה; רכב ישראל 162-163.

310. אדיר במרום ח"ב עמי' מ'.

311. ראה הערה אגרות עמי' נב-נז.

312. ראה אגרת הר"י גורדון.

313. ראה הקדמת זוהר תנינא, אוצרות רמח"ל עמי' רסא.

באמת דברים נשגבים אלו לא היה לנו לכותבם אם לא שכבר התגלו
בספרים אחרים. יש דברים שרמח"ל לא רצה לפרסם, ויתרה מזו ישנם
דברים שהוא כתב לזקן המקובלים רבי בנימין הכהן (רב"ך) שגם לרבו לא
אמר. וכל כך למה, בגלל שהרגיש שהרב"ך הוא היחיד בכל הדור שהוא
שהיה יכול להבין משמעות ופנימיות הדברים בלי לסלף או ח"ו לקלקל.

אם רוצים אנו לחדור בקלסתר פניו של איש האלוקים עלינו להתבונן
בהתכתבות שהיתה בין המקובל הצעיר לבין זקן המקובלים.

ז. בסוד ישרים - הרב"ך והרמח"ל

מי היה הרב"ך? רבי בנימין הכהן היה תלמידו הגדול של הרמ"ז³¹⁴ - רבי משה זכות - רבן של כל המקובלים באיטליא, נולד בשנת ת"א באלכסנדריה ונפטר בשנת ת"ץ בליל שבת בשלח בריגיו. שם גם היה רב ומו"ץ שבע שנים לאחר פטירתו החליפו חתנו מהר"י באסן. הוא חיבר הרבה ספרים, ודרושים: גבול בנימין אלון בכות, פי' על איכה, אבות עולם (על מ' אבות), עת הזמיר (שירים ברוח הסוד בדוך רבו הרמ"ז) ושו"ת על ד' טורים, כמו כן יש לו הגהות על אוצרות חיים למרח"ו, ס' הכוונות, מלבד מה שנתווכח עם רבו (אגרות הרמ"ז)³¹⁵.

לפי כמה עדויות הרב"ך היה מפורסם בחסידות ופרישות. כשעבר הרמ"ז לרבנות במנטובה קרא לשני תלמידיו הגדולים רבי אברהם רוויגו והרב"ך וכך כותב הרמ"ז לרב"ך: "ידעתי כי נשמתך ונשמת כמהר"ר אברהם רוויגו חוברות, ושתיהן יחד דבקו, ויעלה בידינו להתישב יחד, ובמעמד שלשתינו נזכה לבוא בשערי ציון³¹⁶. וכן עשה, ונסע למנטובה, ושם מצא גבר עמיתו החסיד המקובל רבי אברהם רוויגו, וזכו לשקוד על דלתות רבם יום יום. באגרות הרמ"ז (סימ' יח-לו), כותב לרב"ך בהערכה גדולה: בסי' יח: "יניק וחכים כאיש שיבה, כרבי אלעזר בן עזריא, החסיד רבי בנימין". ובסי' כ: "הבן יקיר לי כאב את בן ירצה". ובסי' כז: "ליום חתונתו בשנת תכון תב"ל, כותב לו סוד קידושין וכוונות חופה וזווג".

אומנם בתחילה לא היתה דעתו נוחה מהרב"ך, שכן הוא כותב לרבי אברהם רוויגו:³¹⁷ "ראיתי ס' הכוונות שסידר הוותיק והחסיד רבי בנימין הכהן נר"ו, צר לי מאוד, דארביה אריכשי טובא, ורדה דבשו מהרבה גויות גורי האר"י ז"ל, - שרוב כוונות ברכות שחרית ליקטם מס' מצת שמורים והם מסברת ר' נתן שפירא ע"ה, ומדעת נפשו, וכן לא יעשה".

314. הרמ"ז נולד באמשטרדם בשנת שפ"ה ונפטר בתנ"ח תלמיד בעל גבעת שאול ואח"כ תלמיד המקובל רבי בנימין הלוי שבא מצפת ראה שם הגדולים רמ"ז: "שמעתי שהיה לו מגיד" חברו וידידו של הרמ"ז היה רבי נתן שפירא - מקובל גדול מירושלים, בעל מצת שמורים, יין המשומר ועוד.

315. ע"פ תולדות גדולי איטליה טריסטא 1853, עמ' 55; חיד"א שם הגדולים, ראה גם ספר מעגל טוב השלם.

316. אגרות הרמ"ז סימן לא.

317. שם סימן ו', ראה ג"כ סי' ת.

ועל פי דרכנו למדנו, שהרב"ך חיבר ס' כוונות משלו, ושילב בו כוונות האר"י וגוריו. מעניין הוא, שהאגרת הראשונה שיש לנו מרמח"ל לרב"ך מיום כג חשון התפ"ז כולה שאלות על כוונות התפילה, וכה דברי המקובל הצעיר:³¹⁸

"איש אלוקים קדוש יאמר לו, ברוך ה' חילו... יחנני נא ויגלה את עיני במה שמצאנו בכתבי האר"י זלה"ה, כי פעם יאמר שחג"ח דו"א נתעלו ונעשו חב"ד, ונה"י באים לו בסוד תוספת, ולכן נקראים לבר מגופא.³¹⁹ ופעם יאמר שהמוחין באים לו בסוד תוספת, וכיניקה הוא בן שש קצוות.³²⁰ ופעם יאמר שב' פרקים נתעלו לחב"ד, ונה"י אימא משלימים לו כליו.³²¹

זאת ועוד אחרת: האם נוכל לכוון בכל ברכת אבות היינו של יוצר ושל המוספין ושל המנחה דשבת וי"ט כשל יוצר רחול, רק בשנכוין המוחין והאורות הנוספין בקונה הכל, שהוא תכלית כניסת המוחין בו, וכן בשם של זקיפה הב' שחזרים בו אחר הנסירה? על כל אלה אחלה פניו, יורני צדק ויגיה חשכי, כי הלא אחד הוא מאסף מפלאות החכמה בדודו".

מאגרת זו אנו לומדים לפחות שני דברים. א - בקיאות הרמח"ל בכתבי האר"י וגם בכוונות, ב- הערכתו של רמח"ל לזקן המקובלים שהוא גדול הדור בחכמה זו. לגבי תוכן הדברים, אין כאן ענינו לפרש בחכמה העמוקה הזו אלא לומר שישנן כאן שתי שאלות, הראשונה איך ליישב ג' שמועות בכתבי האר"י בענין המוחין (חב"ד) של ז"א?³²² ושאלה השניה, איך לכוון בתפילות העמידה השונות בהמשכת המוחין?³²³

בי' כסלו התפ"ז, הרב"ך שלח לרמח"ל תשובה ארוכה על שאלותיו, וכולם סומכים על יתדי הרמ"ז, רבו המובהק:³²⁴

ועל אשר שאלני מענין ז"א שבאים לו המוחין בסוד תוספת וגם הנה"י והגרלות בהן, כבר עמדתי על זה ושאלתי למורי הרמ"ז על שינוי הלשונות בדברי הרח"ו... עור כתוב אצלי בספר אוצרות חיים [ר"ל הגהות על האוצרות חיים]... ועל כוונת ברכת אבות של המוספין וכו', גם על זה פקחתי עיני בהיותי משתעשע בגן עדנו

318. אגרות עמי' ה.

319. עיין עץ חיים, שער כ"ח, פ"ד, ח"ב עמ' 38.

320. שם שער מ' פ"ט, ח"ב עמ' 166.

321. שם שער כג, פ"ז, ח"ב עמ' 216.

322. דרך אגב גם הרמח"ל ידו לא קצרה ויש לו תירוץ איך ליישב ביחד את הגי' שמועות, ראה קל"ח, פתח קכא. עיין גם פח"ד פרק סי' סה-סז.

323. ראה קיצור הכוונות של הרמח"ל עמ' 11, מה שנקט כאן הרמח"ל בדרך שאלה, נעשה שם יסוד מוצק בביאור הכוונות של ק"ש ועמידה דשבת ויו"ט.

324. אגרות עמ' ו; אוצרות רמח"ל עמ' שה-שו.

של מורי הרמ"ז צוק"ל, ו"ל הכתוב אצלי בס' הכוונות שלי בענין כללות לצורך התפילות...".

מעניננו כאן להדגיש רק על הקשר שנוצר בין המקובל הגדול - תלמיד הרמ"ז, לבין הצעיר העומד לגדולות רבות. אם לפני סיון תפ"ז [עת התגלות המגיד לרמח"ל], היה הרמח"ל שואל והרב"ך המשיב, אחרי תאריך זה, התהפכו הדברים, הרב"ך הוא היה השואל והרמח"ל המשיב, וזה רק מנפלאות היוצר.

בסוף שנת תפ"ט, רמח"ל פגש את הרב"ך פנים אל פנים בביקורו בריגיו אצל רבו המהר"י באסן. שם, גילה את סוד המגיד לרבו בלבד, "ורק בלחיש"ה"³²⁵. אולם אחרי פרסום ענין המגיד באגרת רבי יקותיאל התנצל על העלמתו מהרב"ך שראה בו צדיק הדור, כפי שכתב לרבו בקשר לקטרוג הגדול:³²⁶ "ואני באמת כי לולי כבוד הזקן הקדוש כמוהר"ר חמיו נר"ו, אשר ידעתי כי חביב הוא לפני קוננו עד להרבה ובעדו הסתרת עיני עד היום הזה, כי אין יאה לי להיות חולק כבוד לרב".

אמנם אחרי שנודע הדבר מאת ה', הרמח"ל מצא לנכון לתת תיאור עמוק של התגלות המגיד, ליחיד אחד והוא הרב"ך. תיאור זה שהיה אמור להשאר בסוד בין זקן המקובלים לבין הרמח"ל, גם הוא התגלה בחסדי ה' עלינו, להראות אמיתת הדברים עד היכן הם מגיעים.

והמה הדברים הכנים אשר שם משה - איש האלוקים לעיני תלמידו הגדול של הרמ"ז:³²⁷

כאשר פתוח לרוחה היה פתח ההשפעה כהיות בה"מ [בית המקדש] קיים כן נסתם בזמן חרבנו ולקחה הם"א כח ככח אשר לקחה על פי חמאי אבותינו אשר חטאו. ומאותה השנה גלגולי דברים נתגלגלו למעלה לפי המדרגות הצריכות להתקן, וכל יום מאור חדש הוא; ולפי טבע המאור ההוא ולפי הפגם הנפגם בו ולפי התיקון הפרטי הצריך לו, כך נמשכו דברים למטה בעה"ז. וכמה תיקונים נתקנו לישראל בזמן גלותם: הלא המה תיקון המשנה, תיקון הגמרא, תיקון המדרשים, שכולם הם תיקונים פרטים, כלם צריכים איש בזמנו דוקא, והם נעשים בזמן שבו הגיעה להאיר מדרגה אחת שבה תלוי התיקון ההוא ליתקן. אך תיקון הזוהר הוא העולה על כלם, והנה סודו הוא הפנימיות עצמו, כי כל הפשט בחיצוניותו הוא וכאשר כל ההנהגה עיקרו בפנימיות - ע"כ עיקר התיקונים הוא הזוהר. ויותר כפרט אבאר הדבר, כי הזוהר הוא דוקא בחי' הטפה היוצאת מן היסוד, וע"כ נקרא זוהר הרקיע: וכבר נודע שכל ההנהגה ע"י הזווג היא וכולה נכללת בהשפעה הטפה. והנה כשיהיה זכות, שהטפה הזאת תגיע בחינהה ער למטה בעולם השפל - הנה

325. שם עמ' כו.

326. שם עמ' כו; ראה ג"כ התנצלותו לרב"ך באגרות עמ' לו: "כי רק מבלי חפצי לגלות הדבר הזה מנעתי אחר, ועתה כאשר נתפרסם הדבר כאשר דבר ה'...".

327. אגרות עמ' לז-לט, מיום ג' חנוכה התי"ץ.

כל הדברים יהיו מתקנים ע"י תיקון גדול כי בה נעשה הכל לכל הצדדין. והנה, זכה רשב"י להיות הכלי האמצעי להמשיך תיקון זה ועשה הזוהר, אבל האמת שלא יצא אלא חלק א' אור מאותה הבחינה, וזה לצורך זה שיקיים ישראל וכל העולם בזמן הגלות. אך התיקון האמתי הוא, שיהיה הענין זה קיים תמיד, שלא יפסק. כי כן ההשפעה תצא חדשה בסוד "חדשים לבקרים", כי זה סוד המן הבא בזכות משה שהוא כללות כל הס"ד [הששים רבוא] וממשיך השפעת הזיווג בכת כלם כאחד. והנה אחרי הרשב"י ע"ה חזרה הס"א וסיתמה, כי לא היה תיקון אלא לשעה. וסוד הענין: כי התיקונים הנעשים לפי ההכנה שנשלמה במקבלים, זה יעמוד כי ימשך מכח היות הדברים בהקבלתם כראוי. אבל יש פעמים שלפי המדרגה המתעוררת תהגבר הארה העליונה ומבלי הכנת התחוננים תהגבר ותעבור ותעשה הרבר ההוא ואז לא תעמוד הרבה כי תסתלק אח"כ, אלא שתיקונה ישמר לימים ארוכים להגלות; והאות ע"ז: גדלות יציאת מצרים. וע"כ אתר רשב"י נסהמו הדברים: ואח"כ בהגיע מדרגת הארות להאיר נראו התיקונים אחרים עד שבא האר"י זלה"ה ואז האירה הארה מבחי' הראשונה שהאירה בזמן הרשב"י ע"ה, ואז ניתן לו לפרש דוקא ענין הזוהר של רשב"י ע"ה, והוא שלימות הארה הא'. והנה יראה כ"ה שלא דמתה הכנה שהוצרכה לרשב"י להכנת האר"י; כי לזה הוצרך מערה וע"י בריחה ובקנותו, ולזה הוצרך פרישות ומבחירתו בילדותו. וכמה אחרים, שעשו פרישות וסינופים ותסידות יותר שנים ממה שעשה האר"י זלה"ה - ואעפ"כ לא היו כמוהו, ולא קרוב אליו. אך האמת, כי כמו שיש הרבה קצים לגאולה, כי בהרבה מדרגות יכולים להגאל, כמ"ש האר"י עצמו בענין "וירא ה' כי סר לראות" ולפי המדרגה המאירה כך היא ההכנה הצריכה לה. והנה מזמן האר"י והלאה עמדו גדולים בישראל, וכלם מבחי' ההארה ההיא שנסתלקה באותו הזמן; והלכו הדברים מדור לדור.

כעדות רמח"ל לרבו, הדברים האלה שהוא גילה לרב"ך לא גילה אותם לאף אחד³²⁸, וכאן מתגלים מכלי ראשון "עומק הדברים". שלושה קטעים ישנם באגרת הזאת. א- השתלשלות החכמה מחרבן בית המקדש; ב - מקומו ומדרגתו של הרב"ך בקבלה; ג - התגלות המגיד ומקומו של רמח"ל.

בקטע הראשון אשר לפנינו, הרמח"ל מתאר לנו שתיקון הזוהר הוא עולה על כל התיקונים, וסודו הוא הפנימיות. ושמים שנחרב בית המקדש נסתמו המעינות ואז במחשכים הושבני (איכה ג, ו). עד שבא רבי שמעון בר יוחאי והתחילה להתפשט "הטיפה היוצאת מן היסוד", שעל פי רמח"ל, במקום אחר³²⁹, זה גילוי אורות המ"ה, אורות המצח המתקנים הכלים. שהגלות היא בחינת כלים לבד היות שהפנימיות הסתלקה, ואז נאמר

328. ראה שם עמ' מ, וז"ל: "והנני שולח את האגרת הזאת אשר פה פתוחה לכמוהר"ר חמיו נר"ו, ובה יראה את אשר עומק הדברים גיליתי, מה שלא גיליתי באמת אל חברי הי"י עד היום הזה".

329. אדיר במרום עמ' יד.

והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום (בראשית א, ב). רבי שמעון, כמו שראינו, הוא הממשיך האור זה אל הכלים של הנוקבא³³⁰. כשבית המקדש היה קיים הנוקבא - השכינה היתה מתוקנת והשפע היה יורד לרווחה, אולם אחרי החורבן היה צריך לבנות מחדש את הנוקבא, "ואז נעשית הנוקבא תיבת נח". כלל הענין כותב רבינו "התיבה היא מציאות של הנוקבא שיוכל לימצא בה אפילו בזמן הגלות שהנסתר בה יקרא חוץ מן הגלות"³³¹. אמנם רשב"י המשיך ע"י הזוהר שלו רק "חלק אחד מאותה הבחינה וזה לצורך זה שיקיים ישראל, וכל העולם בזמן הגלות", תיקון הזוהר הראשון הוא קיים עד סוף הגלות, "בהאי ספרא יפקון ישראל מן גלותא" כלומר שעל ידי הזוהר נצא מן הגלות. "אך התיקון האמיתי שיהיה הענין זה קיים תמיד שלא יפסק". ראינו כבר שאלוהי הנביא אמר לרמח"ל על הזוהר הראשון:³³² "זוהר דא לא אשתלים, אלא נפק מאי דנפק, וביה אתנהיר עלמא עד השתא דאשתלים זוהר לאתגלאה, וביה אתעביד זוהר דא תנינא".

אחרי שנפטר רשב"י נסתמו המעינות, היות "שהתיקון היה לפי שעה", עד שבא האר"י הקדוש והשלים ה"הארה הראשונה". כל גדולי ישראל, ואחרון אחרון - חביב - הוא הרב"ך, עמדו להשלים ההארה הראשונה שהמשיך הראשון - הרשב"י.

"והנה עתה אני להדרת כ"ת אמרים אמת כאשר הודיע ה' אלי על דברת כ"ת, כי ראש שבטי ישראל הוא וכבר זיכהו ה' להיות שמו הטוב הולך עד אפסי ארץ; אך תלמידים מובהקים לא זכינו שיעמדו לפניו, ומאת ה' כל דבר - אם קטן ואם גדול הוא. אך אמרים מקצת שבחו של אדם בפניו: ע"כ לא אומר אלא ראשי פרקים, מה שאי אפשר זולתם להראות לכ"ת אמתו של דבר: כי עד כ"ת הגיעה ההארה מהארת האר"י זלה"ה, ובהיות כ"ת משרש קין משרש יחזקאל הנביא, ובו נשלם תיקון ההארה הא' - על כן הנה בעונותינו חמאינו הוא נשא ומכאובינו הוא סבלם. וגם העברת הערלה נמסרה לו, כי "האי מאן דבמאדים" וכו' והוא משרש גבורה כאשר זכרתי. אמנם בהיות כבר שלם התיקון הא' - ע"כ לא היה צורך לתלמידים אחרים, כי אין צורך לאותה ההארה להתפשט עוד".

הרב"ך בעצמו ביקש באגרת³³³ לרמח"ל לדעת על שורש נשמתו ועל פשרי יסוריו במחלתו הקשה. בקטע שלפנינו הוא קבל תשובתו, ויתרה מזו, הרמח"ל נתן לזקן המקובלים טעם למה לא העמיד תלמידים מובהקים בקבלה³³⁴ - "אין צורך לאותה ההארה [של הזוהר הראשון]

330. שם עמ' טו.

331. שם עמ' יז.

332. אוצרות רמח"ל עמ' רסא.

333. אגרות עמ' מה.

334. מתלמידיו הגדולים בקבלה היו הר"י באסן והמקובל רבי יוסף אירגס, בעל שומר אמונים הקדמון.

להתפשט עוד". הרב"ך הוא מבטא את סוף ההארה הראשונה, מכאן, והלאה, הזוהר הוא "לפום פורקנא". דברים אלו לא יכלו להיאמר אלא לבני עליה, לאנשים קדושים המבינים לפי פנימיות הדברים. ולכן גם לתלמידיו הגדולים לא פירש להם רמח"ל ענינו, אולי יחטיאו למטרה ויבלבלו סוד הדברים. הרב"ך היה אדם גדול ומנוסה בכל עניני התיקון והגאולה, ולכן הוא היה האדם היותר ראוי לגלות לו סוד ישרים. החידוש הגדול של המכתב הנ"ל הוא מה שבהמשכו:

"ועתה ברצות ה' להשיב לעמו, רצה לגלות עוד אורה חדשה מבחי' הזוהר ג"כ, שהוא מהארת הטפה כנ"ל; והוא בתסדו בחר בי. ומה אומר בזה אם על הכנתי ירדו? הן אמת, שרק חסד עשה זאת ולא כהכנתי. אך האמת הוא, כי שנים שקרתי על ענין היחודים ליחד יחודים, במעט ככל רביע שעה יחוד א', כאשר אני מתמיד גם עתה ת"ל. וגם ראיתי לעמוד בטהרה, אך תעניות לא עשיתי הרבה; כי אם זאת היתה לי התמדת היחודים, ושרש הכל הארת המדרגה אשר שלטה בזמן ההוא - ולקח הכ"ה אותי לכלי כאשר חפץ.

אך הצעת המעשה בקיצור: ביום ר"ח סיון התפ"ז, בהיותי מיחד יחוד א', נרדמתי ובהקיצתי שמעתי קול אומר: "לגלאה נחיתנא רזין טמירין דמלכא קדישא". ומעט עמדתי מרעיד, ואחר נתחזקתי; והקול לא פסק, ואמר סוד מה שאמר. ביום הב' בשעה ההיא השתדלתי להיות לבדי בחדר, וחזר הקול ואמר סוד אחר; עד שאח"כ ביום אחד גילה לי, שהוא מגיד שלוח מן השמים ומסר לי יחודים פרטים לכיון ככל יום ואז יבוא. ואני לא רואה אותו, אלא שומע קולו מרכז מתוך פי. ואח"כ נתן לי רשות לשאל ג"כ. ואח"כ כמשלש חדשים נתן לי תיקונים פרטים לעשות בכל יום, כדי שאזכה לגילוי אליהו ז"ל. ואז צוה לי לחבר ספר על קהלת, שהוא היה מפרש הסוד של הפסוקים כ"א. ואח"כ בא אליהו ואמר סודות מה שאמר; והוא אמר, שעתה יבא מט' שרא רבא. ובכואו ידעתי שהוא הוא, מפני דברי אליהו שאמר לי; ומאו והלאה הכרתים, כל אחד בפני עצמו. וגם יש נשמות מתגלות, שאיני יודע שמם; ובכתבי החידושים אשר אומרים, אכתוב היום האחד אתי. וכל הדברים האלה בנפלי על פני אני עושה, ורואה את הנשמות הקדושות כמתוך חלום ממש בצורת אדם.

ובאמת ובאמונה אני אומר, שעדיין לא הגעתי עד מתצית השגת האר"י זלה"ה; רק שהוא לא הורשה לכתוב ואני צויתי לכתוב. ואני גלה לי, ת"ל, המניד מפנימיות החכמה דברים נפלאים אשר לא נודעו מהרבה; כי דברי האר"י סתומים מאוד...".

"אור חדש הופיע על פני תבל" - קרא הגאון מוילנא על הרמח"ל³³⁵
 ספק אם הגר"א ראה מכתב זה, אמנם הגדולים האלה, אדירי ארץ, היו מבחינים מיד את האמת. אכן בתורת הרמח"ל מתגלית אורה חדשה,

335. עיין הרב ח"יי לפיקין בהערותיו למסילת ישרים עמ' קסז, הערה 186.

דברים שלא הושגו עד כאן. "והיה לעת ערב יהיה אור - זה אור שלך" הרמח"ל.³³⁶

בעת האגרת הזאת הרמח"ל, היה רק בן עשרים ושלוש שנים, גילוי המגיד היה בר"ח סיון התפ"ז - שאז היה בן עשרים. צא וחשוב בן כמה היה רבינו כשהתחיל ליחד יחודים לפי עדותו, שנים שקד על ענין היחודים, והמה היחודים שאפשרו לו את ההתגלות. הגאון רבי דוד פנצי, שהיה עתיד להיות חמיו של הרמח"ל, רבה של מנטובה, מתלמידי הרמ"ז, העיד לרבי שמעון מורפורגו באגרת אחת:³³⁷ "שמעתי מאחורי הפרגוד, מנאמן רוח מכסה דבר שתלאה במגוד, ובגוד לא יבגוד, כי [רמח"ל] עשו עשה לו כנפים על ידי אחד מן היחודים, קול לו קול אליו אחד מהמגידיים, והיחודים הם כמוסים אצלנו טמונים באהלנו".

הגם שרמח"ל בעצמו מעיד ש"שורש הכל - הארת המדרגה אשר שלטה בזמן ההוא", כמו בימי רשב"י, שקב"ה לקחו לכלי, גם הרמח"ל לקחו האל יתברך "לכלי אשר חפץ". אולם בכל זאת הכלי היה צריך להיות מוכשר, והכשרתו על ידי טהרה "והתמדת היחודים". טיבם של יחודים אלה לא נתפרש, רבי דוד פנצי מעיד שהם "טמונים באהלנו", כלום האם יצאו מחוץ לתחום הנאמנים של החבורה? או אולי היחודים של הרמח"ל היו אותם היחודים שעסק בהם האר"י ותלמידיו? בספר שער רוח הקודש באים עשרים ושבעה תיקונים ועוד עשרים ושבעה יחודים, וביניהם יחוד לזכך את הנפש,³³⁸ "ואם זכה להתעוררות מצד נשמתו המדברת עמו ואין בו כח להוציא הדיבור בשפתיו, להתיר הפה"³³⁹ ועוד. בהקדמה ליחודים לשם השגה, כתב המרמח"ו על התלבשות נשמות הצדיקים בנפש המייחד:³⁴⁰ "הנה האיש המייחד יחוד עליון יתדבקו הנשמות של הצדיקים... הן לסבת היותם משורש נשמתו או גם משורש איש אחר, או שבאים בו בסוד העיבור לסייעו מחמת שעשה איזו מצווה מתייחסת אליהם...". "כמו משה רבינו ע"ה ורב המנונא סבר ורב יבא סבא ע"ה וכיוצא, שהיו מייחדים יחודים עליונים". אין ספק שספר זה, וגם ס' שער היחודים³⁴¹, וכן ח"ד של

336. שבעים תיקונים, תיקון לט, סוף.

337. אגרות עמי קלא, ובהמשך המכתב: "וכבר שמעתי מפה מפיך מרגליות, בוצינא דנהורא, המקובל האלוקי משה זכות זצוק"ל, ארי שבחבורה, שרבים עשו [היחודים] ולא עלתה בידם, כי לא היו מתי סודם, וכבן זומא שהציץ ונפגע נטמאו במגע".

338. שער רוח הקודש, אחר ענין הנבואה ורוח הקודש, וחכמת הכרת הפרצוף, כוונות התענית, תיקון למשתמש בקבלה מעשית, תיקון הגאווה, תיקון הכעס, ואח"כ ע"ז יחודים, להחזיר את הרשע בתשובה, להסיר השכחה, לחזק הזכרון, להוציא רוח רעה, לזכך הנפש, ועוד יחודים רבים, בליל שבת, ובחודש אלול ועוד.

339. שם, עמי מה.

340. שם דף עד (הוצ' אשלג).

341. ס' שער היחודים, למברג 1855, עם ספר צדיק יסוד עולם על רות ופירוש על זמירות האר"י ז"ל לר"י סרוק, ושם בפרק ב': "כל מה שיוצא מפי האדם אי אפשר שיהיה לבטלה, כי בהיות האדם צדיק וחסיד ועוסק בתורה ומתפלל בכוונה, מאותם הקולות שיוצאים מפי

שערי קדושה³⁴² היו מול עינו של איש האלוקים. אמנם נראה לי על פי אגרת אחת של רמח"ל לרבו³⁴³, שהיחודים שלו הם מיוחדים לתיקון הפנימיות, וכה דבריו:

הנה רשב"י אמר לאלהו ז"ל: "אית מאן דאנת עתיד לאתגלאה ליה בסוף יומיא אנפין באנפין, ואית מאן דאנת עתיד לאתגלאה ליה בטמירו לעין השכל דיליה [דהיינו במחשבה]... הסוד הזה תלוי בענין פנימיות וחיצוניות שבהם היה הפגם אחד במעשה ואחד במחשבה, ואלהו אשר הוא הפקיד על תיקוני ישראל להניעם אל משייה צדק, הוא התגלה לא להנאת האדם, כי אם לצורך תיקון כל ישראל. ויתגלה באיתגליא אפין באנפין לאשר יהיה לו התיקון לבקוע הם"א ולצאת ביד רמה. ויתגלה בטמירו לאשר יהיה לו התיקון לקבץ אור וכוח בתוך הגלות. והוא לא יצא עד הזמן הנאמר: "כי אז יבקע כשחר אורך"...

והנה בהיות הדברים צריכים הם להקביל בכל צדריהם, כן ימצא איש אשר יזכה להשגות על ידי רוב סיגופים ופרישות, הוא יהיה לקרוע הם"א ולצאת כנ"ל: ימצא איש אשר לא בדרך הזה ידרוך, ותיקונים ינתנו לו בדרך האחר הנ"ל [תיקון הפנימיות]. לזה ולזה ישוה הדבר להיות זהירים בכל דקדוקיה של תורה, ולכם דירה למקום פונה אליו ביחוד. ובאמת ענין היחודים, אשר אמרתי לכ"ה, עודי מסתופף בצל חכמתו הם המה התיקונים האלה הפנימיים, אשר על פיהם יהיה אלהו ז"ל מתגלה בטמירו ולא באיתגליא, והוא תיקון צריך דוקא לבחינת הפנימיות, לתיקון "תפוש בית ישראל בלכם". כנ"ל. ובאמת יותר כוח יצטרך הרבה לתיקון החיצוניות מלתיקון הפנימיות, ועל כן השיג האר"י זלה"ה יותר ממני הרבה מאוד, וגם יותר ממני הרבה פרישות".

כללו של דבר, היחודים של הרמח"ל מיועדים לתיקון הפנימיות, להתגלות אליהו בטמירו, באורח שכלי. תיקון המחשבה³⁴⁴ והאמונה - זה היה יעודו של הרמח"ל וגם ביחודים תפש לו אותה דרך הפנימיות, שהיא **דרך האהבה**, וזה לשונו באדיר במרום:³⁴⁵

נבראו מלאכין ורוחין קדישין, הם סוד המגידים, הנו' בספר חסידים, וזה סוד רוח ה' דבר בי (ש"ב כג, ב). ושם הרבה יחודים, ועל עניני מגידים. עמ' ב: "אלו המלאכים הנוצרים מעסק התורה והמצוות של האדם עצמו והם המדברים בו. ואמנם ודאי שהנבואה של רוח הקודש הוא מבחי' מלאך. והוא הנעשה קול שליח מלמעלה, מן המקומות והמדרגות הנ"ל בפי' אי ומגיעין לאוזן הנביא ושומעין".

342. שערי קדושה, מרח"י, ח"ד הוצ' אהבת שלום ושם עמ' ה-ט.

343. אגרת עמ' קיא-קיב; עיין רכב ישראל עמ' 224-225.

344. על רבי עקיבא כתוב: "כך עלה במחשבה...". אפשר לראות כאן עוד השוואה עם הרמח"ל ב"תיקון המחשבה".

345. אדיר במרום עמ' ט, ביחוד הגן ישנם שתי דרכים, דרך היראה ודרך האהבה.

יש שני דרכים להמשיך אליו אורות החכמה, או בדרך היראה, להכניע הס"א בגבורות המלחמה, או בדרך האהבה, והוא להתדבק בדביקות גדול במאורות, ולהמשיך בדרך חסד. וזה צריך לבחור, לפי הזמנים והתיקונים. וכללות סדר האהבה הזאת, הוא לעשות עצמו מרכבה לאורות העליונים, ולדבק בהם. וזאת היא האהבה שהתורה ניתנה בהם".

יחוד רישא וסופא - הוא תיקון הפנימיות והמה היחודים אשר גילה לנו איש האלוקים והוא התיקון "תפוש בית ישראל בלבם" - כי רחמנא לבא בעי. בסוף התיקון יתבטל הצמצום - דהיינו תקופת האמצע³⁴⁶ - ויתחברו הרישא והסופא כבתחילה כמ"ש "אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלוקים". אלוקים - זה תקופת האמצע, הנהגת המשפט. הרמח"ל שהיה מסתכל רק ב"עין אחת" - בן פורת עלי עין - כמו שמצינו אצל יוסף, היו יחודיו גם כן בבחינת האהבה, יחוד רישא וסופא. ברישא - בהתחלה, הכל טוב, ובסוף, הכל טוב. אמנם באמצע נראה בחיצוניות הרע, אבל הצדיק המיחד, מחבר הקצוות מבטל האמצע, ורואה רק הטוב.

נחזור לעניננו, בסוף מכתבו לרב"ך מתאר הרמח"ל לזקן המקובלים, התופעה הנדירה של התגלות המגיד. יוצא משם שרמח"ל לא ידע מה טיבו של הקול, ועל כן התבודד למחרת עד שגילה לו הקול שהוא מגיד.

על מהות המגיד הזה נדון בפרק הבא. תפקיד המגיד היה תפקיד של מתווך שלא בא אלא להכשיר את רמח"ל להשגה יותר גדולה - לגילוי אליהו ולגילוי נשמות הקדושות. לזה, הוא מסר לו יחודים חדשים ליחד בעת התבודדו. בין כך ובין כך קיבל הרב"ך את הספר שבעים תיקונים של הרמח"ל, כדוגמא לסוג הספרים שנכתבו על פי מגיד, ובידך הוא וחתנו על המוגמר.

כאשר נודעו לרב"ך ענין המגיד והזוהר תנינא, קיבל את הבשורות בהתלהבות גדולה ופנה לבעל ה"מגיד"³⁴⁷, בתוארי כבוד מופלגים, כאשר נאות לאיש האלוקים. פנה אליו קודם כל, "להבין שורש הדבר ומה טיבו" ואחר כך שיגלה לו שורשי נשמתו ואת פשר ייסוריו במחלתו הקשה שאוסרת עליו לישא כפיו ולברך הקהל.

אמנם החידוש הגדול באגרת התשובה לרמח"ל, זה הנעימות שהביע המקובל הזקן בעניני הגאולה. נכון כי ביטויים אלה, הם בבחינת מליצה, אולם יש כאן יותר מרמיזות. וזה כתב רב"ך לרמח"ל: "כי ידעתינו יקר רוח איש תבונה בחכמה ודעת נכונה, האמנם בהדי כבשי דרחמנא חדשים מקרוב באו - לא עלתה על לבי, כי בא עת לכוננה". על דרך המליצה: "אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד" (תהלים קב, יד).

346. שהצמצום הוא גורם האמצע בין הרישא והסופא, עיין אדיר במרום ח"ב עמ' לו: "והנה הצמצום הוא הנותן מקום לכל ההנהגה הנמצאת עתה, והוא עצמו עמוד בסוד רישא וסופא. דהיינו כח הצמצום עמוד לשוב בהכרח אל ההטבה...".

347. אגרות עמי' מה-מו.

גם בספר הקדוש תיקונים חדשים נאמרו דברים כגון אלה לרמח"ל על ידי אליהו הנביא, מט"ט, ורעיא מהימנא³⁴⁸, אבל כאן, הרב"ך עוד לא קרא השבעים תיקונים. בין כך ובין כך אי אפשר לעמוד כאן על יעודו של הרמח"ל בגאולה העתידה והאחרונה, ובפרט בכל עניני משיחות צריך להיות זהיר מאוד, אולם דבר בטוח נוכל להגיד שתיקונים גדולים הכין רבינו הרמח"ל לגאולת השכינה ולישראל.³⁴⁹

הביטוי השני באגרת הרב"ך:³⁵⁰ "והיה מעשה הצדקה להגדיל תורתו, ולתשלום הארתו, ולפרסם חכמתו, לכבוד ה' והדרו, כמשה בדורו, ונזכה ונראה בבוא הגואל ובבנין אריאל... צעיר התלמידים אשר ידיו כבדים. (ריגיו סדר ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני, שנת תנ"ה הוד"ך [ת"ץ])."

אין ספק שהבעות אלו אינם מליצה בלבד, "כמשה בדורו", באזני אדוני" - רמז ליוסף הצדיק, מה היו כוונותיו הפנימיות של הרב"ך? שבוע אחר כך בפרשת ויחי הת"ץ, הרמח"ל שולח אגרת לרב"ך כתשובה למכתבו הקודם, וכאן³⁵¹ בכבוד גדול "לצדיק יסוד עולם" אשר "כל יקר ראתה עינו", מפרש הרמח"ל לזקן המקובלים הסיבה הפנימית למחלתו "ייסורי הכפרה הם לתקן פגמי זו"ן- ולכן תורה ותפילה מתבטלים בהן", ועוד על ענין "מאסר הנשמות הגדולות". רק שבוע אחר כך, הספיק הרב"ך לקרוא את השבעים תיקונים ולקבל אגרת מהרמח"ל ובתשובתו בפרשת שמות הגיעה התפעלותו לשיאים גדולים וכה היו דבריו של זקן המקובלים:³⁵²

"יושב באהלי תורה ועליו חופע נהרה, באופן לכוא החצרה, ישמרהו ויחיהו אל דר בנהורא, וליהודים היתה אודה.
מאחר עלות שפל קול התחנ"ה, לפני שוכן מעונה, יגדיל כסא הפארהו, ויארץ ימים על ממלכתו, - אעלה ואגידה לאדוני אך קבלתי השוכהו הרמחה, אגרת אונרת אמרים אמה, החמודות ומצוח"צחת בכמה סודות, הן הגה היו לי למשיב נפש על אודות, יסורי אשר באר"ש יכהבו לחו"ת את האהבה, אך בואת לבי לא גבה, כי מכיר אני את שפלותי, מיום היוהו, רק בה' נחמהו, כי חפץ ה' בי. כל זמן

348. ראה תיקונים חדשים תיקון א, עמ' יט: "קם אליהו נביאה... זכאה חולקך דאנת הוית סמכא לשכינתא בגלותא והשתא אנת כורסי יקרא לגבך, וכד תיפוק מן גלותא את תהא מנהל לה". סוף תיקון ח' עמ' לו; סוף תיקון לח עמ' צג; לט עמ' צה: "קם רעיא מהימנא פתח ואמר: ר' ר' השתא איהו זימנא לאהדרא שכינתא לבעלה", שם עמ' צז: "והיה לעת ערב יהיה אור, דא ודאי איהו אור דילך דאיתגליא בהאי חיבורא... בסוף יומיא בזמנא דפורקנא את קריב". ועוד בכמה מקומות.

349. ראה למשל תיקון סט עמ' קן: "ודאי כמה תיקונין עלאין מתתקנין בהאי זוהר קדישא דילך" ועוד בהרבה מקומות.

350. אגרות עמ' מו.

351. שם עמ' מז.

352. שם עמ' מח.

שהנשמה בקרבי, ויט שכמי לסבול ולשאת את עון העדה, לכפר עליהם כנמול ידו הדה, על הכל יתברך שמו כי הדין עמו.

ששתי כעל כל הון בקראי עם האלוקי חתני נר"ו שפ"ר התיקונים של האדון נר"ו, ועליו יציץ נורו, בהנהו כבשי דרחמנא, דגלי יתהון בהורמנא, והיה כאשר צ"ץ מהדרו עלינו, כן יציץ כל דבריו אלינו, ובפרט בכמה מקומות שכתב וכו', אות הוא לרזין נפלאים שלא רצה לגלות בכתב, אך טוב וחסד יעשה עמנו שלא נכחד קימנו, מהנהו מילי מעליהא, לעילא על כל ברכתא, כיון שהרשות נתונה לזכות את הרכים ולפהוח שערי בינה, גם ארשנ"ו רעננה, להנהו כהם כנפש רעבה, וצמאה לשמוע בקול רברו דגול מרבבה, ונזכה ונראה במה"ב [במהרה בימינו] בזהר חבורו, בהלו נרו, לא ידעך לעולם, ובזכותו יבנה המקדש והאולם, יהי כבוד ה' לעולם, ישמח כמעשיו, זה דור דורשיו, יראו את ה' וקדושו, וזכותו יעמוד לנו, ובעבודת בית המקדש נשמח כלנו, בימיו ובימינו יבא גואל, ויקבץ את ישראל, אכ"ר.

צעיר התלמידים אשר ידיו כבדים

ב"ך.

ריניי סדר ושנת והאמינו לקול האות האחרון.

[פרשת שמות הת"ץ]

לעניות דעתי היחיד בדורו שהבין וירד לסוף דעתו של הרמח"ל הוא תלמידו המובהק של הרמ"ז, החסיד והקדוש רבי בנימין הכהן. דברים נלהבים אלו: "ליהודים יהיה אורה", התיקונים של "האדון" [רמז לרשב"י] "ונזכה ונראה במהרה בימינו בזהר חיבורו" "ובזכותו יבנה המקדש והאולם"; והביטוי האחרון מורה לענ"ד על הרבה יותר: "והאמינו לקול האות האחרון", בביטוי זה של החתימה, מובלעת יותר מרמיזה: תורת הרמח"ל שהיא תורת הסיומא. זהו פֶּשֶׁר ה"אות האחרון". הרב"ך ראה ברמח"ל, סוף היסורים של הגלות, הארה חדשה התגלתה, "כי בא עת לכוונה". הרב"ך הפציר ברמח"ל לבוא ולהפגש איתו בריגיו, הגם שאיש האלוקים נענה בחיוב לבקשת זקן המקובלים, אולם לא עלתה בידם הפגישה, הרב"ך הלך לבית עולמו בשבת בשלח בסוף שבט הת"ץ. כך עולה מהאגרת ששלח רמח"ל לרבו מיום מוש"ק ט' אדר הת"ץ.³⁵³

"בשבת [ר"ל בשבוע] שעברה הספדתי על הכהן הגדול כמוהר"ר חמיו זצוק"ל בליל ה',³⁵⁴ ובסוף ההספד קרעתי עליו ואתר קוננתי הקינה אשר לפניו".

353. אגרות עמי' פג-פד.

354. דהיינו ב' אדר הת"ץ, הספיד אותו, אולם הוא נפטר לפני כן ראה אגרות עמי' פז: "ליל שבת בשלח ת"ץ".

בהמשך המכתב הזה לרבו, הרמח"ל כותב חידוש אחד על ענין המשיחין שנאמר לו "עתה מקרוב". אין ספק שחידוש זה שבא מיד אחר הקינה של הרב"ך בא ללמד אותנו על יעודו של זקן המקובלים:

"כתוב "אשרי הגבר אשר תיסרנו י-ה, ומתורתך תלמדנו", כי הפסוק הזה נאמר על מב"י [משיח בן יוסף]. ובאמת בספר הזוהר אומר רשב"י, שמשיח בן יוסף מהגלגל כמה פעמים כדי להנצל מארמילוס. וזה ענין תמוה, כי כבר נאמר שבכל דור יש התרין משיחין, וא"כ מאי שנא מב"י ממב"ד בזה? ...אך האמת שהתרין משיחין הם נשמות מוכנות להיות משיח, והם צריכים לבוא משורש אחד המוכן לזה, אבל יכולים להיות ניצוצות שונים, כולם מאותו השורש הפרטי. והאחרין יגאל את ישראל... אמנם אמתות הענין הוא כי כל מה שאנו מדברים משיח - הכל הוא על היחידה,³⁵⁵ שהוא המשיח דוקא, שבה יוכל לגאול...".

האם היסורים של הרב"ך הם המה היסורים של משיח בן יוסף המובאים פה? כבר העלינו לעיל שאין זה מתפקידנו לענות על סוג השאלות האלה. אבל דבר ברור הוא, הרב"ך העריך הרבה הרמח"ל כאיש קדוש ותמך בו בשתי ידיו, וזאת היתה משענתו של רבינו בתחילת הסערה. אחרי פטירתו לא עברו כמה חדשים, וביום ג' מנחם אב הת"ץ, חתם רבינו הרמח"ל במסירות נפש גדולה, על השבועה בפאדובה האוסרת עליו לחבר בשם המגיד, ונשמות קדושות. בטוחני כי אם הרב הקדוש הרב"ך היה חי, לא היינו מגיעים לחתימה זו. אמנם גם זו לטובה, נורא עלילות מתהפך, ובסוף, הכל לטובה.

ח - נפש תנא - עדות החיד"א

בפרק אחרון זה נדון על העדות שקיבל החיד"א מפי אחד מתלמידי הרמח"ל, רבי יעקב חזק, כשהיה בפאדובה בשנת תקל"ו.
מי היה רבי יעקב חזק. בתיאור ימי נעוריו של הרמח"ל כותב יוסף אלמנצי:³⁵⁶

מידי יום ביומו רמח"ל היה הולך ללמוד בחברת מבקשי ה' (ע"ה בשם מטיבי צער), ושמה דבקה נפשו באנשי שם ההולכים בתורת ה' להורות את בני ישראל אם בתורה שבכתב ואם בתשבע"פ, הלא המה רבי ישראל חזקיה טרייזש, הרופא רבי משה דוד ואלו ודני יעקב חזק (אשר היה את"כ מ"ץ בעיר פאדובה) ושלשתם בקיאים היו בדרכי הקבלה, ובשמעם תשוקת רמח"ל לדעת ולהעמיק בעניינים ההם נעשו לו חבריו, ובחרו להם מקום אחד בחברה ההיא ומקום א' בביתו להמתיק סוד יחודו, והתחילו להגות בספרי האר"י, הרמ"ז ומקובלים אחרים".

לפי תיאור זה המהר"י חזק היה אחד ממיסדי³⁵⁷ החבורה הקדושה "מבקשי ה'", רמח"ל הצעיר בא ללמוד אצל האריות הגדולים תורת הקבלה, כנראה אחר שרבו עזבו את העיר פאדובה, והוא בן י"ד-ט"ו שנים. אמנם התעצמותו של רמח"ל בחכמת הקבלה בהיותו בן י"ז שנים התגלתה כבר בעיונים שהביע בספרו "לשון למודים", וגם לפי עדותו של הר"י גורדון. הר"י חזק, הגם היותו מקובל גדול, היה איש ההלכה שבחבורה, וכך אנו למדים מכמה אגרות שכתב הרמח"ל; באגרת אחת שכותב לרבו:³⁵⁸

"ובלמדי ההלכה לחבירי ותלמידי אני מסדר אותה בכל פלפול נכון וראוי, ואם לענין דינא, ת"ל קבצתי שרשים המצטרך להורות את הצריך הוראה, ומי הנושא

356. כרם חמד ח"ג עמ' 116.

357. אגרות עמ' נג, רצד ועוד.

358. שם עמ' רמ.

משא בקהל קרשינו. וגם כמהח"ד יעקב חזק אשר עמדי, הנה יד לי ושם לרון דין אמת".

הראנו לדעת על מעמדו של החבר הר"י חזק בחבורה כאיש ההלכה. כשיצא איש האלוקים מאיטליה, הר"י חזק נעשה האחראי והמשגיח על החבורה הקדושה³⁵⁹, הוא היה חותם בשם החברים³⁶⁰. הר"י חזק, נעשה אח"כ רבה ואב"ד של פאדובה.

החיד"א ביקר פעם ראשונה בפאדובה בשנת תקי"ד, דהיינו שמונה שנים אחר פטירת הרמח"ל. בשבת פרשת יתרו היה עם "הרב החסיד מ"ד [מופת דורנו] הר"י חזק ה"י אצל הק'צין] לוצאטו", ושם בימן מסעותיו:³⁶¹ "ושמעתי על הרב הנזכר [הר"י חזק] שלא ראה קרי מימיו". החיד"א ראה ברבי יעקב חזק אחד מגדולי חסידי הדור, המופלגים בתורה ובמעשים. רבי מאיר טריאסטי מפאדובה העיד ששמע מפיו "כי מהר"י חזק הוא קדוש כמלאך ה' צבאות" והיה מבקש את ברכתו³⁶².

בביקורו השני של החיד"א בפאדובה, בשנת תקל"ו, לא ציין בספרו "מעגל טוב" (עמ' 82) אלא:

אלול 16: [יום] ז' אכלתי כל הג' סעודות אצל הגביר ישראל ובניו יעקב ומאיר טריאסטי... ובבוקר הייתי בדרוש כמהח"ר שכתתי חיים מאריני וכא לסעוד עמי הוא והרב החסיד המופלג בזקנה וחסידות כמהח"ד יעקב חזק נר"ו. וערכית התפללתי בק"ק אשכנזים. וכיום כאו הרב והפרנסים והגבירים לבקרנו".

אמנם "בקונטרס מסעות" של החיד"א, יומן של מסעות מסוג אחר שאנחנו יודעים, רשם החיד"א באותו שבוע (יד אלול) עדויות שנמסרו לו מפי הזקן המופלג רבי יעקב חזק שהיה אז בן שמונים ושש שנים. כדרכו בקודש, החיד"א היה רושם הדברים מפי השמועה, אמנם כאן היות שהדברים היו נוגעים לעניני משיח, הוא כתב בקיצור, ובדרך רמז בהעלמת שמות ובראשי תיבות. קונטרס מסעות שנמצא בכתב יד³⁶³ של החיד"א יכול להוסיף לנו גילויים חדשים על אישיותו של הרמח"ל ולכן אנו מפרסמים כאן הדברים הקשורים לענינו ותלמידיו:

359. שם עמי שא-ש, טטו.

360. שם שפא.

361. ספר מעגל טוב עמ' 8; ביום כה שבט תקי"ד החיד"א היה בוויניציא ושם ראה כמה ספרים, ובתוכם "ספר גלגול מחלות", ספירת דברים מפרשת העיבור ממשח חיים לוצאטו וכתבי המני"ח (הרב משה חגיז) ורבני אשכנז ויניציאה ריגיו ומעשה ביי"ד וויניציאה והחרם שקבל עליו בפפד"מ (בפרנקפורט).

362. הרי"מ גיורנדי, תודלות גדולי ישראל, עמ' 148.

363. כ"י בית המדרש לרבנים בניו יורק, סי' 0862, מ' בניהו הדפיס חלקים מננו, במ' המגיד של הרמח"ל, ספר הזכרון לישעיה זנה.

פאדרכה, יום הנו' ד"י אלול [תקל"ו] בחצות בכואי תקף בס"ד [141א, סי' קס, 8] שמעתי מה' יעקב חזק שהמגיד היה שמעאל וא'³⁶⁴ ששין לפי שנתגלה קודם נלכד כספ' ונב השיג בערכוב סטא. וכו' חתם כדכ"ש אך בכתב דק כתב אג והרמו הרגיש אחך שרל אונס גמור ויבקשוהו ולא נמצא. והרמו היה או על וי שיש כה סטא וסי' ספרדים מזרחיים אשכנזים לועזים שהם איט רת סמאל.

והמגיד א' שסי' קסטיל פראנקו מתגלה לו אליאו והשיג השנה ובחלום שבת ור"ח רואה יחוקאל.

וא' המגיד שהרמוז היל' שפע גדול ומכוין אל האמת אבל לא השנה וא' שה' יעקב הנו' שרשו מיצירה.

וא' שמודחא ומהריך הם נדב ואביהוא. ובחדש שקבר מהרי' לץ הכתבים מת הוא והשליח שהביאם ומהרי' באסן וראיחי המדרש והחדר קמן שהיה מתבודד בו.

[142] וא' המגיד שרכ יונתן לא היל' השנה אלא מעט היה יודע בתלמוד אך אינו פלא.

והתנא גלגול ר'. . ואליאו אמר שביום א' היה אצל י' שבטים ויש סנה' וכוים ההוא זכו עשרה מהם להשגה ויש להם ס' קרמון שהוא כס' הזור וכבר נתגלה להם בסוד כדרך שנתגלה ליהודה ואפרים.

הנה הבאנו כאן הדברים כהויתן, בלי שום תוספת, וננסה כעת בעזרת ה', החונן לאדם דעת, לפענח דברי קדשו של החיד"א.

בכל הקטע שלפנינו אין שמו של הרמח"ל נזכר אפילו פעם אחת, ובאמת מתחזקת תמיהה גדולה כשאנו יודעים ששמו של רמח"ל לא מצוטט ב"שם הגדולים" של החיד"א. אמנם בספר מעגל טוב, ובהיותו בוויניציאה בשבט תקי"ד הוא מצטט את הספר **גלגול מחלות**, "ספירת דברים מפרשת העיבור ממשה חיים לוצטאו"³⁶⁵. באלול תקל"ו, לפני פגישתו עם הר"י חזק בפאדובה, היה במנטובה ושם ביקר בגן גדול "ויש בו לאבירינטו מלשון אינברולייו, והוא גן המבוכה שכתב במסילת ישרים, ויש בגן הזה שמונים דרכים קצרים המערבבים ההולך"³⁶⁶. מסילת ישרים שנדפס באמסטרדם בשנת ת"ק והיה נפוץ בקרב חכמי ישראל, הגיע גם לחיד"א, ואולי גם ספרים אחרים של המחבר הגיעו אליו. יתרה מזו, אם החכם רבי יעקב חזק, שהיה תלמידו המובהק של הרמח"ל, הכניס את החיד"א לסוד המגיד והחבורה הקדושה, אין ספק שהיתה לו ידיעה רחבה

364. פענח הקטע הזה: ואמר שש[בתאי] צ[בין] לפי שנתגלה קודם נלכד בס[טרא] א[חרא] ו[נתן] ב[נימין] השיג בערכוב סטרא אחרא, ובו[יניציאה] חתם כדב"ש [כדב"ר שמואל] אך בכתב דק כתב אג[אנוס גמור] והרמ"ז [רבי משה זכותא] הרגיש אח"כ שר"ל [שרצה לומר] אונס גמור ויבקשוהו [את נתן] ולא נמצא. והרמ"ז היה א[ומר] על וי[ניציאה] שישבה סט"א [סטרא אחרא] וסי [וסימן] ספרדים מזרחיים אשכנזיים לועזים שהם איט[ליא] רי"ת סמא"ל.

365. מעגל טוב עמ' 7.

366. מעגל טוב עמ' 82.

על הנקרא בפאדובה ולא הסתפק מן הידיעות של וויניציאה. ואם כן הפליאה היא יותר גדולה, למה החיד"א לא הזכיר את שמו של הרמח"ל, בשעה שלהבדיל, שמו של ש"ץ (שבתאי צבי) מוזכר. נראה לעני"ד שעדיין שמו של הרמח"ל היה נתון במחלוקת ועוד לא התבררה הפרשה ולכן העדיף לכסות את בעל המגיד ושבחיו. ועוד אל נשכח שהחרם נגד ספרי רמח"ל היה עומד ותלוי ואחד מהחתומים לא פחות ולא יותר הוא: המני"ח, הרב משה ן' יעקב חאגיז. הרב חאגיז היה מחותנו של רבי יחזקאל קצנלבוגן³⁶⁷ שאף הוא יצא במלחמה נגד רמח"ל. אפשר להבין שהחיד"א לא רצה לקחת חלק במחלוקת ההיא לכאן או לכאן. רשימות אלו שרשם החיד"א בהיותו בפאדובה היו יכולות להשאר בהעלם לולא השם של רבי יעקב חזק ומהר"י באסן לא היו כתובים. נתמזל מזלנו ונתגלה לנו בין כך ובין כך גילויים חדשים ואסמכתאות חדשות מפי כלי ראשון ה"ה: רבי יעקב חזק. נבוא כעת לגילויים.

"שמעתי מה' יעקב חזק שהמגיד היה שמעיאל".

רבי יעקב חזק גילה לרב החיד"א ששמו של המגיד הוא **שמעיאל**. גילוי זה מוצא את אישורו ממקור אחר באגרות רמח"ל ובני דורו. נחמיה כהן מפירארא,³⁶⁸ אחד החתומים על טופס השבועה של רמח"ל בשנת ת"ץ³⁶⁹ כותב למהר"י באסן לגבי איש הקדוש:³⁷⁰

"הפצירו שישאל מהמגיד וישביעוהו להשיבו, וזאת תשובתו אלי: באומאה אומינא בשמא דה' צבאות חי וקיים דאנא איהו שמועיא"ל עבדא דאלהא חייא דמתחליל בפומך, ואליהו מהימנא ושאר נשמתין דצדיקא אינון דמתחליין עלך ולית הכא ס"א כלל".

נראה ששמיעאל ושמועאל יש להם תפקידים זהים. בפרקי היכלות³⁷¹ אנו קוראים: "ולמה נקרא שמו שמעיאל מפני שהוא עומד בכל שער ושער ומשמיע קול שירות ותשבחות העולות מן הארץ מתוך בתי כנסיות ובתי מדרשות... ולאחר שהוא שומע ומשמיע לכל מלאכי רקיע...". בספר

367. תולדות חכמי ירושלים, ח"ב, עמ' 124-134.

368. הר"מ גירונדי ב"תולדות גדולי איטליה" מביא בשם הח' רבי יהודה חי מלאוידה, שפעם אחת הלך לפאדובה חכם אחד ממשפחת כהנים שבעירו (זה היה נחמיה, שנקרא אח"כ חרמיה הכהן, שאח"כ נעשה ישמעאלי, [נקוד על ישמעאלי; והכוונה נעשה נצרי - צנורה]) וביקש לילך עמו (עם רמח"ל) בעוד שהיה מתעסק לילך לעשות קבלת שבת חוץ לעיר. ואמרו לו תלמידיו... כמוהר"ר יעקב חזק ומהר"ר משה דוד ואלי ומהח"ר ישראל חזקיה טריויס: "רבינו, יש בחוץ כאן החכם פלוני אורח שרוצה לשאול בשלומו ולילך עמנו". והוא נאנח על זה והשיב להם: "חיי אל יבוא דכבר אין עוד תקוה לנשמתו". ואז כשהשיב דברים אלו, היה אותו חכם בחזקת כשרות בפני הכל והיה לומד בתורה...". עיין גם כן אגרות עמי קטו, תנט.

369. אגרות עמי קעז.

370. אגרות עמי סד.

371. אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמי קז, ד"ה אמר ר' ישמעאל.

הקדוש ברית מנוחה,³⁷² תפקיד זה מוסב על שמועיאל "דהוא מקבל צלותהון דישראל".

בברית מנוחה, פעולה אחרת נתנת לו, נוסף למשמיע שירים ותשבחות, "ראש המבואות השומרים מבואות המרכבה הוא השר שמועיאל, והשומרים שהוא ראש עליהם הם יהואל מיכאל... ומיהו ראש השומרים השוער הנאמן הוא שמועיאל הגדול אשר לממשלתו אין סוף ואין פעולה גדולה או קטנה שאינה מורכבת בו".³⁷³

בפרקי היכלות³⁷⁴ שמעיאל ממונה יחד עם כמה מלאכים על שערי דרום: "ועל שערי רוח דרום שרים ממונים עליהם ואלה שמותם פרואל צריאל קניאל שסתניאל שמעיאל שמעאל ומפתחי רוחות דרום בידיהם". בתפילה אחת של הרמח"ל שאינה ה' לידי נמצא שמו של שמועיאל עם שני תפקידיו: משמיע (מביא) התפילה ושומר עבר דרום, וזה לשון רבינו:³⁷⁵

"ויהי רצון מלפניך ה' אלוהי ואלוהי אבותי יְהוָה, שתצוה למלאכך הקדושים שמועיאל מטטרוך יהואל להביא תפילתי זאת משער לשער בעד שערי הרחמים הפונים עבר דרום, עד שיביאוה ויעמידוה בהיכל קודש קדשים כמו מנחה מקובלת".

בזוהר הקדוש, שמו של שמועיאל מפורש בפרשת ויקרא:³⁷⁶ "לגו מן דא שמעיאל רב ממנא, האי אתחלף לד' שמהן בגין דלא יימא בגלפויי". ולומדים מכאן ששמו של שמועיאל מתחלף לד' שמות משום שאינו עומד בחקיקותיו, "זמינין לסטר ימינא וזמינין לסטר שמאלא". בתקוני זוהר³⁷⁷ שמועיאל בא בקבוצה אחת עם מטטרוך ויהואל: "זה שמ"י - ש'מועיאל מ'טטרוך י'הואל - ראשי תיבות שמ"י". ורק הם רשאים "לראות גאון תפארתו של הקב"ה".³⁷⁸

אצל האריז"ל נדרש שמועיאל בעולם הבריאה: "מטטרוך מלך בעולם היצירה, שמועיאל למעלה ממנו בבריאה וז' שרים דבריאה נקרא שבעת הסריסים וז' דיצירה אינם נקראים סריסים כי הנהגתן בחול ובבריאה בשבת כנודע, שמועיאל הוא ענפיאל יהואל".³⁷⁹

372. ברית מנוחה, אמשטרדם ת"ח, דף כז ע"ב.

373. שם דף נג, ע"ג.

374. אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמ' שיא.

375. תפילות לרמח"ל, מכ"י, ירושלים תשנ"ו, עמ' תע.

376. זוהר ח"ג דף ג ע"ב, נראה לעני"ד שפעם אחת מוזכר השם הזה בזוהר.

377. שם תיקון נה; עיין גם תיקון ע' דף קל, א.

378. ברית מנוחה דף ב, ג.

379. עץ חיים, היכל ז, היכל אבי"ע, שער ז, שער מז, סדר אבי"ע פרק ו דף קח, ע"ד. עיין גם פרס רמונים, שער טז, אבי"ע פ"א, מט"ט ביצירה והוא בימי חול אומנם בשבתות ויו"ט יתגלה אור העליון, בלי אמצעי - אלא הוא בעצמו, ע"י הבריאה; זוהר ח"ג כט א.

בפירושו לברית מנוחה מביא המרח"ו³⁸⁰ כמה פעמים שם המלאך הזה: "וראש לכל ההנהגה שמועאל"ל, והוא מחלק השפעה לכל השרים, והוא נותנו למטטרון, ומטטרון ליהואל, ומשם לרואה [לרואי] פני המלך". במקום אחד הוא כותב:³⁸¹ שמועאל, ממונה על כל מיני שאלה בהקיץ, והוא טוב מן כת האופנים".

ראוי כעת לציין פעולותיו של המלאך הקדוש שמועאל: שומע משמיע ומביא תפילות ישראל לקב"ה, ממונה על עולם הבריאה, ממונה על שער דרום, ועל עומק החכמה,³⁸² ממונה על ההנהגה ועל חלוקת ההשפעה לכל השרים והשכינה. מי שמתבונן בתורת הרמח"ל רואה מיד את השפעת המלאך הקדוש הזה על רבינו ועל תורתו: הנהגה, תפילה, עומק החכמה, תיקון השכינה וכו'.

נחזור לעדות החיד"א. רוב הגילויים שגילה הר"י חזק לחיד"א הם מפי המגיד. מיד אחר שציטט שמו של המגיד באים כמה ידיעות על אנשים ורבנים שונים וכולם בכפיפה אחת, הגם שלפעמים אין קשר ביניהם. הסיבה, כי כך היתה דרכו של החיד"א לרשום ביומנו כל הדברים, וגם מן המוזרים, לתזכורת בעלמא. אולם אנו נתמקד בדברים המתיחסים לרמח"ל ולחבורתו.

"והמגיד א[מר] שם[ניור] קסטיל פראנקו מחגלה לו אליהו והשיג השגה ובחלום שבת ור"ח[וראש חודש] רואה יחוקאל".

רבי יעקב קסטיל פראנקו היה אחד מתלמידי הרמח"ל, כך אנו למדים מכמה אגרות. בתקנות הישיבה, הוא נמצא בין החכמים כורת הברית³⁸³: "כ[נ]בוד] יעקב חיים בכמ"ר אשר קאסטיל פראנקו", הוא היה אחד מהיושבים ראשונה רואי פני המלך. באגרת אחת מיום כו טבת הת"ץ כותב הרמח"ל לרבו בשולי המכתב:³⁸⁴ "ג"כ יעקב ק"פ [קסטיל פראנקו] מבקש ברכתו".

הגם שרבי יעקב קסטיל פראנקו לא היה מן הנמנים על ראשי החבורה שמו מובא בלי תואר של חבר או רב, בכל זאת זכה למה שלא הרבה זכו,

380. כתבים חדשים למרח"ו, ירושלים תשמ"ח, עמ' נ; ושם: "אדוניהו ושמועאל, על סיניניה [של] השכינה וצרכיה".

381. שם עמ' מו; עיין שם לח-לט, המרח"ו מבאר ההבדלים בין המבואר בזוהר ובתיקונים לבין ברית מנוחה לגבי המלאך שמועאל; ושם: "כי לשמועאל מגיע החכמה".

382. עיין ברית מנוחה דף כד, ע"ג: "ממנו קבלו אברהם ומשה, כאשר ירדו לסוף החכמה, כמו דכתיב (שמות כ) ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלוקים - זהו שמועאל המלאך ממנו מתפשטים כל המדרגות של החכמה ושיר ורינה".

383. אגרות עמ' ט, ושם, בתקנות הנוספות, הוא היה יושב בשורה שניה בשמאל לרבו.

384. שם עמ' נו; ראה שם עמ' קכד, רמח"ל כותב לרבי ישראל בנימין באסן "לעמוד לימין המשכיל כמו"ר יעקב קסטיל פרנקו הולך לקראתו בכל תוקף עזרת ידו" עיין עוד שם עמ' קמה.

שהיה לו השגה וגילוי אליהו הנביא ויחזקאל. בתוך רשימותיו של הרב משה דוד ואל³⁸⁵, אחד מהאריות הגדולים שבחבורה, רשום בחודש תשרי תצ"ב: "קדמוני ברכות שמים, וכאן בשבת בראשית [תצב] ברכני אליהו על ידי יעקב חיים". רבי יעקב קסטיל פראנקו שימש כאן למתווך בין אליהו הנביא לבין אנשי החבורה הקדושה.

"וא'מר] המגיד שהרמז [רבי משה זכותא] היל [היה לו] שפע גדול ומכוין אל האמת אבל לא השגה. וא'מר] שה' יעקב הנו' [כר] שרשו מיצירה".

צריך להבדיל בין השגה לבין שפע גדול. הרמ"ז עם כל גדלותו לא זכה להשגה, בחינה של רוח הקודש, אמנם לשפע גדול כן. הגאון רבי דוד פינצי חמיו של הרמח"ל, שהיה מתלמידי הרמ"ז, מעיד בשם הרמ"ז, "שרבים עשו ולא עלתה בידם, כי לא היו מתי סודם"³⁸⁶.

אנו לומדים מהדברים של החיד"א שרבי יעקב חזק שרשו מיצירה, דבר זה בא ללמדנו על גדולתו של הר"י חזק. חוץ מרבי יעקב קסטיל פראנקו והר"י חזק, אין עוד גילויים על בני החבורה. כנראה שהחיד"א התעניין יותר על שני האישים.

וא'מר] שמהרחא [?] ומהריך [מורינו הרב יעקב כהן] הם נדב ואביהוא. ובחודש שקבר מהרי כץ [רבי יעקב כהן צדק] הכתבים מה הוא והשליח שהביאם ומהרי באסן וראיהי המדרש והחדר קמן שהיה מתבודד בו".

פרשת חרם כתבי הרמח"ל בפרנקפורט ארוכה היא לספרה. נסתפק ונאמר שהחרם וקבורת כתבי הרמח"ל סיימה פרשת הפולמוס. מהרי"ך הוא רבי יעקב כהן מפראג (פאפירש), בעל שו"ת "שב יעקב" הוא היה מחתנו של הר"י עמדין בן החכם צבי. המהרי"ך נטל חלק גדול בחרם. בחודש טבת תצ"ה כשהיה רבינו בפרנקפורט, הלך בתומו אצל האב"ד עם הסכמה והמלצה מחמיו רבי דוד פנצי. רבי דוד מבקש מרבי יעקב כץ לקרב את הרמח"ל "ולהיות לו למורה דרך להניחו בדרך יושר באשר הוא בארץ נכריה". גם רבני וויניציאה באגרתם לר"מ חאגיז מפרשת חיי שרה התצ"ה, העירו אוזן לרב שרמח"ל "גמר בדעתו למהר ולשים פעמיו לארץ אשכנז ולהתעכב בק"ק פפ"ד (פרנקפורט דמיין) כמה חדשים במדרשו של הגאון [רבי יעקב הכהן] אשר שם"³⁸⁷. מאגרת רבי יעקב לר"מ חאגיז, לומדים אנו, שלפני שבא רמח"ל אצל האב"ד, היתה התכתבות ביניהם והר"מ חאגיז "העיר את אזנו ממעשה האיש משה"³⁸⁸. מה ראה רמח"ל

385. תשבי, יומן חווייתי וחזיונות של הרמ"ד ואל, עמ' 893.

386. אגרות עמי קלא.

387. שם עמי רסח.

388. שם עמי רפז.

לעמוד ולבוא בדברים עם הגאון של פרנקפורט? ויתירה מזו לקבל מראש, כל מה שיצא מפי הדיינים.³⁸⁹ אין לומר אלא שרבינו רצה באמת ובתום לבב להשקיט אש המחלוקת ולמען השלום הקריב את כל חייו וגם את כתביו. אכן גם לגבי כתביו, הרמח"ל ויתר כשרבו המהר"י באסן נמלך לתת רשות למסירת התיבה לפרנקפורט וז"ל התלמיד לרבו:³⁹⁰ "הנה כ"ת אינו צריך לעצתי, אמנם אם בשל תיבת הספרים כל הסער הגדול הזה, יצוה כ"ת ויקחה אצלו וישרפנה לעיניו. ובעל גמולות כעל ישלם חימה ונקם למי שגורם לזה ולבו לא הוטהר בכוונתו לשמים".

למען השלום הרמח"ל מסר את נפשו ואת רוחו, והגם שכל החרם הזה אינו אלא "כחרס הנשבר"³⁹¹. אולם בכל זאת, שמר הרמח"ל על שבועה³⁹² "שלא לדבר ולא ילמד עם שום אדם בעולם, חכמת הקבלה".

מיום הגיעו לאמסטרדם, הפסיק רבינו הרמח"ל, לכתוב וללמד בתורת הקבלה, אולם המשיך לבאר ולפרש האמונה, דרך כמה ספרים (דרך ה', לישרים תהילה), התלמוד, הדקדוק וההגיון. הדור וחכמיו לא היה מוכשר לקבל הארה זו, "אין דורו היה כדאי לו" - אמר המגיד ממזריטש³⁹³, ובגלל זה שלחו ידם בארון האלוקים, בתיבת הכתבים, כתבי קודש וקודש הקדשים.

באייר תצ"ו מסר רבי יעקב חזק את התיבה שהיתה אצל ר' משה אלפרון,³⁹⁴ לר' אליעזר מיערשלב, על פי הוראת הר"י באסן כדי לשולח לפרנקפורט.³⁹⁵

נחזור לגילוייו של הר"י חזק, באותו חודש שקבר מהר"י כץ הכתבים מת הוא והשליח שהביאם ומהר"י באסן. בראש חודש אדר ב' תצ"ז כתב רבי יעקב כץ לר"מ חאגיז ומסר לו שלפני חודשים עשו מעשה ושרפו חלק מן הספרים, ורובן בקבורה.³⁹⁶ בחודש שבט, בעשרים ושניים, בשנת ת"ק,

389. שם עמ' רפח.

390. לגבי התיחסות הרמח"ל לשבועה של פרנקפורט, אין לנו אלא עדותו של רמח"ל לרבו מיום כה טבת התצ"ו, עמ' שנח: "ועל הנהגתי פה [באמסטרדם] הלא כבר אמרתי לכ"ת איך באמת ועל נכון בחרתי לעצמי (ולא ממסורת פראנקפורט, אשר כבר ידעתי דלחודי אמר כ"ת מה שאמר ולפי שכך נאה לומר) לבלתי דבר דבר בדברי החכמה עם איש בעולם, כי הרעה גוברת בעו"ה והארץ היתה תוהו ובוהו, הן חושך והן צלמות עד ישקיף וירא ה' משמים. אמנם לעצמי חלילה לי מה' להניחה אפילו שעה א' הלא זה כמשל הדגים שהשיב רבי עקיבא לפפוס, כן לא אפרוש אני מהחיים ח"ו.

391. אגרות עמ' שה: "ולא משום איסור פראנקפורט אני עושה זה [שלא ללמד הקבלה], כי כל המעשה ההוא אצלי כחרס הנשבר".

392. ראה נוסח השבועה, אגרות עמ' רפד.

393. ראה הקדמת רבי יעקב יוסף מ"מ דק"ק אוסטרעהא, בעל ספר "רבי ייבי" לקל"ח פתחי חכמה, דפוס בקרארעץ, תקמא.

394. ראה אגרות עמ' קיח.

395. שם עמ' שפא.

396. שם עמ' שצז.

נפטר רבי יעקב כהן פאפירש,³⁹⁷ רבי ישעיה באסן נפטר בשנת תצ"ט,³⁹⁸ לא ידוע החודש, השליח ר' דוד מיערשלב, לא ידוע לנו מתי נפטר. נראה לפי מה ששמע החיד"א שלשה החכמים נפטרו בחודש שבט - חודש שנשרף ונגנז ארון האלוקים.

המגיד אמר שמהרח"א ומהרי"ך הם נדב ואביהוא. מי הוא המהרח"א? כיון ששם זה בא יחד עם רבי יעקב כהן, אין ספק שגם הוא לקח חלק במלחמה נגד הרמח"ל, ישנם הסוברים שמדובר ברבי משה חאגיז³⁹⁹ (מורינו הרב חאגיז), קשה להניח שכן הוא כיון שזה לא מסתדר עם הראשי תיבות, ואולי רצה החיד"א לכסות את שמו?

בין כך ובין כך מתגלה לנו ידיעה עמוקה על דבר שריפת וגניזת תיבת הכתבים של רמח"ל. נראה לענ"ד שצריך לראות תיבת ספרים זו כמו הקטורת או כמו ארון הברית שגם בו שלח עוזה את ידו. בשני המצבים במזבח הקטורת ובארון העדות ישנה כאן עבירה של עזות מסוימת במקום זריזות. אפילו כשמדובר בצדיקים גדולים כמו נדב ואביהוא, יש איסור להביא אש זרה אשר לא צווה ה'⁴⁰⁰. אין שום ספק שמהרי"ך וגם המהרח"א היו מגדולי הדור, אמנם יש כאן איסור של "הורו הלכה לפני משה רבן".⁴⁰¹ בכל דור יש בחינה של משה, משה שפיר קאמרת,⁴⁰² וכלשון הזוהר:⁴⁰³ ואתפשטותיה דמשה בכל דרא ודרא, ובכל צדיק וצדיק". הרמח"ל בדורו כמשה בדורו. רובם של הכתבים הנמצאים בתוך התיבה נגנזו, ואולי זה הסוד "נגנז הארון לדור אחרון".⁴⁰⁴ עוד לא זכינו לגילוי כל כתביו של הרמח"ל, אמנם ב"ה הרבה מספריו התגלו בדורינו, ויהי רצון שגם הנשאר יהיה לפליטה.

397. ראה בניהו, המגיד של רמח"ל עמ' שכ, ע"פ אבני זכרון (מרדכי הלוי הורוויץ), פפ"ד, תרס"א עמ' 244

398. ראה ר' אברהם ברוך פיפירנו, קול עוגב, לורנו תר"ו, דף פד, ב; אגרות עמי תנו-תנו.
399. בניהו, שם עמ' שית.

400. עיין מדרש תנחומא אחרי מות, י, ד"ה אחרי מות; על הקטורת והארון ראה במדבר רבא פ"ד, ד"ה ופקדת אלעזר: "וישב הארון ברית ה' בית עובד אדום הגיתי אמרו רבותינו שני דברים היו קדושים וגדולים וכסבורים בני אדם שהם קשים וכדי שלא להוציא לעז עליהם כתב בהם דבר גדול של שבח וברכה, ואלו הן **קטורת וארון** ... קטורת על ידו מתו נדב ואביהוא, ועמו נשרפו עדת קורת.. ארון - הוא הרג באנשי בית שמש, הוא הרג לעוזא".

401. עיין ירושלמי גיטין פ"א, דף מג ע"ד: "תני בשם רבי אליעזר לא מתו נדב ואביהוא אלא עיני שהורו הלכה לפני משה רבן, מעשה בתלמיד שהורה לפני רבו רבי אליעזר אמר לאימא שלום אשתו אינו מוציא שבתו **ולא יצא שבתו עד שמת**"; עיין שם שביעית פ"ו דף לו;

402. עיין שבת דף קא, ע"ב עיין שם רש"י: "משה- כלומר רבינו בדורו כמשה בדורו". סוכה לט ע"א; ביצה לז, עב. [ראה דבר פלא זה, בכל המקורות הנ"ל על הפסקא "משה שפיר קאמרת", בכל מקום בעל הממירא הוא רב ספרא, וצ"ע].

403. תיקוני זוהר תיקון סט דף קיד ע"א; עיין שערי הלשם, ח"ב סימן יב: "כי גם משה רבינו ע"ה אתפשטותיה...".

404. אגרות עמי קעא, אגרת הר"י באסן אל הרב גבריאל די ריאו מלוורנו. עיין יומא נב ע"ב; הוריות יב, ע"א; כריתות ה, ע"ב.

"ואמר המגיד שרבי יונתן לא הי"ל [היתה לו] השגה אלא מעט [.] היה יודע בתלמוד אך אינו פלא".

לענ"ד נראה שצריכים אנו לפסק אחרי מעט. מדובר כאן ברבי יהונתן אייבשיץ, המגיד אמר עליו שהיתה לו השגה אבל מועטה. ידיעתו בתלמוד היתה מופלגת, אבל אינו פלא. התענינות החיד"א ותלמידי הרמח"ל ברבי יונתן אייבשיץ מלמדת אותנו שהגאון הזה היה קשור באיזה צורה עם רמח"ל. אכן נפגשו השניים לפחות פעמיים באמסטרדם ואולי גם בפרנקפורט כשהיה הרמח"ל בשנת תצה-תצו. לדעת הר"י עמדין⁴⁰⁵ כשקיבל רבי יונתן אייבשיץ הרמח"ל בביתו, "בפני רבים עמד לפניו ואמר בזה הלשון: איש קדוש וטהור כי יעבור עלינו". מר"י עמדין יודעים אנו שהיו קשרים בין רבי יקותיאל גורדון ורבי יונתן אייבשיץ, "אף על פי שלא ראה אותו מעולם מכירים היטב זה את זה ומריצים אגרותיהם זה אל זה".⁴⁰⁶

נבוא כעת לידיעה העיקרית של גילויי המגיד:

"והתנא גלגול ר'. . . ואלואו אמר שביום א' [חד] היה אצל י' שבטים ויש סנה[דרין] וביום ההוא זכו עשרה מהם להשגה ויש להם ס' [פר] קדמון שהוא כס' [פר] הוודה וכבר נתגלה להם בסוד כדרך שנתגלה ליהודה ואפרים".

אחרי בדיקה ועיון בכ"י החיד"א (קונטרס מסעים), ראינו שאחרי האות ר' המסמלת בדרך כלל רבי - באה נקודה למעלה ואחריה עוד נקודה של פיסוק. כנראה שהנקודה ומקום הרווח עד הנקודה של סוף פסוק מגלים שהחיד"א רצה לכתוב ולהוסיף שם של תנא והתאפק, או שרשם אות בכתב דק ונמחקה במשך הזמן. בין כך ובין כך אנו יודעים בשם המגיד שרמח"ל הוא גלגול רבי... גלגול של תנא. באגרת המפורסמת של ר"י גורדון, לומדים אנו שרמח"ל הוא "ניצוץ" מרבי עקיבא בן יוסף, ורמח"ל לא הכחיש ידיעה זו. גם רבו, רבי ישעיה באסן יש לו קשר עם רבי עקיבא, וכה דברי איש האלוקים:⁴⁰⁷

"ועל אשר חפץ כ"ת שאכתוב לו על ענינו, בקצור אומר לו, כי הלא כבר הודעתו לכ"ת איך שורשו מר' עקיבא בן יוסף, ונתגלגל על הרצאה מרשות לרשות כשבת, ועל ידי זה נתקן בתקוני תיקון העירוב פה פאדוכה העיר. אמנם זה אמת כי על שורש רבי עקיבא נאמר "כך עלה במחשבה" כי בהיותו בסוד גבורות, על כן

405. שפת אמת ולשון זהורית דף יט ע"ב במכתב של ר' נחמיה פישר ממיץ; עיין גם כן שבירת לוחות האון, דף מ ע"ב.

406. בית יהונתן הסופר דף ו ע"א ד"ה: "והגיד על אמונתו ויהדותו...". עיין גם תורת הקטאות דף נז, ע"ב.

407. אגרות עמי סה, אוצרות רמח"ל עמי שכב.

הס"א מחשבת אליו הרבה. ועוד יש בזה סודות גדולים, ופה אל פה ישמע רברים עתיקים בס"ד. אמנם סוד התיקון היא בענין "על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות, כי ענינו מסוד השערה דו"א. ועיקר התיקון הוא להתעסק בפסקי דינים על פי פלפול, ולכן היה טוב לו לחבר דוקא חיבורים בדינים ברוב פלפול. ועוד אדבר עמו מכל דברים אלה בעז"ה".

אכן הר"י באסן חבר כמה ספרים בהלכה⁴⁰⁸ והגם בהיותו תלמיד של הרמ"ז ומחותנו של הרב"ך, והיתה לו ידיעה רחבה בחכמת הקבלה, לא חיבר ספרים בקבלה. רמח"ל והר"י באסן היו מאותו שורש ומשלימים אחד את השני, הר"י באסן תיקונו בתילי תילים של הלכות ובז"א. תיקון הרמח"ל הוא במחשבה, בתגים, בשערות של אריך.

מצאנו אצל רבי חננאל ניפי, מחבר ספר תולדות גדולי ישראל עם הר"מ ג'רונדי, התואר של **תנא** המיוחס לרמח"ל. בכתבו שבחיו של המקובל הגדול רבי משה דוד ואלי מציין הרב ניפי:⁴⁰⁹ "שמעתי נפלאות מתורתו חסידותו, וקדושתו והיה תלמיד מובהק ונאמן ביתו של **התנא האלקי מוהר"ד משה חיים לוצאטו זללה"ה**, והיה חכם כולל ודרשן".

אין ספק שרמח"ל התעלה במדרגה של תנא, מי שקורא פירושו על אדרא רבא, החידושים המדהימים ופרושי המקראות, מבין מיד שיש לנו ענין עם נפש תנא. רבינו שעקב אחר הקדמונים זכה להתעלות כזאת שנתנה לו יכולת בלי גבול בתורת הקבלה, והוא נעשה בעצמו מקור מים חיים, ככל תנאים.

אמת היא שאפשר למצוא מקורות בחז"ל ברוב תורתו, אמנם ישנם חידושים שאין להם אח וריע בחכמתינו. לגבי האדרא שלו (תיקון סט, תיקונים החדשים) הוא מגלה לרבו שכולה חדשה, דברים שלא נתגלו עד כאן, חידושים ממרום ע"י נשמות ומלאכים. ולא רק באדרא דבר משה גם במאמר הגאולה, משכני עליון, מסילת ישרים ועוד. כמה פעמים הוא הדגיש ואפרש לך עתה סוד גדול, ועתה אבאר לך סוד סתום וחתום וכו'. כל מה שפירש לנו רבינו הוא בבחינת סולת נקיה, הדרכים היו סלולים לפניו, ביחוד הגן מבאר לנו סוד גן עדן עם שערי עמודיו ופתחיו כאילו הוא לפניו; במשכני עליון, מבאר לנו כל הפרטים של בית המקדש השלישי כאילו הוא לפניו, שבילי הרקיע נהירים הם מול עיניו; בדעת תבונות מבאר לנו כל הנהגת היקום כאילו המערכות מול עיניו; במסילת ישרים מתאר לנו הנהגות האדם כאילו הנשמה וענפיה מול עיניו, בדרך ה' מבאר לנו האמונה "כמו הגן המהודר בערוגותיו ומיופה במסילותיו ובשורות מטעו". אשרי עין ראתה כל אלה, ממש כמו רבי עקיבא שנאמר עליו⁴¹⁰ "וכל יקר ראתה עינו" (איוב כח ט).

408. לחמי תודה; אגלי דל; אמרי יושר; כור לזהב ועוד כמה תשובות בפתח יצחק.

409. תולדות גדולי ישראל וגאוני איטליה, טריאסט 1853, עמ' 247.

410. פסיקתא רבתי, פסיקה יד, ועוד, ראה אצלנו פרק ג'.

רבי עקיבא התקין מדרש הלכות ומדרש הגדות,⁴¹¹ מהר"י באסן אחז ההלכות ורמח"ל בהגדות-דהיינו אמונה וקבלה, ושניהם השלימו זה את זה.

נבוא כעת לקטע האחרון של עדות החיד"א. אליהו הנביא ביקר אצל עשרה שבטים ואמר שיש להם סנהדרין.⁴¹² האם הכוונה לעשרה שבטים שבטי - י'ה, דהיינו בני יעקב או עשרה שבטים שגלו מארץ ישראל? נראה שיותר נכון לומר עשרה שבטים שגלו, שכן בהמשך הוא אומר שיש להם סנהדרין וקשה לסבור שבני יעקב יש להם סנהדרין. אליהו הנביא בא ללמדנו שיש סנהדרין לעשרה שבטים שנגלו ועוד שביום שביקר אותם "זכו עשרה מהם להשגה". נראה שהכוונה היא לעשרה תלמידים מן החבורה הקדושה. שכן הוא אומר: "ויש להם ס' קדמון שהוא כס' הזוהר". האם כוונתו ללמד שתלמידי הרמח"ל היה להם זוהר אחר, דהיינו זוהר תנינא שהתגלה לאיש האלוקים, או לאפשרות השניה שהי' שבטים יש להם ג"כ זוהר קדמון כמו הזוהר שלנו?

נראה לי שהדברים סובבים על בני החבורה שזכו להשגה⁴¹³ והיה ברשותם ספר הזוהר של רמח"ל. היות שהחרם על כתבי רמח"ל היה עוד בתוקף, הדברים נכתבו ברמיזה,⁴¹⁴ בסיום הדברים כותב החיד"א "וכבר נתגלה להם בסוד כדרך שנתגלה ליהודה ואפרים".

המתגלה הוא אליהו הנביא, למי הוא מתגלה? האם לעשרת השבטים או לעשרה תלמידים מן החבורה? נראה לי, לפי הלשון שנקט בתחילה - "אליהו אמר שביום א' היה אצל י' שבטים" ולא אמר התגלה אצל י' שבטים - שהכוונה כאן, כמו שאמרתי כבר, היא לעשרת בני החבורה שזכו להשגה. והחיד"א חוזר ואומר "וכבר נתגלה להם", דהיינו לבד מן הפעם הזאת - הביקור אצל י' השבטים - שזכו להשגה, היו מאורעות אחרים של גילוי לחבורה.

מה שקשה להבין הוא הפיסקה "כדרך שנתגלה ליהודה ואפרים". באגרת אחרת רבו, רמח"ל מדבר על שני אופני גילוי אליהו: בגילוי ובטמירו; פנים אל פנים או באורח שכלי פנים אל פנים. בחבורת הרמח"ל, ראינו שאליהו הנביא מתגלה לרבי יעקב קסטיל פרנקו ואולי גם לרמ"ד ואלי.

במקום אחר,⁴¹⁵ הרמח"ל כותב שלא היה תיקון הפנימיות ועמה יהודה, רחל היא תיקון החיצונית ועמה יוסף. לאור מה שכתבנו אפשר לומר שליהודה מגיע הגילוי בדרך הפנימיות וליוסף משיח בן אפרים -

411. עיין ירושלמי שקלים, פ"ה ה"א.

412. אולי כוונתו לבית דין, כדוגמת בין דין שעשו אחי יוסף על גלות עשרה שבטים ע"י סנחריב עיין ויקרא רבא פ"ה.

413. עיין תחילת כ"י קונטרס מסעים של החיד"א על עניני המשיח.

414. מכל מקום האפשרות השניה שעשרה השבטים יש להם זוהר קדמון.

415. קנאת ה' צבאות, גנוי רמח"ל עמ' קא-קב.

מגיע הגילוי בדרך החיצונית. אבל לפי האמור - "כדרך שנתגלה ליהודה ואפרים" - משמע שהגילוי ליהודה הוא אותה בחינה של הגילוי לאפרים. בהקדמת זוהר תנינא⁴¹⁶ בא אברהם סבא חסידא ואומר לרמח"ל:

ר' זכאה חולקך דעלך כתיב: מקימי מעפר דל זכו וכו', ואנת הוא דאקימת לה מעפרא בשעתא דשארית בחיבורא דילך, חבורא דא זוהר קדישא תנינא וכו' וכו', וכולא על ידך יתעביד בחילא דהאי זוהר דילך, ומשיח בן יוסף איהו בצדק וכו' וכו' והמשכילים זיהירו וכו', רשב"י בשירותא ואנת בסיומא, דתרוויכו צריכין לאתקפא וכו', זכאה חולקכון בע"ד. והא רעיא מהימנא אתי פתח: ר' ר' במלכא משיחא כתיב "ונחה עליו זכו וכו' [רוח ה' חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעה ויראת ה']", רשב"י בשירותא ואנת בסיומא התקפון כזוהר דא, לפום חילא דאיתוסף לעילא דהא בקרמיתא זוהר אתעביד לפום גלותא, ולזמנא דא לפום פורקנא...".

הזוהר הראשון של הרשב"י הוא נעשה לפי הגלות, בספרו קנאת ה' צבאות כותב הרמח"ל:⁴¹⁷ "ובסוד החיצונית נתקנים כל עניני הגלות כולם וגאולתם... כי משיח בן יוסף הוא בסוד השמאל והוא בסוד החיצונית הצריך לכל התיקונים האלה".

הזוהר השני של הרמח"ל נעשה לפי הגאולה דהיינו לצורך משיח בן דוד. וזהו לענ"ד והמשכילים תרין: רשב"י ורמח"ל, רשב"י - השירותא, תחילת התיקון בבחינת משיח בן יוסף דאיהו בצדק, ורמח"ל בא כנגד הסיומא כנגד משיח בן דוד. רשב"י ורמח"ל הכינו לעם ישראל תיקונים גדולים, רשב"י - תיקוני הגלות ורמח"ל תיקוני הגאולה, ושני המאורות כתבו ופעלו למלכא משיחא.

לפי האמור, משמעות המילים "וכבר נתגלה להם בסוד כדרך שהתגלה ליהודה ואפרים" סובב על המילה שבאה קודם, דהיינו "ס' הזוהר", זאת אומרת, ס' הזוהר התגלה להם בסוד יהודה ואפרים פנימיות וחיצונית. כללו של דבר, בפגישתו עם רבי יעקב חזק, רשם החיד"א ביומנו האישי גילויים, רובם מפי המגיד, על רמח"ל וחבורתו.

רוב הדברים היו ידועים לנו מאז, ורק כאן אנו מוצאים אסמכתא לדברים. לעומת זה החידושים ביחס לרמח"ל וחבריו הם:
א. אלו שיזמו שריפת וקבורת תיבת הכתבים הם גלגול נדב ואביהוא וביניהם רבי יעקב הכהן פאפירש.
ב. כולם נפטרו בחודש מרחשון.
ג. הרמח"ל הוא גלגול תנא.
ד. אליהו הנביא התגלה לחבורה.

416. נספח לאגרת הר"י גורדון לר"מ יפה, אוצרות רמח"ל עמ' רסא-רסב.
417. קה"צ עמ' קב.

ה. לחבורה היה ספר זהר, ואולי זוהר תנינא של הרמח"ל, והוא בסוד הפנימיות, לפום פורקנא.
נפש רמח"ל היא נפש תנא, רוח תנא פועמת בו. הוא כתב בלשון התנאים: לשון ברורה ועמוקה, כל מלה, כל פסקה אצלו, היא בבחינת משנה. הוא כתב מסכת על ראש השנה (בדרך הקבלה על כוונות ר"ה) מסכת מדות על בית השלישי, ומסכת על כל השתלשלות האילן - והכל בלשון המשנה. כתב זוהר תנינא ושבעים תיקונים - והכל בלשון התנאים. נשמתו היתה מגדולי התנאים.

אחרית דבר

"ומעתה ישקיט הזרת מעלת כבוד תורתו את רעיוניו ואל יסריד לבו הסהור לחשוב בעניני זה, כי ידעתי שלא יכול לעמוד על בוריו, וכל חכמי ישראל יחדיו לא יוכלו לברר הדבר הזה, על כן יותר ייטב לבלתי חשוב עוד בדבר הזה ולבלתי דבר בו. והיה אם ירצה האדון יחיד להודיע האמת - יודיעהו, ואם אין - הלא הוא יודעו, ודי בזה; ואם לא ידענהו בעולם הזה - נדעהו בעולם הבא ותו לא מידי".

אגרת רמח"ל לרבו הר"י באבן, אגרות עמ' שה.

"והיה אם ירצה האדון היחיד להודיע האמת - יודיעהו", נראה לענ"ד שאחרי שהתגלו לנו אגרות רמח"ל, וכתביו הנפלאים של המאור הגדול, אות הוא מן השמיים שלא דלוננו. ב"ה, האמת התגלתה כבר בעולם הזה, ולא הוצרכנו לחכות לעולם הבא לדעת האמת לאמיתה.

כמדומני כי מכל הפולמוסים שידעה היהדות, אין מי שישווה לרבינו הרמח"ל בלשונו ובהתנהגותו הנקייה והטהורה. שבעוד שכמה גדולים ערכו מלחמת מגן ביד רמה, הרי מזמן בוואו לאמסטרדם בתחילת תצ"ה גזר רמח"ל על עצמו שתיקה גמורה ונשא חירופים וגידופים בשאת נפש דומם. גם בעינא דריתחא שמר פיו ולשונו, ולא פלטה קולמוסו מלת גנאי על יריביו. הוא התחזק באמנותו שהתברך בה, ונענע ראשו לכל גל וגל, עד ששקטה הסערה. הרמח"ל היה דוגמא חיה של איש המוסר, אשר לא חיפש, לא כבוד, לא שררה ולא שם בגיבורים, ביטל עצמו, ביטל כתיבתו, ביטל כל אשר לו.

משאת נפשו היתה גילוי יחודו ית'. מגמת תורתו היתה ההנהגה, להבין ולדעת דרכי ה' בעולם הזה ובעולם הבא ולהגיע לתודעה כי אין עוד מלבדו - גילוי יחודו. לא היה איכפת לו אם יאמינו לדבריו אם לא⁴¹⁸. לא היה איכפת לו אם יוציאו ספריו אם לא. לא היה איכפת לו אם יחשבו אותו ח"ו לשקרן, העיקר שה' יודע את האמת ואם הוא רוצה להודיע יודיעהו, ואם לא יודיע זה לא חשוב כי בסוף, בעולם הבא, ביום הדין הגדול - תוודע האמת לכולם. לכן אין להצטער על שום דבר בעולם הזה ואין צורך להטריד לבו. גם רבו וגם כל הרבנים יחדיו לא יוכלו לרדת לסוף הענין הזה. הדבר תלוי אך ורק בהקב"ה ית"ש, אם הוא רוצה להודיע או לא?

הספר הקדוש תיקונים החדשים התגלה בדורינו זה, וזה לך האות הגדול שה' אוהב את עמו ישראל וגילה לנו אישיותו יעודו ותוכנו של האור הגנוז רבינו משה חיים לוצאטו דרך הספר הקדוש הזה.

418. שם עמ' קט: "כי אני לא השתדלתי מימי בענין הזה אשר יאמין לי גם אחד, ומי יחדל להאמין, אין אני רוצה ממנו כל מאומה. אני לא הודעתי דבר על פני חוץ".

ולא רק ספר זה הוא שבא לגלות אור הגנוז, אלא כל כתביו, מאמר הגאולה, דעת תבונות, מסילת ישרים וכו' כולם תיקונים והכנות ליום הגדול בבחינת "והכן ללבם אליך". על ידי ספריו, הרמח"ל הכין ומכין לבותיהם של ישראל לקראת היום הגדול בבחינת "תפוש בית ישראל בליבם".

עתידה תורת רבינו הרמח"ל להיות יתד ופינה לכל הגאולה והמשכה עד לנצח נצחים. הרמח"ל בא להכשיר הלבבות והדעות לקראת גילוי יחודו יתברך. רבינו הגדול איש האלוקים הוא בעצמו, אור הגנוז האור שגנוז הקב"ה לצדיקים לעתיד לבוא. הוא האיר את תורתנו הקדושה בכל מה שנוגע לתכלית, לסיומא.

הוא הנבחר על ידי ההשגחה העליונה לגלות לנו סוף הדרך והתחדשות העולם, דברים אשר כיסה עתיק יומין. ומה שהיה גנוז בתחילת הבריאה, כעת מתגלה על ידי נהורא דבוצינא, האור הקדוש.

אם משה רבינו ורשב"י מסמלים הראשית⁴¹⁹ - כדכתיב "וירא אלוקים את האור כי טוב", וכתוב "ותרא אותו כי טוב",⁴²⁰ רבי עקיבא וגלגולו הרמח"ל מסמלים האחרית, עליהם כתיב, "קומי אורי כי בא אורך". בספר הקדוש רזין גניזין מגלה לנו המחבר:⁴²¹

"ת"ח תרין זמנין אית לעלמא שירותא וסיומא. שירותא איהו כולהו שיתא אלפי שנין מסטרא דדוכרא... סיומא איהו באלף שביעאה מסטרא דנוקבא... ובג"ד תרי אור כתיב [ויאמר אלוקים יהי אור ויהי אור], חד לקבל שירותא וחד לקבל סיומא..

ויאמר אלוקים יהי אור בשירותא, אבל לא אתקיים, ויהי אור בסיומא דתמן אתקיים, ויהי ודאי. על רזא דא כתיב וראו בני ישראל וכו' דהא משה איהו כללא דכולא וכולהו תרין זמנין דעלמא אתבלילו ביה שירותא רזא דא בראשית, דא משה דאיהו ראשית. סיומא, ולכל היד החזקה אשר עשה וכו'. ומסטרא דשירותא סתימו אית ליה... כג"כ והשיב משה את המסורה על פניו, והכי אשתאר עד זמנא דסיומא... רבהווא זמנא קב"ה יתגליה למשה בדיבורא דיליה וסתימו אתעבר, ומשה אתהקף ביד החזקה דילה מסטרא דסיומא, וכולא אתתקן".

העולם מחולק לשני זמנים, היום ומחר, היום לעשותם ומחר לקבל שכרם - עולם הזה ועולם הבא.

עולם הזה מתחיל בבראשית - ראשית זה משה רבינו והוא נהירו דכל ישראל. אמנם יש לפעמים הפסקה, בבחינת המסוה הפסד השפע והארה

419. ראה רזין גניזין, עטרא ד', ויאמר אלוקים יהי אור עמי רנת-רסב, עמי רסג: "ויאמר אלוקים יהי אור - אור דא משה".

420. עיין סוטה יב ע"א; 'שמות רבא א, ב; מדרש תהלים מזמור קכח, ד; היטיבה הי' לטובים".

421. שם עמי רסא-רסב.

ואז יש מקום לאחיזת הרע⁴²², וצריך לגנוז האור שלא ישתמשו בו הרשעים, אבל לעתיד לבוא, אחרי הזיכוך של כל הבריאה ואחרי התיקונים (זווגי האמצע) יתגלה אור הגנוז באופן נצחי, בלי שום הפסק, שאין לס"א שום אחיזה⁴²³ באותו זמן.

"קומי אורי כי בא אורך" האור הגנוז שנמצא תחת המסוה עתה מתגלה על ידי ההכנות והתיקונים של הגאולה.

"קומי ודאי לסוף יומיא אסתלק, דבההוא זמנא אצטריך לאתקנא תיקונין לפורקנא, כי בא אורך - דהא לא אצטריך אלא לגלאה ליה מגו חופאה דילה, ורוז דא מסוה דמשה, דכך יתעבר מיניה, נהירו יתגלי לכל ישראל"⁴²⁴.

רבינו הרמח"ל איש האלוקים, הסיר את המסוה ואת הערפל מעל תורת האמת, וכעת כל רזי ההנהגה ותיקוני הגאולה מתגלין לעיני כל ישראל. "קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח". עם הרמח"ל הגיע הזמן להתגלות האור, הגיע הזמן שיתגלה כבוד ה' לעיני כל חי, הגיע הזמן של גילוי מלכותו יתברך. הרמח"ל הוא המקובל המיוחד שידע בטוב טעם ודעת, לפרש לנו הסופא, סוף יומיא, על פי הרישא. כך הוא עלה במחשבה, כמו "רבי עקיבא דעאל במוחא"⁴²⁵, כך רמח"ל העמיק כל סוד ונכנס לפנימיות המחשבה העליונה בשלום ויצא בשלום, הוא נכנס לפרדס והוציא אור תעלומה, הוא האור הגנוז שהיה צפון לצדיקים, לכל ישראל - שכולם צדיקים.

חם ולא נשלם
שכחיו של אור עולם
אשר גנו כורא עולם
לצדיקים אשר קוו כנפשם
לישועת ה' אשר לא הסוף מורעם
זכות הצדיק הגן בערם.

עיה"ק ירושלים, חודש אייר התשנ"ו

422. שם עמי' רסב: "דכיון דברזא דשירותא הוה שביק אתר לסטרא בישיא".

423. שם עמי' רסא: "סיומא איהו באלף שביעאה מסיטרא דנוק' דבה נייחא אשתכח בלא פולחנא כלל וס"א לא אשתכחת כי לא אצטרכית."

424. שם עמי' רנט.

425. זוהר א, כו, ע"ב.

נספחים

1. הספד המיוחס לרבי מיכאל טירני על הרמח"ל
(כ"י ספריית הקהילה בפירנצי, צילומו במכון בן צבי סי' 31255)
2. צילום מכ"י החיד"א, קונטרס מסעות,
(כ"י בית המדרש בניו יורק סי' 0862)

הספד מיוחס לרבי מיכאל טירני על הרמח"ל¹

(1) [...] ועל כגון זה נוכל לומר בצדק **חכם שמת**². מעלתו היה מאוד חריף בגמרא ותוספות, ביאר את ההלכה בשבעה אופנים, שישה פירושים על דרך הפשט כנגד ששת ימי המעשה, הפירוש השביעי על דרך הסוד כנגד יום השבת, כמו שעשה הרב, כי בכל הגמרא על כל פירושיה ישנם דברי כבושים בשבילנו, אבל מלבד זאת יש לכל דבר ודבר גם סוד מיוחד, כמאמרו של ספר הזוהר. כמה חכמים בקיאים בגמרא וחריפים ישנם, תהלה לאל, בישראל אבל אין לנו יותר מי שיפרש הגמרא באופן נסתר-ששה פירושים בדרך הפשט והשביעי בדרך הסוד - "חכם שמת".

ארבע דרכים בפירושים בכלל, ודורשי רשומות נתנו סימן לדבר: פרד"ס. מעלתו מוכן היה לפרש כל מאמר שרצה בארבע דרכים הנזכרות. "חכם שמת". (2) כי אין לנו דוגמתו שיוכל לבאר את התורה בכל אלו דרכים כמוהו.

מעלתו תיקן בבית מדרשו לימוד כל כך חשוב שאין דומה לו: להתחיל את הלימוד בבוקר, כשנגמרה (הלילה), להתחיל את הלימוד בלי הפסקה כל היום וכל הלילה. ידוע לנו מה שכתבו חכמי האמת, שהקריאה הפשוטה בספר הזוהר משפיעה גדולה על הנפש, אפילו על מי שלא ירד לסוף דעתו של הזוהר. ישראל קדושים מוסיפים בכל יום להודות לבי"ת [לברוך הוא יתברך], והולכים ונקבעים לימודים בישראל, אבל לימוד ממין זה שאינו פוסק לעולם ושיש לו כח כל כך גדול כל זמן שה"ק [שהעולם קיים] אין מי שיתן תקנות דומות לאלו.

מעלתו יכול היה להיות נקרא בשם חסיד, מאחר שהכיר על נכון את ענין החסידות. (3) הרבה פעמים הראה לי בראיות ברורות, שיסוד החסידות אינו קיים בריבוי תעניות וטבילות. רק יום אחד בשנה מוטל

התרגום מאיטלקית נעשה ע"י ידידי ר' אריאל ויטרבו בנו של הרה"ר של פאדובה הרב שמעון ויטרבו שליט"ט. ישנם שינויים קלים בין הקטעים של ההספד שהבאנו בתוך הספר לבין מה שמובא כאן, הוספנו כמה מילים מתוך מרובעים [...] כדי להשלים הענין.

1. המספרים המסומנים בתוך סוגריים הם מספרי העמודים איך שמופיעים בכ"י בתחתית כל עמוד.

2. הערה כללית: כל המילים הכתובים באות עבה, הם מהמספיד, כך הא כתב אותם בלה"ק.

עלינו להתענות. ובנוגע להוספת **תעניות** על אלה יש לנו בגמרא, אם אינו יכול לעמוד בתענית, אבל אם יכול הוא לעמוד בתענית יפה עושה המתענה. אולם אין זה יסוד **העבודה**? וחכמינו אמרו "איזו הוא". בזה קיימת **החסידות**: "וכל", שכל המעשים יהיו רק לכבוד **הקדוש ברוך הוא**, מבלי שום תכלית אחרת. זה **החסיד** האמיתי והרוצה יקרא את ספרו [של מעלת הרב] ויהיה לו לתועלת כי ימצא את דרכי **החסידות** מבוארות. **מעלתו** היה איפוא **חסיד**, מפני שידע את דרכי **החסידות**. (4) זה בדרך כלל, וכמה **מידות חסידות** היה לו **למעלתו** בפרט. יש לנו ב[גמרא] שהמקדימים לקרוא בתורה קודם שיאור היום נקראים בשם **חסידים**, וראיה לדבר יש לנו בדברי **חכמינו**: "כל העוסק", והמצוה גדולה למאוד ומי שיכול לקיימה "אשריהם ואשרי", כמו שהאר"ך בענין זה **ספר הזוהר**, ומלבד זה כתב על זה דבר נחמד **הרב במאמר** שפירש בדרך דרש[?] מאמר **רבותינו** שאמרו: "הבא להרגך". יצר הרע רוצה להרוג את האדם. "יצרו של" [אדם]:³ אין לך עצה אחרת להרוג את יצר הרע אלא לעסוק בתורה בהשכמה, כלומר להקדים ולקום קודם שיאור היום ולעסוק בתורה, כי היא סגולה מיוחדת להרוג את יצר הרע.

מעלתו, שהשכים בבקר קודם שיאור היום לעסוק בתורה ראוי היה איפוא להקרא בשם **חסיד**, ולפיכך נוכל לומר עליו: **אבד חסיד**.

(5) **בגמרא** משבחים את **רב** על שעסק בתלמוד תורה בתפילין, אבל אין אנו רשאים לעשות כן, מפני שאין ביכלתנו לשהות בקדושה הנחוצה לתפילין. **מעלתו**, שהיה **איש קדוש** ומסוגל לשהות בקדושה הראויה לתפילין עסק במשך היום בתורה כשהוא מעוטף בטלית ותפילין: לכן היה **חסיד**. ועל כן נוכל לבכות ולומר: **אבד חסיד**. כמו: זריז היה **מעלתו לקבל שבת** בזמנו. כל **תלמידיו** היו מתאספים בבית **מדרשו** לקבל שבת בשעה מיוחדת, **לכן חסיד**. ועל כן בצדק נוכל לומר עליו: **אבד**, כי לדאבון לבנו כעת איננו. מי איבד איפוא? אנחנו איבדנו: **הצדיק אבד**.

יש לנו **בגמרא** שר"י אמר יהי חלקי בעולם הבא עם יושבי **טבריא** שהיו מקדימים לקבל את השבת.

(6) כתבו חכמי המוסר[?], שבזמן הזה שישנן הרבה **מצות** שאי אפשר לקיימן, מפני שאנו מחוץ **לארץ ישראל**, **מצוה** גדולה היא לקרוא את **הפרשה** ההיא, ומעלים עליו, כאילו קיים את **המצוה** הכתובה בה, וכמו שאמרו רבותינו "כל". וכן כתב **הרב**[?] ש**מצוה** להשלים בכל שנה את **הספר מצות גדולות**, לפי שהוא על שמירת **המצות**.

מעלתו קבע חובה בבית **מדרשו** לקרוא את מנין **המצות** של **הרמב"ם** כל יום, שהוא קיצור כל **מצות תורתנו**, וכעת לדאבון לבנו איננו! מי איבד איפוא? אנחנו איבדנו, **הצדיק אבד**.

מעלתו תיקן בבית **מדרשו** לקרוא בו בכל יום **בפרשיות הקרבנות**.

3. ראה השלמת העניינים החסרים פה, עמי נד-נה.

(7) כתב הרב[?] שמצוה גדולה היא לעם הארץ שאין ידו מגעת להתעמק בתלמוד תורה לקרוא בכל שבוע פרשת השבוע כולה. וזה תיקון גדול לנשמתו ויזכה להבין סודות התורה לעולם הבא. בבית המדרש של מעלתו קראו כל המקרא כולו מדי שנה בשנה, צדקה גדולה למאד בשביל הנפש קצרת הדעת. בבית המדרש הזה היה איפוא מכל טוב, ואפשר היה לומר "כל דכפין; הראוי לחמה[?]". אוי נא לנו, מה גדולה אבדתנו. הצדיק.

יום פטירתו הוא בשבילו יום הילולא, כך כתוב בספר הזוהר, אבל בשביל דורו מותו של הצדיק הוא אסון וסבל. (8) נוכל להתאונן ולבכות ולומר: איכה ישבה. כי זהו המקום שמעלתו גדל בו. ואנו שהכרנו אותו יותר מכולם, עלינו לבכות יותר מאחרים. "לן יאות למבכי", עד שנעדר מאתנו, ועלי לקונן עליו יותר מן האחרים, מפני שזכיתי לשמש אותו הרבה שנים יומם ולילה. אוי נא לי, מה גדולה אבדתי! מאד מאד אני מכיר וחש כעת את אבדתי. "אין האור". תקף לאחר שיצא מעלתו מכאן גדול היה הנזק לקהילה הזאת. "יציאת" ועכשיו שנפטר, מאחר שכל העולם כולו אבד [את הצדיק], כל בית [ישראל יבכו את השרפה]. כולנו חייבים לבכות.

מעלתו ובנו נסעו מכאן לחיים טובים מאלה, אולם כמה בני אחרים [הניח אחריו]. מעשיו הטובים - הם בניו האמיתיים, הם העיקר. כמה תלמידים [הניח] - אלה הם בניו האמיתיים.

(9) איזו היא איפוא הנחמה שתהיה לי, או, יותר טוב, שתהיה לנו? אמנם כן, סוף סוף יש לנו נחמה כל שהיא, מכיון שהציל במותו חייהן של הרבה נפשות. מעלתו נפטר בזמן של מגפה. במקרים כאלה הבי"ת לוקח מן העולם את האנשים מצוינים והנעלים ביותר כדי להציל חייהם של הרבה אנשים. כלום לא היה כזה בימי דוד? כשגזר הקדוש ברוך הוא את הדבר, לקח מן העולם את אבישי בן [צרויה], איש נעלה למאוד, שהיה שקול כנגד רוב הסנהדרין, כדי להציל את חייהם של האחרים. בספר הזוהר, פרשת (?) נמצא משל יפה: כשאדם חולה, לפעמים צריך לפצוע אותו כדי להציל את שאר האברים, מקיזים דם מהזרוע כדי להציל את חייו. "כל ישראל" (10) ולנו יחדיו כאיש אחד אנחנו, צריך היה לחתוך אבר אחד כדי להציל את שאר האברים. פטירתו באה להצלת חייהם של רבים האחרים.

ומלבד זה יש לנו יסוד לקבל תנחומים, מכיון שמיתתו היתה לכפרה על עוונותינו בהתאם למאמר חכמינו שאמרו: למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה? ללמדך ששתיהן שוות, מה פרה מכפרת, אף מיתת צדיקים מכפרת על עוון הדור. ולבסוף יש לנו טעם שלישי לקבל תנחומים, בשים לב למה שאמרו בספר הזוהר, שלולא התפילות שהמתים מתפללים עלינו לא הינו מתקיימים בעולם. (11) כלב השתטח על קברי אבות להתפלל שזכותם תצילנו מעצת המרגלים. ואנחנו כיום הולכים על הקברים בערב ראש-השנה ובערב יום-הכיפורים, כדי שזכות המתים ותפילתם יגינו עלינו ביום הדין. זכותו של מעלתו ותפילותיו תוכלנה להושיענו מצרותינו ולהצילנו מכל מקרה ופגע רע כי זכותו גדולה למאוד, "משה שאני".

כמה גדולים מעשיו של מעלתו לטובת הכלל! כמה אנשים החזיר בתשובה! כמה חזרו מדרכם הרעה ושבּו על-ידו לקדוש ברוך הוא. "זכות" ה"רבים". מאחר שהוא היה הסיבה הראשית לכל זאת, נוכל איפוא להיות בטוחים שזכותו תגן עלינו "זכות".

(12) אמרתי בנושא שלי [כנראה התחיל בפסוק "ואלה תלדות יעקב"], שהמפרשים העירו על פסוק שנראה מוזר למאוד, שהרי כמה בנים אחרים היו לו ליעקב קודם שנולד יוסף, ומשיבים על זה, שהסיבה הראשית שיעקב עבד עבודה קשה בביתו של לבן היתה בשביל רחל שממנה נולד יוסף. ומלבד זה אומרים "אלה": כל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף: "כל מה", ולפיכך בצדק כתוב "אלה". וגם כאן נוכל לומר: "אלה תולדות", כי אביו של מעלתו נקרא בשם יעקב. הרבה בנים הוליד אביו של מעלתו, אבל אותו חבב יותר מכל בניו, כסף לא נחשב בעיניו כדי לגדלו לעבודת הקדוש ברוך הוא ולתלמוד תורתו.

(13) אסוננו רצה שכעת תהיה לנו נחמה במקצת, בביאת [הגואל] תהיה לנו נחמה שלימה. כלל נאמן הניחו חכמינו שכל אלה שהתאבלו על חורבן [בית המקדש], יזכו לשמוח בזמן [בניינו], והמפרשים מעירים על זה, שהרי כמה צדיקים שהתאבלו על החורבן נסתלקו מן העולם, ומשיבים על זה שדבר ברור הוא ואמת שאין להטיל בה ספק שכולם צריכים לעמוד לתחייה בזמן בניין בית המקדש כדי ליהנות משמחתו, מאחר שהתאבלו בזמן חורבנו, מכל מקום יהנו בזמן הבניין.

מאוד מאוד היה מתאבל מעלתו על החורבן, הוא היה כל כך זריז ללכת לארץ ישראל, עד שעזב כל משכורתו וכל ממונו (14) כדי ללכת לארץ. וראוי איפוא בודאי ליהנות מבניינו בזמן שמחתו [ר.ל.]: ליהנות משמחתו בזמן בניינו, ואז תהיה נחמתנו שלימה כי נהנה עוד פעם מזיוו.

[התחלה חסרה]... (א) נוכל להבין עוד את המושג הזה: על האדם ללכת ממקום למקום עד שימצא מקום מתאים ללימוד תורה. עוזב את הכל כדי לשוב ולמצא את התורה. והראיה היא [שהרב] סירב לקבל כל סכום של כסף ורק כדי לגור במקום של תורה. אנשים מסוג הזה זכו ללא ספק בחיים, "כי חיים [הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא]". אך כיצד הנדידה ממקום למקום מזכה בחיים? אדרבא, נכון הוא ההפך: ללכת בגלות הורס את האדם, מזיק לבריאותו. "ולכל [בשרו מרפא]". ללכת שלוחי בגלות זה ההפך הגמור, היא רפואת אדם "ולכל [בשרו מרפא]". נציין שלא אמר "ולבשרו" אלא "ולכל". אנשי המוסר כתבו שבאדם מספר אברים כמספר המצות בתורה. (ב) והלקח הוא שעל האדם להיות מקיים בזריזות כל מצות התורה, אם ברצונו לשמור על [נפשו] במהותו האמיתית. כל מצוה שאדם מקיים, גורמת לשמירת האבר התואם את המצוה. לימוד התורה

איפוא [הוא העיקר], היות והתורה שקולה היא כנגד כל המצות, "ותלמוד תורה כנגד כולם", משמר את האדם כולו, "ולכל התורה [אשר צוה אותם עבדי משה]" (מלכים ב, כא, ח). אכן התורה היא סיבה שנייה לחיים. סיבה שלישית הם תלמידי חכמים. צדיק - ובניהו שהתחבר בחייו עם שלושת הדברים האלה, מחובר לקדוש ברוך הוא ולתלמידי חכמים, שהם סיבות ראשוניות לחיים. [תלמידי חכמים] אפשר להקרא להם [חיים], למרות שנפטרו. על מנת להבין טוב יותר את המושג הזה, נביא מה שמספרים חז"ל, על צדיק שנמצא אחרי מותו כמו שהיה בחיים. [חיי בשרים לב מרפא] ורקב [עצמות קנאה] (משלי יד, ל). כתב (ג) הרב שמי שמטהר את גופו, התולעת לא שולטת בו אחרי מותו. יעקב ודוד אכן בצדק נקראו צדיקים, מכיון שאחרי מותם, הגוף נשאר כמו שהיה קודם בחיים. "צדיקים".

התוכחות תוארו בתורה פעמיים: הראשונה בלשון רבים והשנייה בלשון יחיד. בדומה להן הברכות: הראשונה בלשון רבים, השנייה בלשון יחיד. הלכה הוא שאדם יחיד יכול להרוס עולם שלם או לקדם אותו. "צדיק הרי שהיה ... וחוטא", אמר החכם "שקולה אמרו".

עד שבית המקדש היה קיים כחו של הקרבן היה מבטל העוונות. אחרי חורבן הבית, אין הגנה לעם אלא בתלמיד חכם העוסק בתורה. הוא מחליף את הקרבן "כל העוסק [בקרבן עולה כאילו הקריב עולה]". עם פטירתו של תלמיד חכם, נשארים ללא הגנה: אין לנו על מי [לסמוך].

(ד) הצדיק הוא מגן העולם. אבד הצדיק, אבד המגן. [הצדיקים] הם נקראים בגמרא בשם "נטורי קרתא", כלומר "מגיני העיר". אהרון הכהן באמצעות זכותו הגן על ישראל, דרך ענני כבוד. אחרי שנפטר, נשארו חשופים לאויב. "וישב אהרון [אל משה אל פתח אוהל מועד והמגפה נעצרה]".

הצדיק הוא הכבוד, היוקרה של עיר; יצא הצדיק מהעיר, אותו מקום מאבד את כבודו. "יציאת צדיק מן המקום עושה רושם וגו'". למה אנו רומזים כשמדברים על ארבעת התוארים הללו: "פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה, פנה שבחה של עיר"? לדעתי ארבע התוארים קיימים ותלמיד החכם מחזיק בכל ארבעתם. זר ... שהיה מעל הארון הקודש מסמל את כתר התורה; זר הזהב שהיה במזבח הקטורת מסמל את כתר הכהונה. תלמיד חכם נקרא כהן, "ובני דוד כהנים [היו]", שואלת הגמרא: "וכי בני דוד וגו'" [ע"פ נדרים טב, ע"א]. לתלמידי החכמים יש תכונות וזכויות כמו הכהנים, כל ישראל במעמד ההר [סיני] נקראו כהנים: "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים". במיוחד, תלמידי חכמים נקראו כהנים. הרי שגם לתלמיד חכם זכות להקרא כהן. תלמידי חכמים מחזיקים גם בכתר מלכות: "מאן מלכי רבנן, כי מלכים ימלוכו". תלמיד חכם מחזיק גם בכתר הרביעי: כתר שם טוב. באמצעות תורתו רוכש שם טוב ותהילה בכל העולם. חכמים במדרש אומרים שבצלאל באמצעות תכונותיו (ה) רכש שם טוב בכל העולם: "ראה קראתי בשם בצלאל, טוב שם משמן טוב, טוב שמו של

בצלאל שהולך מסוף העולם ועד סופו". כשחסר תלמיד חכם בעולם חסרים ארבעת הכתרים ולכן אומרים את ארבע דברים האלה: "פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה, פנה שבחה של עיר". הצדיק מביא שלוה ונחמה לעולם. האדם הראשון באמצעות החטא שלו הרס את העולם, גרם למוות, בעבורו האדמה ארוה: "ארורה האדמה בעבורך". אך שואל אני, מה אשמה האדמה אם אדם חטא? אם איש חוטא עם בהמה, חייבים להרוג אותה. שואלים חכמינו מה חטא הבהמה, מאחר שהאיש הוא החוטא. כך אני שואל אם אדם חטא, מה האדמה חטא[ה]? הפתרון הוא כך: העולם כולו נברא עבור האדם, "כל העולם כולו לא נברא אלא עבור זה". הקדוש ברוך הוא קבע עם השמים והארץ, בעת בריאת העולם, שאם ישראל יהיו מקיימים את התורה, הם יתקיימו, אחרת יחדלו. כפי שאומרים בגמרא, מס' שבת, מ"ד, "ויהי ערב ויהי בקר יום השישי ה' יתירה למה לי? תנאי התנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית וגו'". אדם חטא היה אסון לעולם. האדמה ארוה בעבור החטא. בא נח שהיה צדיק גמור, "נח איש צדיק תמים", הביא [ברכה] לעולם.

הערה של המו"ל: הבאנו כאן את הדברים של המספיד כהויתן, מלבד ההוספות בתוך הריבועים [...]. לא ציטטנו המקורות ולא תיקנו את הלשון. החלק של ההספד הנוגע לעניינינו (אבד חסיד) הבאנו אותו בתוך הספר, עם מקורות ושינויי לשון ע"פ הש"ס והמדרשים.

לזכר ולעילוי נשמת

רבי חיים בר עישא שריקי ז"ל
רבי יעקב בן רבי אברהם בן לולו זצ"ל

ר' שמואל בן רוזה אטלי ז"ל
רוזה בת מסעדה לבית זרביב ז"ל

ת. נ. צ. ב. ה.

לזכר עולם

בילה רחל בת ר' שמעון הלוי ז"ל
נפטרה י"א שבט התשנ"ה

רבי יוסף צבי בן אבא זאב
נפטר ט"ז אדר א' התשנ"ב

ר' סעדיה אודי בן רבי שמעיה נ"י הכהן ז"ל

ר' יעקב בר שמחה אלבז
ר' יוסף עובדיה בר זוהרה
עליזה עובדיה בת יקוט

לעילוי נשמת

הי"ד	יובל בן חנה	הי"ד	שלום צ'רלי שלוש בן חנה
הי"ד	יצחק בראשי בן רחמה	הי"ד	אלי אברהם בן חוה
הי"ד	אורי בן שושנה	הי"ד	נעם אייזמן בן חנה
הי"ד	אריה בן חוה	הי"ד	רון אלכסנדר בן רות
ז"ל	דורותיאה בת חוה	הי"ד	יהודה בן רחל

לע"נ כל עמך בית ישראל הקדושים הי"ד
שנהרגו ונרדפו ע"י מרצחים גויים בכל הזמנים.

BETH RAMHAL בית רמח"ל

רח' קצנלבוגן 73 ירושלים 93871

Katzenelbogen St. 73 Jerusalem 93871

טל' 972-2-6535101

פקס 972-2-6510821

[http:// www.ramhal.com](http://www.ramhal.com)

ספרים בהוצאת המכון:

רכב ישראל, על קבלת הרמח"ל, 346 עמודים
אור הגנוז, בקלסטר פניו של הרמח"ל (תולדותיו), 130 עמודים
מאמר הגאולה, עם פירוש אור הגאולה, 170 עמודים
תפילות להרמח"ל, תקט"ו תפילות וטו"ב תפילות חדשות, 520 עמודים
תיקונים חדשים, כולל תרגום לעברית, 531 עמודים
עניני ר"ה וכיפור, ליקוטים מהמחזור וממאמר החכמה,
דרך חכמת האמת, ליקוטים מכתבי הרמח"ל סביב כללות האילן, 167 ע'
ברית מנוחה, כולל הערות ע"פ הרמח"ל
מסילת ישרים, עם פירוש סוד לישרים, 490 עמודים
אגרות רמח"ל - יצא לאור בחודשים הקרובים - התקשר !!!
דעת תבונות, עם פירוש אור השכל, 490 עמודים

מאגר של מאות שיעורים שנלמדו בבית המדרש ומוקלטים בקלטות
וניתנים לרכישה על הספרים אדיר במרום, דעת תבונות, מסילת ישרים,
דרך ה' וקליח פתחי חכמה.
